

B. 8.
3022.

A

BANKÜGYRŐL

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR NEMZETI BANKRA

IRTA

MEZEY GYULA

BUDAPEST

A «PÁTRIA» R. T. BIZOMÁNYA

1909.

(Stephaneum nyomda r. t. nyomása)

Ára 2 korona.

B. 8.

A

BANKÜGYRŐL

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR NEMZETI BANKRA

IRTA

MEZEY GYULA

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

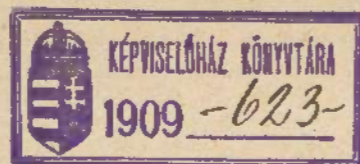
1909.

2009 H

1995

Handwritten initials

Az Országgyűlési Könyvtár
állományaiból törölve

A BANKÜGYRŐL.

(Különös tekintettel az önálló magyar nemzeti bankra.)

NEM LEHET elvitatni, hogy politikai viszonyaink mai állapotában a bankkérdés van a homloktérben. Kormányunknak, mely legalább egy évtizedre terjedő politikai és gazdasági nyugodt állapotot kívánna a békés fejlődés érdekében biztosítani, ezen kérdésben kell a legerősebb küzdelmet Ausztria kormányával és a közös bankkal megvívnia. *Ausztria minden tényezője, népe, kormánya, a közös bank — mint azt legutóbbi közgyűlésének történetéből tudjuk — szívesen ragaszkodik a bankközösség fentartásához.* Nem csodáljuk. Egy nagy, a jegykibocsátás kizárólagos szabadalmával felruházott banknak csaknem összes részvényeit osztrák kézben tartani; a részvénytársaság autonóm jogköre folytán az intézmény teljes egészére, összes vagyonára, összes üzleteire s ezzel nemcsak a saját, de mind a két ország egész pénzügyi és hiteléletére kizárólagos és egyoldalú befolyást gyakorolni; két ország érczkincsét az egyik államterület központján a saját hatalmában tartani; erre a közös érczkincsre kizárólagos jegykibocsátási jogot gyakorolni; két állam területén versenytárs nélkül üzleti jogot gyakorolni: oly káprázatos előnyök, melyekről lemondani ausztriai szomszédjainknak bizonyára nem könnyű. Ne csodálkozzék tehát senki, ha a túloldalról más hangot nem is hallunk, mint olyat, mely a közösség fentartása s a magyar bankönállóság elutasítása mellett száll síkra.

Annál sajnálatosabban oszlik meg ebben az életkérdésben Magyarország közvéleménye s a mi még sajnosabb, nemcsak az irányban emelkednek hangok, hogy a statusquoté, az Ausztria, a közös bank, esetleg a korona részéről fenforgó nehézségek folytán a béke simább és könnyebb biztosítása végett, tehát

bizonyos kényszerűségből, tartsuk fenn, hanem erősen vitatják a közösség czélszerűségét és kiszinezik az önállóság állítólagos hátrányait. Mindezek csak arra valók, hogy a közönségnek sokfelől mesterségesen táplált aggályait és bizalmatlanságát fokozzák. — Ez az eljárás annál helytelenebb, mert erősen meggyengíti azt a hátvédet, a melylyel kormányunknak ilyen nehéz kérdésben birnia kell. Hiszen azon köteles tisztelet mellett is, melylyel minden objektive gondolkozó embernek az ellenkező véleménnyel szemben viseltetnie kell, ha már a közösség hívei semmikép nem akarják elismerni, hogy a bankkérdés megoldásában nemcsak a nemzet hitelszükségleteinek többé-kevésbé jó kielégítését és anyagi előhaladásának többé-kevésbé kielégítő támogatását kell keresni és látni, hogy tehát a bankönállóság nemcsak a leszámítolás, a lombard-kölcsönök vagy más hitelműveletek útján való támogatását jelenti piacunknak, hanem, hogy ez az ország pénzrendszerének, egész hiteléletének, közgazdasági egész berendezkedésének nemzeti alapon való organisatióját jelenti, akkor is taktikai szempontból nem volna szabad addig előtérbe lépniök, míg a küzdelem sorsa el nem dőlt, hogy ne gyengítsék azon erőt, a melyet kormányunk a tárgyalási küzdelmekbe bele vihet s a mely amúgy is kisebb az ellenséges erőnél, mely teljesen központosított hadállásokban vonul fel ellenünk. Hiszen már az a körülmény, hogy a tárgyalásokat részünkről *Wekerle Sándor dr.* vezeti, hogy ezt a vezetést ez a kiváló pénzügyi tekintély, a ki maga is a közösség hive, vállalja, arra mutat, hogy az önálló bank felállítása nem lehet olyan nemzeti veszedelem, a melynek megtörténte után egyenesen a vízözön boríthassa el közgazdaságunk egész mezejét. És hangsúlyoznom kell azt is, hogy a tárgyalások ilyen vezetése inkább reájuk lehet megnyugtató, mint reánk, a kik bár jól tudjuk, hogy évtizedek folyamán keletkezett állapot gyökeres megváltoztatása nem mehet minden zökkenés nélkül, az átmenet úgynevezett megrázkódtatásaival már megbarátkoztunk, azoktól nem félünk s az önálló nemzeti bank felállítását közgazdaságunk egészséges és nemzeti irányban való fejlődése «sine qua non»-jának tartjuk.

A nehéz kérdésnek ilyen nehéz állapotában nem fölösleges minél többet beszélni és írni róla, hogy a netalán még

habozó vagy az ellenfél aggályoskodó véleménye által megijesztett barátainkat megnyugtassuk, ügyünknek újabb barátokat szerezzünk. Ez a célja a jelen szerény tanulmányoknak is, melyben egy elég világos és lehetőleg teljesen érthető képet óhajtanék nyújtani a bankügyről azon szives olvasóimnak, a kik igénytelen soraimat figyelmökre méltatni kegyesek lesznek.

A teljesség érdekében olyan részletekre is czélszerűnek vélem kitérni, a melyek már eléggé ismeretesek, de mellőzésük azt az eszmemenetet, melyet követni fogok, mégis hézagossá tenné. Czélszerűnek látom ennélfogva egypár vonással megadni tanulmányom vázlatát. Ismertetni kívánom, természetesen csak lehetőleg röviden, a kérdés történelmi előzményeit, a mennyiben azokból érdekes tanulságokat lehet levonni az ügy mai állására. Ezeknek folyamányaként megállapítom a bankkérdésnek mai közjogi állását. Ezután ismertetni fogom a közös bank vagyoni és üzleti viszonyait az 1908. évi mérleg szerint, kiterjeszkedve a bank üzleti politikájára s annak tárgyilagossá birálatára. Ezen bevezető részek után áttérek majd az önálló jegybank alapítási módjaira és feltételeire, érintve a fejlődés folyamatát a központosítás és a bankszabadság tekintetében. Azután foglalkozni fogok az alaptőke kérdésével a közösség és önállóság szempontjából egyaránt, kitérve a beszerzés módjaira, s behatóan vizsgálat alá véve a közösség hiveinek azon ellenérvét, hogy ez a beszerzés tőkeszegénységünk mellett állítólag nehéz s a közös bankban elhelyezett osztrák tőkének és ezzel kapcsolatban egyéb osztrák tőkének ok és cél nélkül való mellőzése folytán hátrányos. Behatóan tárgyalás alá veszem az érczfedezet kérdését, vizsgálva, hogy hol vesszük azt a fedezetet, rámutatva a bankjegyek régi fundatióira, aranyvisszavásárlási jogainkra s érintve az aranytermelés mai állását és ezzel az aranyvásárlás állítólagos nehézségeit. Különös súlyt fogok fektetni annak világos és határozott kifejtésére, mivel és miként védjük meg az érczfedezetet? Miként védhetjük meg pénzünk értékállandóságát passiv fizetési mérlegünk mellett is? Nem térek ki tehát a passiv fizetési mérleg kritikájára elől. Az értékfentartásnak a bank, az állam és a közönség által igénybe vehető módjai és eszközeinek tárgyalása során pedig, az ércz váltó politika és egyebek mellett, különösen foglalkoznom kell a

kamatláb-politika kérdésével, melylyel kapcsolatosan adatokkal fogom megvilágítani, vajjon az az aggodalmaskodó álláspont, a melynek legnagyobb súlylyal Kornfeld Zsigmond adott a bankbizottság elnökéhez intézett levelében s a tőzsdetanácsban előadott beszédjében kifejezést s melynek tenorja az, hogy a bank elkülönítés föltétlenül jelentékeny kamatemelkedéssel fog járni, azt tehát az ország népe jólétének határozott csökkenésével fogja megfizetni, csakugyan annyira apodiktikusan bizonyos-e s csakugyan annyira aggályos-e, mint az jelzett előkelő helyről hangsúlyozva lett? A továbbiak folyamán foglalkozni fogok a bankjegy-forgalomnak az alaphoz való arányával s a bank részére megengedhető üzletágakkal is.

Végül az átmenetet könnyítő lehetőségeket fejtegetve, hozzászólok a kartellbankok kérdéséhez is.

A kérdés minden lényeges részleteinek ezen kifejtése után csoportosítani fogom azon érveket, melyeket az önálló bank ellen felhozni szoktak, kritika alá veszem ezen érvek értékét s szembeállítom velök az önálló bank mellett csoportosítható érveket.

Miután az előadottakban meglehetősen jelentékeny mennyiségű anyag vázlata foglaltatik, nagyon természetes, hogy a hosszadalmasság elkerülése érdekében az ismertebb, vagy kevésbé fontos részletekre kevesebb súlyt fektetek s tanulmányom helyes arányait nem abban keresem, hogy minden részletkérdést egyenlő terjedelemben tárgyaljak. Ellenkezőleg: a problémának nehezebb részeit igyekszem majd kimerítőbben fejtegetni és megvilágítani.

I. Történelmi előzmények.

A jegybank-ügy fejlődése Ausztriában igen tanulságos adatokat szolgáltat ahhoz az immár mindenütt beigazolódott igazsághoz, mennyire megrontja a jegybankot egész lényegében az, ha az az államkormánylyal szorosabb viszonyba lépve, az államnak hitelezőjévé válik. Egy ilyen kapcsolat nemcsak elvonja a bankot eredeti és jóformán kizárólagos rendeltetésétől, a közgazdasági fejlődés érdekeinek önzellen szolgálatától, martalékvá teszi az esetleg megrongált állami pénzügy és hitel értékcsökkentő kihatásainak, rendszeresíti az értékek folytonos hullámzását és állandó ingadozásait, melyek a hitelélet egész meze-

jére a legkárosabban hatnak vissza, vagyis egyszerűen lehetlenné teszi rá nézve az értékállandóság fentartását. Mellőzve az ügynek legrégebb történetét, ott veszem föl a fonalat, a midőn a török hódoltság megszűnése után a hosszas háborúskodások folyamán megrendült és zilalttá vált hitel- és pénzviszonyok javításának célzatával I. Lipót 1703-ban kiadta egy jegybank felállítását elrendelő nyílt rendeletét (pátensét), mely jegybank nem csupán az örökös tartományokra, de Magyarországra is kiterjesztette volna működését s melynek alaptőkéjéhez

Magyarország	1.5 millió
A szorosabban vett osztrák tartományok	0.5 «
Csehország és a többi tartományok pedig	4.0 «

Összesen 6.0 millió

forinttal járultak volna hozzá s melynek rendeltetése, Velence, Génua, Amsterdam, Hamburg és más nagy kereskedelmet folytató városok gazdag bankjainak példájára az lett volna, hogy hasonló bankok nagy előnyeiket, Ausztriának biztosítsa; a valóságban azonban a bank céljául és feladatául, az államadósságok törlesztése tüzetvén ki, a szerencsétlenül kitűzött cél folytán ez a bank már keletkezésekor magában viselte a balsiker csiráját. Ennek folytán már a kezdet kezdetén mutatkoztak a kedvezőtlen eredmények s kellett is mutatkozniok egy olyan szerencsétlen intézménynél, melynek szabályai szerint a kereskedők kötelesek voltak 10% büntetés terhe alatt a bank jegyeit készpénz gyanánt elfogadni s váltóik fizetését a bank útján teljesíteni (a bank így adós is, bíró is akart lenni egy személyben). Hogy a közönségnek ily szervezet mellett alig éledhetett fel a bizalma arra, hogy fölösleges tőkéit elhelyezze, azt bővebben indokolni fölösleges. Az általános bizalmatlanság folytán 1707-ben a bank kezelése egyezség útján az akkor nagyhitelű Bécs városára ruháztatott át s ennek bankja a leszámítolási (discont) üzlet jogkörével is felruháztatott, de rendeltetésének ez sem felelhetett meg, mert a kormány a bank belügyeibe rendeletek útján állandóan beavatkozott s a bankot saját engedelmes eszközévé tette. VI. Károly a rastatti, badeni és szatmári békekötések után újra rendezni óhajtotta a zilált pénzügyeket s e célból

1714-ben adta ki nyílt rendeletét egy általános bankintézmény («Universal-Bankalitát») érdekében, melynek célja gyanánt a hitel helyreállítása, a közvagyonosodás fejlődésének elősegítése s az állami pénzügyek egyensúlyának rendezése tüzetett ki, s feladatai a következő három pontban ekként irattak körül:

1. Feladata lett volna alapot teremteni az államadóságek törlesztésére és arra, hogy rendkívüli viszonyok közt pénzkölcsönökkel elláthassa az államot.

2. Feladata lett volna kölcsönöket nyújtani magánosoknak, tehát a kereskedelem és ipar fejlesztése, az adóképesség emelése, az uzsora megszüntetése stb. körül közreműködni.

3. Az állami és közvagyon kezelésébe rendet hozni.

Ezekből látjuk, hogy a vezető államférfiak merőben téves fogalmakkal bírtak a hitel- és bankintézményről s hogy az 1. és 3. alattiak folytán annak működése ismét a legszorosabb összefüggésbe hozatott az állam pénzügyeivel, az állam jó- és balsorsával, szerencsés vagy szerencsétlen politikájával, a mi eleve kizárta azt, hogy a közgazdaság érdekében fejtsen ki autonom üdvös működést; szolgálja lett ismét az államnak (helyesebben az államkormányának) s az értékfentartás érdekeinek ekként lehetetlen lévén szolgálnia, csakhamar belefult az állam megrongált finansziáinak mocsarába. Már 1716-ban élénk panaszokkal állott elő a kamara arról, hogy a bank feladatainak megfelelni nem képes, olcsó kölcsönöket nem nyújt, az uzsorát nem küszöbölte ki. Ennekfolytán egy újabb nyílt rendelet (1716 aug. 19-én) az udvari kamarára ruházta át mindazon pénz- és hitelügyletek kezelését, melyeket a bank az állam nevében és érdekében addig teljesített.

A bécsvárosi bank ezen újabb kísérletek idejében meg lévén egy időre szabadulva az állami gyámkodás nyúgétól, bizonyos föllendülésre tett szert, most már újra magára vállalta az állami adósságek törlesztését, ennekfolytán azonban ez a bank is ismét eltért eredeti hivatásától s nem lett egyéb, mint rendeletök útján az adó- és vámszedéssel megbízott hivatal, mely végre is teljesen elvesztette függetlenségét. 1769-ben a bankigazgatóság megszüntetett, az udvari kamarába beolvasztatott és annak kezelői 1783-ban udvari tisztviselők lettek.

Azután jöttek a francia királyság, majd köztársaság, nagy válságek s végül a császárság ellen való nagy küzdelmek,

melyekben úgy Ausztria, mint Magyarország népei a dinastiával tartva, azt harcaiban a legnagyobb áldozatkészséggel támogatták, még azon végtelenül szomorú időben is, a midőn az 1811. évi nyílt rendelet folytán a bécsi bank a papírpénz értékét $\frac{1}{6}$ részére szállította le s ezen $\frac{1}{6}$ rész sem birt semminemű fedezettel.

Midőn a béke ismét helyreállt, Ferencz császár és király hajlamot mutatott országai zilált viszonyainak, ezek között a nagymértékben megrongált pénz és hitelviszonyoknak javítására is. Ezt célzó intézkedéseinek egyike volt 1816-ban a szabadalmazott osztrák nemzeti bank felállítása. Ennek szervezésénél a következő alaptételeket állították fel:

1. Az intézet magán részvénytársaság autonom joggal, mely kizárólagos szabadalmat nyert oly jegyek kibocsátására, melyeket a bank egész névértékük szerint lett volna köteles ércpénzben beváltani; végül felhatalmaztatott a bankszerű üzletekre is (ezeket azonban csak 1818-ban indította meg).

2. Feladata lett volna az államkormány megbízásából, kellő állami fedezet mellett, a forgalomban lévő papírpénzt beváltani, a pénzforgalmat konvenciós ércpénzalapra (pengőpénz) helyezni, mert mint a nyílt rendelet mondja: *A parancsolt (kényszer) forgalmu papírpénz veszedelmes útját örökre el kell hagyni.*

A cél tehát ez alkalommal elég jól volt körvonalazva, annál rosszabb volt a gyakorlati kivitel. A cél végrehajtása iránt tett intézkedések annyira nem voltak szerencsésék, hogy évek kellettek, míg a bank tevékenysége a mennyire-annyira rendes menetet nyert. A bank alaptőkéje az államkincstár által befizetett, egyáltalában nem jelentékeny érc készleten kívül 50,000 drb 2200 frtos részvényből állott volna, melyből csak 200 frtot kellett befizetni ezüstben, a többi papírpénzben [1]. Az állam pedig a befolyandó papírpénzért $2\frac{1}{2}\%$ -os államkötvényeket ígért fedezetül. Ez úton azonban nem sikerülvén az alaptőkét beszerezni, a részvények értéke 1100 frtra szállitatott le, azok száma pedig 100,000 drbra emeltetett, úgy, hogy részvényenként 100 frt lett csak befizetendő ércben (ezüst); kikötetett azonban, hogy a papírpénznek csak $\frac{2}{7}$ részeért ad az intézet bankjegyeket, a többi $\frac{5}{7}$ részeért pedig államkötvényt kap mindenki 1% kamattal és meghatározott törlesztési

határidővel. 140 frt. papírpénzért kapott tehát a tulajdonos $\frac{2}{7} \times 140 = 40$ frt. érczre szóló bankjegyet és $\frac{6}{7} \times 140 = 100$ frt. névértékű 1%-os államkötvényt. Annak megítélésére, hogy mennyire tévesen túlértékelte ezen rendszabállyal a kormány a papírpénz értékét, felhozhatom, hogy azon időben az ezüstforint árfolyama úgy állott a papiréhoz, mint 100: a 304-hez, (tehát 204% volt az ezüst értéktöbblete, agiója) ehhez képest 1 papirforint értéke $100/304 = 0.329$ czüst forint volt, 140 papirforint valódi értéke, tehát 46 ezüstforint. A valóságban eszerint 46 ezüst értékre szóló forintért ígértek (és egy ideig adtak is) 40 frt ezüstpénzt és egy szintén ezüstben fizetendő 100 frtos államkötvényt, mely a 6 frt többlet árának felelt meg. Ezen elhibázott rendszabály következtében, a papírpénz beváltás akkora mérveket öltött, hogy azt csakhamar korlátozni, sőt 1817. elején már teljesen beszüntetni kellett.

Ezentúl egész 1848-ig sok pénzügyi műveletet vitt véghez a bank az állam érdekében és nem a közönség, hanem az állam szolgálatát tartotta létezése ezen első időszakában első kötelességének, mindenkor gondosan biztosítván a maga részére az állam előnyös ellenszolgáltatásait, elannyira, hogy az 1820. évi s 1822. évi egyezményekből eredt kötelezettségeknek az állam csak az államadóságoknak 1870-ben történt konverziója alkalmával tehetett teljesen eleget. A bank fedezete kezdetben igen gyöngye volt s 1:33 volt az arány, mely azonban már 1823-ban $\frac{1}{8}$ -ad arányra emelkedett. A forgalomba hozott bankjegyek mennyisége azonban elég gyorsan emelkedett, úgy hogy

1818-ban csak 15,900.000 frt

1845-ben (a bank szabadalmának

1841-ben történt első meg-

hosszabbítása után) már... .. 200,000.000 frt

értéket képviselt.

A bank az elkövetett hibák daczára a konvencziós érczre szóló bankjegyek forgalmát a jelzett időszakban teljes értékben fenn tudta tartani s ennél fogva hosszú időn át (1818—1848) nem volt papírpénzforgalom. Ez azonban nem annyira érdeme, mint inkább szerencséje volt a banknak. Az államháztartásba behozott nagyobb takarékoság, a hosszú ideig tartó béke erősen közrehatott az államhítel megszilárdulására s állandó

volt a közönség bizalma is, mely nem ismerte ugyan a bank ércalapját, mert a bank ügyviteléből teljesen ki volt zárva a nyilvánosság, de látván, hogy a bank mindenkor érczczel váltja be bankjegyeit, erre a bankot teljesen képesnek is tartotta és teljes bizalommal fogadta a bank jegyeit. Pedig a felhők már tornyosulni kezdtek a bank felett. Az $\frac{1}{8}$ fedezet nem sokáig tartott. 1825. végén már rosszabb volt a fedezeti arány $\frac{1}{4}$ -nél (1:4.32). 1840 végével $\frac{1}{10}$ -nél (1:10.25, ekkor 167 millió frt. bankjegy 15.5 millió érczczel volt csak fedezve). Ily viszonyok közt egy jelentősebb esemény, egy újabb politikai válság, a béke kilátásainak megrendülése, ezzel az államháztartásban beálló szükségletek emelkedése, elegendő volt a bizalom megrendülésére. Erre az 1848. évet megelőző reform-mozgalmak, az Európaszerte megindult forrongások, az olasz háború, bőven szolgáltatott is alkalmat, s az ezek által befolyásolt események folyamán csakhamar nyilvánvaló lett, hogy a bank jegyeit beváltani képtelen, pedig a bank fedezete 1848. év elején nem is volt a legrosszabb, közel állott ugyan az $\frac{1}{8}$ -hoz, ez azonban csak látszat volt és nem valóság, mert bankjegyeinek több mint fele nem közgazdasági érdekekből, de az állami szükségletek fedezésére államkölcsönként adatott ki. A márcziusi napokat megelőzőleg, a midőn Európa szerte már minden forrongásban volt, Bécsben a kereskedelem pangása és a bank ügyei kezdtek a nyugtalanságra okot szolgáltatni. A politikai körökben márczius elején kezdtek nyíltan a bécsi bank bukásáról beszélni s a bank jegyeit nem akarta elfogadni senki. Ez időben — márcz. 3-án — indítványozta az utolsó rendi országgyűlésen a híressé vált felirati vita folyamán Győrmege követe, hogy a rendek a bank állása és különösen érczfedezete iránt szerezzenek Ő felségétől felvilágosítást. Kossuth Lajos ezzel nem érte be. Rámutatott a baj forrására, Ausztriának a népek jólétével nem törődő s minduntalan az eladósodásra vezető hibás politikájára és fényesen megokolt beszédben hozta javaslatba, hogy miután Ausztria pénzügyi viszonyai a mi pénz- és értékviszonyainkra ilyen káros visszahatást gyakorolhatnak, Magyarországrendeinek követelniök kell az ország finansziáinak alkotmányos kezelés alá vételét s önálló magyar finansziáinak szervezését. A magyar állam pénzügyeinek önál-

lósítására tehát az o. n. bank krónikusan beteg, válságos állapota adta meg az első hatalmas lökést.

A bankjegyeknek ércpénzre való felváltása ez időben az általános bizalmatlanság folytán olyan mérveket öltött, hogy már májusban meg kellett azt erősen szorítani. Egy-egy ember legfeljebb 25 frtot válthatott be. Május 12-én pedig elrendeltetett a kényszerforgalom, a bankjegyek kötelező elfogadása s miután az ércpénz a forgalomból egészen eltűnt, elrendelte a kormány az 1 és 2 frtos bankjegyek — tehát új papírpénz kiadását. Ez a kényszerforgalom meg is maradt a legújabb időkig, egészen az 5 és 50 frtos államjegyek teljes bevonásáig (1903). Az olasz háború, majd a függetlenségi harc fokozatosan rontotta meg a bank helyzetét. 1848. közepén a bankjegy-forgalom 182 millióra emelkedett (melyből 145 millió volt az államadósság), az ércfedezet pedig 20 millióra szállt alá. Ezen év tapasztalatai élénken bizonyítják, hogy ha a jegybank az állammal hitelezési viszonyba kerül, soha sincs elegendő ereje arra, hogy a pénzügyi szükségletek által szorongatott állammal szemben önállóságát megőrizhesse.

Itt — csupán érintve azt, hogy a 40-es évek reform mozgalmi idején vezető férfaink is foglalkoztak akadémiákkal az önálló bank eszméjével — egy rövid kitérésben föl kell említenem: hogy hazánkban Kossuth Lajosnak teremtő szelleme hozta létre bámulatos rövid időn belül az első önálló magyar bankot érczalappal, melyet gyűjtés útján szerzett be. Ezen alaphoz az ő lelkesítő fölhívására rövid idő alatt részben ajándék, részben kölcsön képen 2 millió forint értékű arany és ezüst gyűlt össze. Ezen ércalapra a Pesti Kereskedelmi Bankkal egyezségben bocsátotta ki az első 1 millió kétszázötvenezer drb egyforintos bankjegyet. Midőn pedig a főváros s vele együtt a bankalap is a Windischgrätz herczeg kezébe került, Kossuth a debreczeni országgyűlés hozzájárulásával öt, tíz, száz és 1000 forintos bankjegyeket bocsátott ki a magyar államvagyon terhére, melyeknek összes értéke 42 millió körül lehetett. Ezek a bankjegyek egész végig megmaradtak a párin, sőt volt eset rá: hogy azokat agióval vásárolták. (Lásd Hentaller Lajos, *Kossuth Lajos és kora*,

Lukács Béla *Magyar pénzügy 1848/49-ben* és Gelich Rikárd: *A függetlenségi harc története.*)

Ezen bankjegyek értékének állandóságára vonatkozólag az 1870. évi első banktanácskozmánynak egy kiváló szakértője Fuchs Rudolf, az általános hitelbank akkori kormányzótanácsának tagja, midőn arról volt szó, vajjon egy esetleg létesítendő magyar bank jegyei föltétlenül disagióban lesznek-e az osztrákokkal szemben a következőleg nyilatkozott: «Ich erinnere mich jener Zeit, wo man ungarische Noten ausgegeben hatte (48/49.). Dieselben sind hier einige Zeit nicht um ein Haar schlechter gestanden, als die österreichischen. Erst später, als man sie aus dem Kurs setzte — und auch da — sind sie viel langsamer im Werthe gefallen, als man denken hätte sollen. Wenn also die Banknote mit der gehörigen Unterlage gedeckt ist, wenn sie eine bankmässige Sicherheit gewährt, ist es geradezu unmöglich, dass eine Agiodifferenz entstehen könnte.»

Az első magyar bankot, a függetlenségi harcczal együtt elsöpörte az események vihára. Így is állandó tanujele marad az a nemzet teremtő erejének, áldozatkészségének és mindörökre fényes emléke a történelmi nagy időknek.

Az olasz háború és a függetlenségi harc ismét teljesen összetörte Ausztria pénzügyi egyensúlyát. A harcok lezajlása után teljesen zilált állapotban voltak Ausztriának s a vele elválaszthatlanul összekötött szabadalmazott osztrák nemzeti banknak pénzügyei. Az agio 1851-ben, a midőn a szabadalmazott osztrák nemzeti bank működési köre császári rendelettel Magyarországra is, hol bankjegyei ezt megelőzőleg is a forgalomban türtek voltak, kiterjesztetett, egész 50%-ig emelkedett. Az abszolút kormány azonban komolyan hozzálátott a pénzügyek rendezéséhez s a valuta helyreállítása érdekében nagy áldozatokra határozta el magát. Terhes kölcsönök kötésével apasztotta adósságait a banknál, úgy hogy 1858-ban, midőn az akkori pénzügyminiszter, Bruck báró a német vámszövetséggel megkötötte a pénzügyi egyezményt az új ausztriai érték behozatalára (a konvencziós pénzláb helyett), már-már ismét az ércfizetésekről kezdettek beszélni. Az 1859. évi háború azonban újra romba döntötte a nagy küzdelemmel

megegyengetett pénzügyi egyensúlyt. A háború lezajlása után a bank alap és tartaléktőkéje 120 millió forintot tett ki, 474 millió forint bankjegy forgalommal, melyből azonban 275 millió, tehát 59% államadósság volt.

Hogy azonban a szabadalmazott osztrák nemzeti bank a legváltóságosabb időkben sem volt rossz üzlet, bizonyítják a következő adatok. Az 1851—1860. évek időközében a bank által nyújtott legkisebb osztalék 7.67%, a legnagyobb 14.16%-ék volt; a részvény árfolyama pedig soha sem szállott a befizetett érték (700 forint ezüst — 735 forint osztrák érték) alá, sőt maximális értékük egyidőben 1462 forintra emelkedett.

Az 1859. évi háború után ismét nagy erőfeszítéseket tett az osztrák kormány a pénzügyi viszonyok rendezésére és a valuta helyreállítására. Közben napirendre került a bankszabadság meghosszabbításának kérdése is. Az erre vonatkozó tárgyalás 1861-ben a februári alkotmány alapján összehívott birodalmi tanács közreműködésével indult meg. A trónbeszéd, az állam és a nemzeti bank közötti viszony szabályozásáról szólva, utal arra: hogy ez által a bank függetlensége czéloztatik. A bankakta tárgyalása tehát helyes irányban indult meg. Plener, pénzügyminiszter előterjesztése szerint a szabadság meghosszabbítása 24 évre, 1890-ig tervezetett, azonban három főirányban voltak kikötései. Kivántatott:

1. a hitelezési viszony szabályozása a bank és az állam között,
2. az államháztartás deficitjének fedezése,
3. a forgalmi érték (valuta) javítása és fokozatos helyreállítása. (1862-ben 250 millió forint volt az államadósság a banknál.)

Az ügynek bizottsági tárgyalásait mellőzve, a végleges megállapodásokból főlemlitem:

1. hogy a kizárólagos jegy kibocsátási szabadság 24 év helyett csak 10 évre adatott meg,
2. a fedezetre nézve elhatározott, hogy a 200 millió forintot meghaladó mennyiségen felül az összes bankjegyek ezüstpénzzel, vagy ezüstrudakkal fedezve legyenek.

Ezen intézkedések alapján a kormány a bankkal való egyezség kötésére fölhatalmaztatott. Az új banktörvény 1862. december hó 27-én, a vele kapcsolatos egyezmény s bankalap-

szabály 1863. január 3-án adatott ki. Az egyezmények 11. §-a értelmében a készfizetések (ezüstben) 1867. évben lettek volna fölveendőek. A szabályzat 62 §-a pedig kimondja, hogy a bank váltókat alapszabályszerűleg leszámíthat az államnak is, ezenkívül azonban csak bizományi üzleteket végezhet az állam számlájára. Az ezekből eredő tartozások vagy követelések pedig minden hónap végén készpénzben kiegyenlítendőek.

Az új bankakta, a magyar alkotmány föl lévén akkor függesztve, a magyar törvényhozás megkérdezése és beleegyezése nélkül maradt Magyarországra nézve is gyakorlatban. A készfizetések fölvetelét azonban vissza vetette a 1866. évi olasz és porosz háború, a mikor is az állam megszorult helyzetében nyomást gyakorolva a bankra, — azt újból nehéz viszonyok közé sodorta. A háború után tehát az állami pénzügyek s a bank ügyei is újból rendezetlen állapotba kerültek s 1866. év végén az összes bank- és államjegymennyiség 500 millió körül állott, az agio pedig 129.5-re emelkedett.

A 67-es kiegyezés előkészítő munkálatai alkalmával szükségképen szóba került a bankkérdés is. Lónyay Menyhért gróf, a hatvanhetes kormány kijelölt pénzügyminisztere az előkészítő tárgyalások folyamán azon az állásponton állott: hogy Ausztria és Magyarország «pénzügyeinek gyökeres orvoslása szükséges, az államháztartás egyensúlyának biztosítása által, mi együtt jár egy új pénzláb megállapításával, a valuta rendezésével, a bécsi osztrák nemzeti bank liquidációjával és a hitelintézményeknek hazánkban egy alkotandó törvény korlátai közt szabad fejlődésével.» Ezen czél érdekében az volt a javaslata, hogy az államadósságok konvertáltassanak, az államháztartás egyensúlyának biztosítása mellett a valuta rendeztessék s a bécsi központi bank liquidálván, helyette a bankszabadságon alapuló decentralizált jegybankrendszer hozassék be a két államban. Mennyire másként festének nálunk a viszonyok, ha Lónyaynak ezen tervei abban az időben tényekké válhattak volna! Sajnos, az ő javaslatai saját döntő köreinkben sem találtak elfogadásra s végül is győzelmeskedett azon álláspont: hogy a bankönállóságra átmenni nem czélszerű, az osztrák nemzeti bank szabadságának lejártáig maradjon a bankkérdés függőben, a bank működése maradjon Magyarországra kiterjesztve s első sorban az

államháztartás egyensúlyának helyreállítása és a valuta rendezése vételesség fogatba.

A bankra nézve az ú. n. márczius 14-iki s később az 1867. évi XII. törvenyzikk meghozatala után a szeptember 12-iki vöslai egyezség lett megkötve, melynek lényege az: hogy «mindaddig, a míg a birodalom mindkét felerésze egy-értelmű megállapodás útján a jegybank ügyében új törvényes határozatokat nem hozand, kötelezi magát a magyar kir. minisztérium, hogy Magyarországon jegybankot állítani nem enged és az osztrák nemzeti bank jegyeinek kényszerforgalmát azonkép, mint az államjegyekét, úgy mint eddig fönntartandja»; kikötetik azonban az osztrák nemzeti bank azon kötelezettsége, hogy Magyarországon bankfiókokat a szükséges számban állítson. A banktörvény egyébként az 1868. évi november hó 13-án hozott (ausztriai) törvényben oly értelmű módosítást nyert: hogy 110 millió forint alaptőkéje 90 millióra szállított le. Magyarország joga önálló bank állítására az 1867. évi XII. t.-cz. 66. és 68. §§-ában, valamint a kiegyezési törvény 59—61. és 66. §§-ai végrehajtásának módosítai fölött való tárgyalások alapján kötött vöslai egyezségben fönntartatott s ezen intézkedésekkel, a szabadalmazott osztrák nemzeti bank működési köre Magyarországra törvényesen is kiterjesztetett. Ügyszintén törvényesített az ausztriai érték is az 1867. évi XVI. t.-cz.-ben.

A pénzügyi téren azonban ezen ideiglenes rendezéssel nem szüntek meg a nehézségek, az államháztartás és belhítelünk állapota mind nehezebb viszonyok közé került. Ezek, valamint az 1869. évi pénz és hitelválság újra napirendre hozták a bankkérdést, mely a Lónyay M. javaslatára összehívott, de már nem az ő pénzügyministersége alatt megtartott első banktanácskozmányban lett megvitatva. Ennek anyaga igen becses adatokat foglal magában az egész kérdésre nézve. A szaktanácskozmány — bár elfogulatlan ítélő előtt kétségtelenné tette egy önálló bank vagy bankrendszer föllállításának lehetőségét, az ügyet sajnos, nem vitte a kívánt irányban megoldás felé. A bankbizottság többsége a «czélszerűség» és «opportunitás» álláspontjára helyezkedett s a szabadalmazott osztrák nemzeti bankkal való meggyezést kívánta, kikötven a banknak olyan mértékű és természetű átalakítását, mely

lehetővé tegye a magyar hitelviszonyok kielégítését. Ezt anynyival is inkább ki kellett kötni, mert az 1867—1875 közt lefolyt időszakban állandóak voltak a panaszok arra nézve: hogy a bank Magyarország hitelét nem támogatja kellőképen. Ez az álláspont győzött az 1875. évi fuzió után is, a midőn a nemzeti bank szabadalmának megújítása iránt a tárgyalások megindultak s az vezelett az 1878. évi XXV. t.-cz. s a közös bank megalkotására.

Ezekben eléggé kimerítettem azt, a mit a történeti előzményekből az ügy megértése érdekében elmondani czélszerűnek véltem. A tanulságokat a közlött anyagból le lehet elég jól vonni s így az előzményeknek bővebb fejtegetését mellőzhetem, bár nagyon becsesek és tanulságosak azok a fönnforgó kérdés szempontjából és jóformán kulcsát képezik az egész ügy megértésének. Azokra nézve, a kik ez iránt netalán élénkebben érdeklődnek, utalok a következő művekre: Ritter von Hauer. *Beiträge zur Geschichte der österr. Finanzen*. Neuwirth. *Bank-Akte und Bankstreit*. Wilhelm Braumüller. *Die österreichische Nationalbank und ihr Verhältniss zu dem Staate*. Wilhelm Ritter von Lucam. *Die österr. Nationalbank während der Dauer des dritten Privilegiums*. Lónyay M. gróf *Közügyeinkről* II. rész, melyek az én forrásaimat is képezték.

Az előadott történelmi előzményekből a következő tanulságok vonhatók a tanulmány tárgyává tett ügy szempontjából.

1. Egy jó jegybanknak, hogy az a közgazdasági élet irányító és tápláló, vezető és ellenőrző, fejlesztő és ha kell, korlátozó szerve lehessen, teljesen önállónak és az állami felügyeleti jog fönntartásától eltekintve, függetlennek kell lennie az államtól és az állammal hitelezési viszonyban lennie nem szabad.

2. A politikai viszonyok erős visszahatással vannak a pénz és hiteléletre. Szerencsétlen politikai események, a politikai helyzet zavarai megrendítik az állam politikai és államháztartási egyensulya iránt a bizalmat s ez a körülmény a hitel csökkenésére, megrendülésére vezet s ingadozóvá tesz az államban minden értéket, a mit a pénz mint értékmérő érez meg leghamarabb. A politikai bizonytalanság és a politika válságai ingadozóvá teszik a pénz értékét. Ha már most ily viszonyok közt az ország pénz és hiteléletének legfőbb

szerve és szabályozója a jegykiadó bank függésben van az államtól, az állam pénzügyi szorultságában ezt használja ki, úgy hogy a bank közgazdasági föladatát teljesíteni képtelen lévén vele szemben is általánossá lesz a bizalom hiánya, a mi még inkább állandósítja az érték ingadozásokat, sőt beállhat mint az 1848. évi esetben láttuk a bankjegyek teljes értéktelenedése is, a midőn a fedezett bankjegy egyszerű papírpénzzé vált. *Az államnak politikai és pénzügyi egyensúlya tehát: az egészséges hitelnek és az értékfőntartásnak első és fő föltétele; miután konszolidált politikai állapot és rendezett államháztartás nélkül nincs bizalom, mely alapja a hitelnek.*

3. Láttuk azt is a bankügy fejlődése folyamán, mily veszély rejlik politikai és pénzügyi válságok esetén a központosított bankrendszerben. Élénken igazolja ezt az 1866-ik év története, a midőn már az 1862/3. évi bankakta volt érvényben, melynek 62-ik §-a imperative intézkedett az iránt: hogy a banknak az államkormányval hitelezési viszonyban állania nem szabad, az államkormány azonban ennek ellenére a két háború által okozott szorult helyzetében ismét csak a bankhoz fordult kölcsönért s ezzel évekre elrontotta a valuta-viszonyokat. *Ezen lehetőség ismétlődéseinek veszélyes voltát magyar szempontból különösen hangsúlyoznom kell.*

4. Láttuk: hogy Magyarország joga a bankállításra törvényekben lett újra elismerve, de bár az önálló bankot a nemzet részben nyíltan követelte, részben bizalmasan óhajtotta, bizonyos láthatatlan hatalmak, jogának tényé válásában mindenkor megakadályozták. Ez a tény mint vörös fonál húzódik végig a bankügy egész történetén.

II. A kérdés közjogi állása.

A történelmi előzmények ismertetése folyamán eljutottunk a bankügy közjogi állásáig. Kimutattuk: hogy 1866-ig önkényűleg, megkérdésünk és beleegyezésünk nélkül volt hazánkra kiterjesztve a szabadalmazott osztrák nemzeti bank működése s ezt az 1867. évi törvényhozás, a külön bank állítására vonatkozó jog főntartásával ideiglenes rendezés képen törvényesítette.

A fuzió után az osztrák kormányval és a bankkal való megegyezés alapján hozatott az 1878: évi XXV. t.-cz. az osztrák-

magyar bank létesítéséről és szabadalmáról, mely 1. §-ában az ország önrendelkezési jogát a következő szöveggel tartotta fönn:

«az osztrák-magyar monarchia mindkét államát önálló jegybankok föllállítása tekintetében megillető és kölcsönösen elismert jog a legközelebbi 10 évre igénybe nem vétetvén, az 1878. évi július 1-étől 1887. évi december 31-ig terjedő időre egy osztrák-magyar bank létesítése határoztatik el.»

Az ezután következő 20 évet az államháztartásnak és a valutának rendezése jellemzi, melyeknek folyamán a banktörvény az 1887. évi és 1897. évi lejáratkor, a bankszabályok némi módosításával és a fiókok szaporítására vonatkozó intézkedésekkel, érvényében meghosszabbított.

Ezek a meghosszabbító törvények, melyek mind a jelzett jogfőntartó §-al kezdődnek, a következők:

1. Az 1887. évi XXVI. t.-cz. meghosszabbítja a szabadalmat 1897. december hó 31-ig.

2. Az 1898. évi I. t.-cz. ideiglenesen 1898. december hó 31-ig.

3. Az 1899. évi IV. t.-cz. szintén ideiglenesen 1899. december hó 31-ig.

4. Az 1899. évi XXXVII. t.-cz. pedig 1900. év január hó 1-től 1910. december hó 31-ig. Ez idő szerint ez van még érvényben és hivatkozással az összes megelőző törvényekre és a bankalapszabályok módosított cikkeire (1. §.) ez szabályozza a bankügy mai közjogi állását. Kiegészítő részét képezik az új fiókok föllállítására, továbbá a bank ingatlanainak mérlegszerű értékelésére vonatkozó egyezmények.

A bank szervezetét, működési körét, a két kormányhoz való viszonyát, kötelezettségeit az 1878. évi alapszabály irta körül, mely azonban a szabadalmak meghosszabbítása alkalmazásával bizonyos módosításokon ment keresztül. A most érvényben lévő alapszabály lényegesebb intézkedései a következők:

Az osztrák-magyar bank részvénytársaság, mely működését a magyar korona országokban és a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országokban gyakorolja. Főadata a pénzforgalom szabályozásáról, a fizetések kiegyenlítésének megkönnyítéséről, a kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági hitelszükségletek kielégítéséről gondoskodni s mindenek fölött

a törvényhozás intézkedése folytán fölvevett készletek fönntartását biztosítani. (1. cz.)

A bank székhelye Bécs, — de Budapesten is főintézet állittatik föl s a banknak jogában áll fiókokat állítani (2. cz.)

Átvette a szabadalmazott osztrák nemzeti bank összes vagyonát és kötelezettségeit (az eredeti 78. évi szabály változatlanul maradt 3. cz.), az alaptőke 210 millió korona 150 ezer darab 1400 koronás részvényvel (4. cz.), a bank minden kötelezettségeiért összes vagyonával kezeskedik (6. cz.); a részvényesek jogait a közgyűlés gyakorolja (12. cz.). Közgyűlés Bécsben vagy Budapesten tartható, a mint részvényesek többsége magyar vagy osztrák, (1) (13. cz.), a közgyűléseken csak osztrák és magyar alattvalók vehetnek részt (14. cz.). A bank igazgatását a bécsi főtanács vezeti. Az összes üzletágak tekintetében azonos szabályok érvényesek a magyar és ausztriai bankpiaczokon. (25—27. stb. cz.)

A bécsi és budapesti igazgatóságok jogkörét a 40—45. cikkek írják körül. Az igazgatóság kizárólagos joga az illető államban a bankhitelt megszabni (40. cz.). Az üzletvezetőség vezetője a vezértitkár (46. cz.). A kormányok egy-egy biztos által képviseltetik magukat (51—54. cz.). A kormánybiztosnak felfüggesztő hatályú fölszólamlási joga van, ha egy felfüggesztett ügyben a kormány és a bank közt egyetértés nem jön létre, választott bíróság ítélt (53. cz.). A bank a kormánnyal kölcsönzési viszonyban (alapszabályszerű váltók leszámítolását kivéve) nem állhat, bizományi üzleteket azonban az állam részére végezhet, amennyiben azok kölcsön, vagy hitelnyújtást a bank részéről nem foglalnak magukban (55. cz.); a bank végezheti a jegybank sajátosságának megfelelő összes üzleteket (leszámítolás, lombard kölcsönök, letétek kezelése; pénzek rövid lejáratú váltók és értékpapiroknak folyó számlára átvétele, utalvány és bizományi, pénzbeszedési, inkasszo, üzlet; arany-, ezüstvétele és eladás, külföldi, arany, váltók vétele és eladása: sőt külön osztályban folytathatja a jelzálogüzletet is.) (56. cz.). Az osztrák-magyar bank a monarchia mindkét államában a kamatláb magasságát korlátozó minden törvényes intézkedés hatálya alól föl van mentve. (57. cz.) A leszámítolási üzlet a vonatkozó szabályok szerint gyakorolható. (60—64. cz.) A kölcsönüzlet a 65—70, a letétkezelés a 71—77, az utalványo-

zási és bizományi üzlet a 78—81. cz. szabályai szerint gyakorolható. Kizárólagos joggal bír bankjegyek kibocsátására (82. cz.) s köteles azokat bemutatáskor a szabadalom elvesztésének terhe alatt azonnal törvényes ércpénzzel beváltani. (83. cz.) Köteles fedezetről gondoskodni és pedig a forgalomban lévő bankjegyek teljes összegének legalább $\frac{2}{10}$ részben arany- vagy ezüstpénzzel, vagy aranyrudakkal, a bankjegyforgalom maradékának pedig bankszerűleg fedezve kell lenni; ha a forgalomban lévő bankjegyek összege az érckészletet négyszáz millió koronán túl menő összeggel haladja meg, ezen többlet után a bank jegyadót köteles fizetni. (84. cz.) A bank jegyeit minden közpénztár teljes névértékükben elfogadni köteles. (86. cz.) A bank köteles aranyrudakat bankjegyekre beváltani (87. cz.). A kereskedelmi törvény intézkedései a bankra nem alkalmazhatók. (91.) A bank vagyona és jövedelmei adómentesek. (92.) A magyar intézetek üzletére vonatkozó kereset csak a budapesti váltó törvényszéknél, az osztrákokéra vonatkozó csak a bécsi kereskedelmi törvényszéknél indítható meg. (95.) Szabályozva van a mérleg és heti kimutatások összeállítása s a jövedelemben való részesedés, (a részvénytőke 4%-áig menő jövedelem a részvényeseké, a fönntmaradó jövedelem 10%-a a tartalék, 2%-a a nyugdíjalapé, a további rész fele ismét a részvényeseké, míg a 6%-ot meg nem haladja, fele a két államé, további rész $\frac{1}{10}$ -a ismét a részvényeseké, $\frac{2}{10}$ -a a két államé.) (101—104. cz.) A szabadalom tartama és a bank föloszlása a 105—108. cikkekben van körülírva. A szabadalom megújítása iránti kérelmét a bank legalább két évvel a szabadalom lejártá előtt köteles a két állam kormányához benyújtani. (105.) A bank a szabadalom lejártá előtt is föloszlatható. (106.) A két kormány jogostva van a szabadalom tárgyát képező banküzletet, ha a szabadalom lejár vagy a bank föloszlik — a jelzálogüzlet elkülönítése mellett — mérleg szerinti állapotban és értékben átvenni. A föloszlás különféle eseteire részletes intézkedések vannak. (107. cz., I-V.) A föloszlásból eredő vitás kérdések fölött választott bíróság dönt. (108. cz.) «A míg az államjegyek kényszerforgalma a monarchia mindkét államában meg nem szüntetik, az osztrák-magyar bank alapszabályainak azon határozományai, melyek a bank jegyeinek magyar vagy ausztriai veretű törvényes ércpénzzel való beváltására vonatkoznak,

(83. cz.) föl vannak és maradnak függesztve.» Ezen időközben jogosítva van a bank külföldi ércz (arany vagy azzal egyen) értékű váltókat 60 millió korona erejéig érczkészletébe beszámítani. (111. cz.)

Ezek a bankalapszabály lényegesebb intézkedései, — melyekkel kiegészítve a mondottakat, elég kimerítően ismer tettem a bankügy közjogi állását. Ez, miután Magyarország önálló rendelkezési jogát fönntartja s a közös bank liquidatiojának végrehajtását szabályozza: az önálló magyar bank fölállítása ellen akadályt nem gördit.

A már ismertetett törvényes intézkedéseket kiegészítik még a következők:

1. Az érme- és pénzrendszerre nézve kötött szerződés (1892. évi XVIII. t.-cz.), mely 1910. év végével szintén lejár. Ennek kiegészítője az 1899. évi XXIII. t.-cz az érme és pénzrendszerre vonatkozó szerződést kiegészítő pótszerződésről.

2. A közös bank szabadalmát a megszállott — most már annektált — tartományokra vonatkozólag, ugyanazon időre szóló hatálylyal kiterjesztő 1887. évi XXVI. t.-cz.

3. Azon törvények, melyeknek alapján a két állam kormányai bizonyos arany mennyiségeket bocsátottak a bank rendelkezésére (bankjegyek és ezüst kurans és váltópénz ellenében). Ezek: az 1894. évi XXIV. t.-cz. a közös függő állam adósság egy részének beváltásáról (312 millió a. é. frtból 200 millió frt beváltása 30 : 70 arányban). A beváltás az a. é. összes 1 frtos államjegyekre és a többi államjegy-czimlet megfelelő részére vonatkozott. Továbbá az 1899. évi XXXI. t.-cz. «Az államjegyekből álló függő adósság teljes beváltásáról». Ennek I., III. és V. cikke értelmében az a. é. öt- és ötvenforintos államjegyek, mint a 312 millió frtos függő kölcsön maradványa, törvényes fizetési eszközökkel váltattak be, a forgalomban pedig 64 millió kor. értékű öt- és 160 millió értékű tízkoronással pótolattak. Ennek a törvénynek XII. cikke így szól: «Az érme- és pénzrendszerre vonatkozó szerződés, XIX. cikkének végrehajtásakép megegyezés történt arra nézve, hogy mihelyt a fennálló azon általános kötelezettség, hogy az a. é. öt- és ötvenfrtos államjegyek fizeteskép elfogadandók, a jelen egyezmény IV. cikke értelmében megszűnt, mindegyik miniszterium a törvényhozás külön elhatározását fogja a kész-

fizetések fölvételének törvényes elrendelése ügyében kieszközölni».

Ilyen természetű az 1899. évi XXXIV. t.-cz. is az osztrák-magyar bank által kibocsátandó tízkoronás bankjegyekről, melynek III. cikk 1. pontja alapján a m. kir. pénzügyminiszter 48 millió, a császári királyi pénzügyminiszter 112 millió koronát fizetett le a banknak a koronaérték aranyérméiben, V. cikke alapján pedig joguk van a kormányoknak, hogy a bank liquidatioja esetén a készpénzfizetések megkezdése előtt a banknak mérleg szerint meglévő aranykészletéből a jelen egyezmény III. cikkének 1. pontja értelmében befizetett aranyérméket (ezüst értékpénz és bankjegy ellenében) visszavásárolják.

Ilyen továbbá az 1899. évi XXXV. t.-cz. a kormányok által az oszt. magy. banknál aranyérmékben teljesített és teljesítendő lefizetések tárgyában kötött egyezményről (a két kormány által a banknak valutarendezés céljaira átadott arany hováfordításáról). Ennek II. cikk 1. pontja szerint a magyar kormány még 19,200,000 kor.-át (az osztrák 44,800,000 kor.-át) fizetett le a banknak húszkoronásokban; a II. cikk 4-ik pontja 1. bekezdése szerint pedig joga van a kormányoknak az 1894. évi XXIV. t. cz. értelmében lefizetett 400 millió s az előbbi pontok értelmében lefizetett 224 millió kor. arany visszaváltására (ezüst kurans vagy bankjegyek ellenében), melyből 187 millió a magyar részre esik. Ugyanezen cikk második bekezdése alapján, további arany-visszavásárlásokra is van joga a két kormánynak mindaddig, a mig az alapszabályoknak a készfizetésekre vonatkozó intézkedései életbe nem léptek. Ez alapon 120 millió, 48 és 19.2 együtt 187.2 millió korona, valamint a mérleg aktíváin belül, a kötendő egyezmény szerint, további meghatározatlan mennyiségű arany visszavásárlására van a magyar kormánynak joga.

4. A bankügygel kapcsolatos törvény az 1899. évi XXXVIII. t. cz. is, az eredetileg 80 millió a. é. forintot tevő államadósság tárgyában kötött egyezményről, mely szerint ezen államadósság maradványa 60 millió kor. értékben kizárólag az osztrák államkincstárt terheli (I. cikk), miután a magyar kincstárt terhelő rész fejében ez utóbbi 30 éven át évi 180,000 koronát fizet kamat nélkül a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok részére.

5. Ebbe a fejezetbe tartoznak végül azok a törvényes intézkedések is, melyek az 1907. év őszén megkötött vám- és kereskedelmi szerződés, az 1908. évi XII. t.-cz. záró jegyzőkönyvébe fölvetettek s az ú. n. *Benedikt*-formula néven ismeretesek.

A nevezett törvény 1. §-a törvénybe iktatja «a magyar szent korona országai és a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok között a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyok szabályozása iránt kötött szerződést», a mely a törvény ezen szakaszába egész terjedelmében fel van véve. A szerződés egyik melléklete (A) a szerződéses vámtarifa, a másik (B) a szerződésből folyó vitás kérdések elintézésére hivatott választott bíróság ügyrendje, továbbá a *zárójegyzőkönyv*, mely a szerződés egyes cikkelyeihez kiegészítéseket s ezenkívül a bankügygel kapcsolatos két különleges határozmányt tartalmaz. Ezen különleges határozmányok szövegeit közlöm: «I. Ha az osztrák-magyar bank szabadalma nem lesz meghosszabbítva és ennélfogva az érme- és pénzrendszerre vonatkozólag az 1892. évben kötött szerződés érvényét veszítené, a kölcsönös állampénzügyi szolgáltatások és kötelezettségek akként teljesítendők, illetve számolandók le, hogy az 1892. évi XVII. törvénycikkekben (1892. évi augusztus 2-iki osztrák törvény: R. G. Bl, 126. sz.) megállapított pénzeység, vagyis a 0-304.878 gramm finom súlyú arany-korona lesz mint értékmérő alap veendő».

«Ez az alapelv alkalmazandó azon állami jövedékeknél és egyéb, az állammal szemben teljesítendő szolgáltatásoknál is, a melyekre vonatkozólag a két állam között szerződéses szabályozás áll fenn.»

«II. A két kormány megegyezik abban, hogy a budapesti tőzsdén jegyzett osztrák államadóssági kötvények, valamint az osztrák tőzsdék valamelyikén jegyzett magyar államadóssági kötvények, kivéve azonban a jövőben esetleg kibocsátandó nyereménykölcsönöket, kölcsönösen a másik szerződő állam területén is mindennemű takarékpénztárak és biztosító-intézetek pénzeinek befektetésére, a mennyiben nem pupilláris biztossághoz kötött befektetésekről van szó, valamint az állami közigazgatás minden ágaiban üzleti biztosítékul leendő felhasználásra és a bírói eljárásban biztosítéknyújtásra alkalmasoknak tekintendők.»

«Ez a rendelkezés csakis az osztrák-magyar bank szabadalmának meghosszabbítása esetére és pedig az illető törvények legfelsőbb szentesítésének időpontjától kezdve ezen szerződés lejáratáig lesz érvényben.»

«A jelen zárjegyzőkönyv kiegészítő alkatrészét képezi a szerződésnek, melyhez tartozik és ezzel egyidejűleg lép hatályba.»

A törvény 2-ik §-a a hatálybalépés idejét és föltételeit írja körül, 3-ik §-a pedig a végrehajtás iránt intézkedik.

A különleges határozmányok, mint a közlött szövegből kivehető, sem olyan intézkedéseket nem tartalmaznak, melyek két önálló ország kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyainak rendezésénél nem lennének természetesek (ha föl tesszük, hogy mind a kettőnek önálló bankja s önálló pénzrendszere van) sem olyanokat, melyek az önálló bank felállítását nehezítenék. Az aranykoronának, mint értékmérőnek alapul vétele a kölcsönös állampénzügyi szolgáltatások és kötelezettségek teljesítésénél, illetve elszámolásánál, természetes követelmény azon esetre, ha Ausztriának is, Magyarországnak is külön bankja és külön pénzrendszere lesz és semmi esetre sem jelenti azt, a mit némelyek ezen megállapodás folyományának vélnek, hogy Magyarország azontúl minden állampénzügyi fizetést ércpénzben köteles teljesíteni, Ausztria pedig nem, hogy tehát ezen a réven is elvonják tőlünk a bankaranyat. Ez egészen téves és abszurd föltevés. Először is a szolgáltatás kölcsönös (ez természetesen reánk csekélyebb értékű dolog, mint Ausztriára, mert pl. tudjuk, hogy a közös kiadások nem a kvótaszerű arányban költetnek el itt és ott), de másodsor, miután a kölcsönös fizetési kötelezettségnek lebonyolítására ott van az elszámolás rendszere, a készpénzben való fizetés szükségszerűsége csak az egyik vagy másik fél terhére megmaradó különbözetre nézve fog fenforogni, ez is csak akkor, ha a bankelkülönítés esetére nem leszünk képesek Ausztriával olyan egyezményt kötni, mely mindkét államot bankjegyeiknek névértékben való kölcsönös elfogadására kötelezi. Ha ily egyezményt kötni sikerül, akkor a határozmánynak épen semmi jelentősége nincs; ha pedig csak oly értelmű egyezményt sikerül kötnünk, mely szerint a bankjegyek kölcsönös elfogadása kötelező ugyan, de a bankjegyek esetleges

értékkülömbözete kiegyenlített, úgy ebből kifolyólag az aranykorona és a bankjegyek közötti értékkülömbözet (a bankjegy disagiója) még megtérítendő lesz Ausztria javára, annak föltevése mellett, hogy a mi bankjegyünk kevésbé lesz értékes, mint az övé, a mit én, mint azt tanulmányom további részében kimutatni remélem, kizártnak tartok. Ha pedig semmiféle egyezséget nem tudunk kötni, az esetben a kölcsönös szolgáltatásoknak csupán azon részét, melyet kamatszelvevényekkel, devisákkal és egyéb a nemzetközi forgalomban szokásos fizetési eszközökkel nem tudnánk kiegyenlíteni, vagy a melyek a magunk hazájában nem jönnek felhasználás alá (pl. a hadsereg itt elhelyezett részének kiadásai), lennénk kénytelenek aranykoronákban fizetni. De kizártnak tekinthető ez is, olyan két ország közt, melyek szomszédok s melyek termény- és áruforgalomban 1200—1200 millió koronára menő követelést szereznek kölcsönösen egymással szemben.

A *Benedikt-féle* formulához szokták számítani azt a megállapodást is, mely a törvénybe fölveve nincs ugyan, de benne van a szerződéses tárgyalások jegyzőkönyvében s melyet Wekerle Sándor dr. miniszterelnök 1907 október hó 16-án, az új gazdasági kiegyezés ismertetése alkalmával, a főntebb már közölt különleges határozmány 1. pontjával együtt szószerint fölolvastott s melynek értelme az, hogy: *a mennyiben az 1917. év végéig fönálló szerződés tartamára a közös bank szabadalma bármi okból nem ujttatnék meg, a két államkormány a jegybank ügyének akkor szükségessé váló új rendezése előtt oly megállapodásokat fog létesíteni, a melyek alkalmasak arra, hogy a kereskedelmi és vámszerződés végrehajtását biztosítsák, nevezetesen megakadályozzák, hogy a pénzérték esetleges különbözőségéből eredő hatások a szabad forgalom célzatát meghiúsítsák.*

Ebben osztrák szomszédainknak a magyar bankjegy disagiójától való állítólagos (helyesebben: mondva csinált) félelme nyer kifejezést. Ugyanis, ha ők a magyarországi nyers termények árát az ő jövőbeli, *állítólag* értékesebb pénzük szerint lennének kénytelenek fizetni, ez a magyar eladóra külön javadalmaszt s a mennyiben ők iparczikkeik árát a mi *állítólag* kevésbé értékes pénzünkben kapnák és el-

fogadni kötelesek lennének (a minthogy így is hozná magával a kölcsönös forgalom szabadsága), a kapott pénz és az ő *állítólag* értékesebb pénzük közti különbség rájuk nézve tiszta veszteség, nekünk pedig olyan, mintha az ő iparczikkeik ezen különbözöt erejéig védvámval lennének sujtva. Példa világítja meg legjobban a dolgot. Tegyük föl, hogy a két bank meg van s hogy az ausztriai bank jegye az aranykoronával teljes paritásban van, a mienk azonban olcsóbb például 1%-kal, vagyis 100 aranykoronáért (vagy föltevésünk szerint azzal egyértékű 100 austr. értékű bankjegyért), 101 koronát kell adni magyar bankjegyekben. Ha a buza ára 20 aranykorona, terménykereskedőink az osztrák piacokon ezt kapják, itthon pedig a 20 ausztriai értékű koronáért kapnak 1%-kal többet, tehát 20.2 koronát. 20 fillér lenne tehát ily esetben a magyar eladó tiszta nyeresége. Viszont ha az ausztriai kereskedő vagy gyáros elad nekünk 20 korona értékű árút, az itt nyert 20 koronáért 1%-kal kevesebbet kapna otthon aranyértékben, vagyis 19.80 koronát, vesztesége tehát 20 fillér, a mi olyan értelmű, mintha portékáját 20 fillér védvámval terheltek volna meg a határon.

A megállapodás szelleme tehát azt mondja, hogy a forgalom kölcsönös szabadságának a pénzérték egyenlősége lévén az alapja, ily értékkülömbözetek lehetőségét ki kell abból zárni. Ez olyan fölfogás, mely ellen magyar szempontból, igénytelen nézetem szerint, kifogást emelni nem szükséges. Fölteve tehát, hogy a magyar bankjegynek csakugyan lenne disagiója, az ily természetű különbözözeteknek mikénti kiegyenlítésére vonatkozó egyezmény megkötését a dolog természetéből folyónak kell tartanunk s legkevésbé tekinthetnők oknak arra, hogy ily egyezménynek a kenyértörésig való akadályozásával tegyük lehetetlenné a dolgok természetes fejlődését. És ismétlem, nekünk ettől nincs is mit tartanunk, mert ha Magyarország külön bankot állít, azt olyan alapokra tudja is, képes is és akarja is fektetni, melyek az osztrák bankjeggyel való disparitást kizárják, vagy olyan minimumra csökkentik, hogy a főntebb jelzett természetű nyereségek és veszteségek jelentősége majdnem a 0-ra száll le. (Lásd Földes Béla dr. értékes és alapos fejtegetéseit az új gazdasági kiegyezés tárgyában 1907. évi október hó 28-án előterjesztett jelentésében.)

Hogy a fönnt jelzett nyereség csakugyan igazi nyereség-e? arra én tagadólag válaszolok, mert a pénzérték diszagióját és ingadozását a magam részéről az egész magyar közgazdaság szempontjából sokkal károsabbnak tartom, semhogy az ama vele szemben álló nyereséget nagyon is kérdésessé ne tehesse. E tekintetben tehát a kérdésből eredő kár és haszon pontos mérlegének föllállítása mutatná meg, hogy végeredményben hasznunk lenne-e belőle vagy kárunk. Ezzel azonban itt, térszűke miatt, nem foglalkozom.

A különleges határozmányok II-ik pontjában azon magyar államadóssági kötvényekre nézve, melyek az osztrák tőzsdék valamelyikén jegyeztetnek, csupán az új vám- és kereskedelmi szerződés lejártáig van kikötve azon kedvezmény, hogy azok az osztrák takarékpénztárak és biztosítóintézetek pénzeinek befektetésére, továbbá üzleti és birói biztosíték nyújtására alkalmasnak tekintendők (de csak azon esetben, ha a közös bank szabadalma meghosszabbítást nyer).

Müller Vilmos a jegybankügyről írt jeles munkájában ezt «valódi nehézség gyanánt tárgyalja a bankállítás szempontjából.» Ebbeli fölfogását én nem oszthatom, mert ezen rendelkezés ma még, miután a bankszabadalom meghosszabbításától van függővé téve, érvényben sincs; 2. ha érvényben lenne is, vagy ha egyébként lennének Ausztriában ily módon elhelyezett magyar értékpapírok, és szintén szaporítani fognának azon mennyiséget, melyet ausztriai szomszédaink majd piacra vetnek, hogy értékeinket lenyomják, ez nem jöhet döntő momentumként figyelembe azon kérdés megítélésénél: vajjon ausztriai szomszédaink képesek lesznek-e ezen eszközzel tartósan és döntőleg belenyulni a köztünk kifejlődő pénzügyi harciba. Ezen fontos kérdéssel azonban tanulmányomnak további részében fogok csak foglalkozni — *s részéről az 1908. évi XII. t.-cz. záróhatározmányjaiban különös nehézségeket a bankállítására nézve nem talállok.*

A kiket egyébként a kérdés ezen része különösebben érdekeli, Kreutzer Lipót dr. «Magyar jegybank» s Müller Vilmos. «A jegybankügy» cz. jeles dolgozataiban találnak arra nézve értékes fejtegetéseket.

III. Az Osztrák-Magyar-Bank vagyoni állása és üzleti viszonyai. Üzleti politikája.

A bankkérdés helyes és objektív megítéléséhez a történeti előzmények, a közjogi állás és a szervezet ismeretén kívül, nagyon szükséges ismerni a közös bank üzleti állását és üzleti politikáját.

A szervezetet vizsgálva, azt találtuk: hogy az általában véve és a nemzeti kérdéstől elvontan bírálva, teljesen egészséges alapokra van fektetve. Sajnosan kell azonban megállapítanunk, hogy az alapszabályok azon intézkedésnek, mely szerint a banknak az állammal hitelezési viszonyban állania nem szabad, teljesen érvény szerezve ma sincs. A mult hagyományaiból eredőleg fönnáll még ma is és a bankszabadalom lejártá előtt nem lesz törlesztve a 60 millió korona értékű osztrák államkölcson, mint emlékeztető arra a szomorú kapcsolatra, mely annyi válságnak, annyi bajnak volt a multban kútforrása. Állandó szépség hibája a bank mérlegének, nekünk pedig aggodalmat okoz arra nézve, hogy a mult szomorú tapasztalatai meg fognak ismétlődni. Egy másik megjegyzést sem hallgathatok el a szervezetre vonatkozólag, mely a jelzálog üzletre vonatkozik. Erről az a meggyőződés, hogy helyes fölfogás szerint nem tartozik a jegybank üzletkörébe. Az a körülmény, hogy ez az üzletág külön alaptőkével bír és annak ellátása külön osztályban külön szabályok szerint megy végbe, csak enyhíti a hibát, de teljesen nem enyészeti el. *A jelzálog üzlet ugyanis erősen szaporítja a banknak azon aktívait, a melyek hosszú időre le vannak kötve s válságok idején nem mozgósíthatók.* Nem lehet kizártnak tartani olyan esetet, a midőn az immobil vagyont károsan fogja befolyásolni azt a nagy mozgékonyt és készfizető képességet, a melylyel a banknak általános bizalmatlanság idején birni kell.

A banknak vagyoni és üzleti viszonyaira vonatkozólag, hogy ezen tanulmányomat rövidebbre szabhassam, utalok azon hét táblázatra, a melyet a bankbizottságban tartott előadásomhoz készítettem s mely a bankbizottság naplójában s azonkívül külön lenyomatban «Adatok a bankügyhöz» czimen is megjelent. Ezekben össze vannak rendszeresen állítva

a leszámítolási (1. táb.), a kézi zálogüzletre (2. táb.), a többi összes üzletekre (3. táb.), továbbá az érczfedezet állására (4. táb.), a bankjegyforgalomra (5. táb.), a bank jövedelmeire (6. táb.), végül a leszámított váltók darabszámára és átlagos értékére (7. táb.) vonatkozó adatok 1898—1907-re. A táblázatok és a hozzájuk fűzött fejtegetések hű képét adják a multa nézve a bank vagyoni és üzleti viszonyainak, üzleti terjedelmének és természetének. Ez alkalommal a legújabb — 1908. évi — mérleg állása szerint fogom ismertetni a bank vagyoni és üzleti viszonyait és üzleti politikáját.

Az Osztrák-Magyar Bank a lefolyt 1908. évben két főintézzel, 79 fiókkal és 181 mellékhelylyel dolgozott, melyből egy főintézet, 33 fiók és 102 mellékhely esett Magyarországra. Összes forgalma (összes bevétele és kiadása együtt) meghaladta a 110 milliárdot koronákban s a forgalom egy évi emelkedése közel 7 milliárdot képvisel.

A bank passzívái az 1908. évi mérleg szerint koronákban (a fillérek elhagyásával) következőleg állottak:

1. Részvénytőke és tartalékalap	226,663.757 K
2. Bankjegyforgalom	2112,907.050 «
3. Azonnal visszafizetendő idegen pénzek, giro és egyéb követelések, kisorsolt záloglevelek, föl nem vett záloglevél kamatok és részvényosztalékok	143,554.343 «
4. Forgalomban levő záloglevelek és azoknak még nem esedékes kamatai	296,945.164 «
5. Nyugdíjalap	11,991.120 «
6. Egyéb tartozások	88,998.052 «
7. Átmeneti kamatok	2,835.080 «
8. Osztalékul kiadandó nyereség, a már év közben kiadott 4,200.000 K levonásával	9,490.510 «
	<u>2893,385.076 K</u>

Az aktívák pedig ezek:

1. Érczkészlet	1535,785.941 K
2. Leszámított váltók, warransok és értékpapírok	685,532.718 «

3. Kézi zálogra adott kölcsönök (lombard hitel)	99,165.000 K
4. Beváltott lejárt értékpapírok és szelvények	63.711 «
5. Az ausztriai kormány tartozása	60,000.000 «
6. Jelzálogkölcsönök	298,898.724 «
7. Tőzsdeszerűen megvett záloglevelek	8,655.954 «
8. Tartalék- és nyugdíjalap értékpapirjai	13,404.009 «
9. Épületek és felszerelés	32,634.618 «
10. Egyéb követelések (ezek közt külföldi váltók és jegyek 79 millió kor. ért.)	159,244.401 «
	<u>2893,385.076 K</u>

Az aktívák és passzívák megfelelő tételeinek egybevetéséből a következőket lehet megállapítani.

A bankjegyforgalom	2112,907,050 K
Ennek fedezete	
Aranyban	1.182,372.278 K
Aranyváltókban	60,000.000 «
Ezüst érték és váltópénzben	293,413.662 «
Együtt	<u>1535,785.940 K</u> 1535,785.940 K
Fedezve volt tehát a forgalomnak 72,0%-a; érczczel nem volt fedezve ehhez adva a mindenkor esedékes követeléseket (3-ik tétel)	143,554.343 «
Bankszerűen volt fedezendő	720,675.453 K
Ezen fedezetre rendelkezésre állott:	
Váltók, warransokban stb. (aktívák 2-ik tétele)	685,532.718 K
Lombard hitel (akt. 3.)	99,165.000 «
Beváltott értékpapír és szelvény (akt. 4.)	63.711 «
Külföldi váltók és valuták stb. (a 10-ik tételből)	78,997.919 «
Együtt	<u>863,759.348 K</u> 863,759.348 K

A bankszerű fedezet többlete e szerint 143,083.895 K

Ezek az adatok kétségen kívül bizonyítják, hogy az a fedezet és biztonság, a melyet a bank nyújtott, jelentékenyen jobb volt annál, mint a minőt a törvény követel, tehát mindeképen megnyugtató.

Az irányadó kamatlábat (a discount %-ot) illetőleg az az 1907. évi őszi nehéz pénzvviszonyok következményeként 6%-al jött át a bank 1908-ba, ez a ráta azonban csakhamar leszállt s május 7-től kezdve 4%-on állott. Az évi átlag 4.249%. A lombard üzlet kamatlába, a bank saját értékeire adott kölcsönöknél 4.75, az idegen értékekre nyújtott kölcsönöknél 5.25. A jelzálog üzlet kamatlába 4.75. Ezen számokból következtetve általánosságban elismerhető, hogy a bank viszonyainknak megfelelő kamatlábat tartott fenn. Hogy azonban a bank nem mindig tartja kizárólag a hitel olcsóságát szem előtt, hogy tehát az általa nyújtott hitel időnként lehetett volna olcsóbb is, annak igazolására fölhozom a következőket.

Rubinek Gyula az OMGE igazgatója a «Köztelek» f. évi 4. számában kiadott «Bankkérdés multja és jelene» című közleményében említi, hogy a jegybank, ha sok a pénze, nem mindig az irányadó kamatlábat szállítja le, hanem elmegy a nyílt piacra, a tőzsdére, ott versenyre kél a magánintézetekkel és alacsonyabb kamatláb mellett, mint a milyen a hivatalos, számítja le a váltókat, holott a jegybank hitelpolitikájában az olcsó hitelnek kellene első vezérelvnek lenni s a bank eljárásából alapszabályszerű intézkedés alapján ki kellene küszöbölve lenni azon lehetőségnek, hogy a jegybank a nyílt piac versenyében a hivatalosnál olcsóbb % mellett eszközöljön leszámítolásokat. Ezzel a minden tekintetben kifogásolható eljárással szemben helyes üzleti politika csak is a hivatalos kamatláb leszállítása lehet, intésül az egész közgazdaságnak arra, hogy a pénz olcsóbb lett.

Egy másik esetben Rózsa Károly a «Magyar nemzeti bank» című füzetének 29-ik lapján adatokkal mutatja ki: hogy a közös banknak 1907. jún. 27-én 5%-ra történt ráta emelése indokolt nem volt, mert a bank jún. 24-iki kimutatása szerint bőven volt adómentes jegytartalék (119 millió kor.), a váltómenyiség mindösszesen 562.2 millió korona értékre ment föl az 1738.4 millió korona bankjegyforgalommal szemben, melynek csak 32.2%-át vette igénybe. Ily körülmények

közt Prade vezértitkár úr — egyéb indokok híján — a külföldi viszonyokra volt kénytelen hivatkozni, a rátaemelés pedig a közgazdaság kárával csupán a részvényesek magán érdekeinek szolgált. Ugyanezt mutatta ki az 1907. évi őszi és 1908. évi tavaszi magas diszkonttétélekre egy tanulságos cikkben Ság Manó dr. is a Magyarország 1908. évi ápr. 18-iki számában.

Cikkéből közlöm a következő figyelemreméltó részleteket.

A kamatlábat befolyásoló főbb tényezőket Ság Manó dr. a következőkben állapítja meg igen helyesen:

- a) az ércfedezet mennyisége;
- b) az adómentes vagy adóköteles bankjegyforgalom;
- c) a külföldre szóló aranyváltók árfolyama;
- d) a világpiacz állása.

«Az ércfedezet — mondja Ság Manó dr. — sem a jegyállományt, sem a fedezet arányát illetőleg nem befolyásolhatta a kamatlábat, mert az egész idő alatt alig változott. 1907. június óta majdnem mindig 70%-ot tett ki.»

«Adóköteles bankjegy 1907. évi június 30-án 33 millió erejéig volt egynéhány napig átmenetileg forgalomban, mert július 7-én már egészen július 31-ig adómentes bankjegytartalék volt. Július 31-én megint 35 millió adóköteles bankjegy volt forgalomban, de ez is csak átmenetileg, mert augusztus 7-én már adómentes bankjegytartalék volt. Augusztus 31-től kezdve egészen december végéig adóköteles bankjegyek voltak forgalomban.»

«Ezen állapot az 5%-ot talán igen, de a 6%-nyi kamatlábat legkevésbé sem igazolja. Nem igazolja továbbá az 1908. évi 5%-os és 4¹/₂%-os kamatlábat sem, mert január óta állandó a nagyobb vagy kisebb adómentes bankjegytartalék.»

«A külföldre szóló váltók árfolyama a német piacokon júniustól-decemberig paritól fölfelé 0.2%-ig, lefelé 0.3%-ig váltakozott, szeptemberben pari volt. Párisra szóló váltók árfolyama 0.3—0.6%, a Londonra szólóké 0.1-től 0.3%-ig (novemberben kivételesen 0.8—0.9%-ig) váltakozott.»

«Ezen árfolyamok, tekintve, hogy Londonnal és Párisal nem nagy a forgalmunk és hogy ezen piacokra sem érték el egyszer sem az 1%-ot és hogy a német piaczo-

kon, amelyekkel leginkább érintkezésben vagyunk, az ágió és a diságió alig tett ki többet, mint a mennyi költség címén elszámoltatni szokott, a kamatláb magasságát semmi tekintetben nem igazolják.»

«A világpiacon állása az Osztrák-Magyar Bankra csak annyiban van befolyással, hogy pénzbőség esetén a kamatlábat neki is le kell szállítania, mert különben a belföldiek külföldön fogják fedezni pénzülszükségletüket, vagyis pénzbőség esetén a konkurrenzia törvényeinek van alávetve. De ha a világpiacon feszült, e feszültség az Osztrák-Magyar Bankot nem érinti, az ő érczfedezete csak saját akaratával hozzáférhető és így ő a kamatláb fölemelését a világpénzpiacra való hivatkozással soha nem indokolhatja jogosan.»

«Ha ennek dacára az Osztrák-Magyar Bank múlt évi novemberi kommunikéjében a kamatlábnak 6%-ra való fölemelését a világpénzpiac helyzetére való hivatkozással azzal indokolta, hogy ő magát izolálni nem tudja, akkor tarthatatlan okot hozott föl.»

Ság Manónak mindenben helyes okfejtését kiegészítem még azzal, hogy a kamatláb magasságára jelentékeny befolyással van a belföldi pénzkereslet és kínálat is, hogy a kereslet 1907. év második felében a rendesnél nagyobb lett volna, semmivel sem igazolható. Ság végkövetkeztetései tehát minden tekintetben helyt állók. Pedig hogy a közgazdasági helyzetnek meg nem felelő emelése a hivatalos kamatlábnak káros hiteléletünkre, mutatja azon körülmény, hogy pénzülszintézeteink — kell vagy nem kell, megvan-e okolva vagy nincsen — sietnek követni a bankot a kamat emelésében. Egy érdekes példát hoztam föl erre a bankbizottságban tartott előadásomban egy vidéki kisebb bankról, mely 1907. évi mérlege szerint 100 ezer korona alaptőke, 100 ezer korona rendes és 61 ezer korona rendkívüli tartalék (összesen 261 ezer korona saját pénz) mellett több mint 3 millió korona betétet (ez tudvalevőleg igen olcsó pénz) kezelt, visszleszámítolási üzlete 1 millió 800 ezer korona váltóállomány mellett mindösszesen 144 ezer koronát (a váltókölcsönök 8%-át) tett ki s ez az intézet mégis hűségesen követte a bankot a kamatláb-emelésben a nélkül, hogy betét kamatlábat érdemlegesen emelte volna. Ezen hasznos üzleti eljárás eredménye 48 ezer

korona átmeneti kamat átvitele mellett 52.000 korona tiszta nyereség (a saját tőke 20%-a).

Az érczváltók piacán is megtette kötelességét a jegybank a közös értékek fönntartásában, a mit azon körülmény bizonyít élenken, hogy az érczfedezetbe beszámított ércz váltóállományon (60 millió korona) felül, még 79 millióra mentek évczáratkor követeléseik külföldi váltókban és értékekben s hogy ezen üzletágból 4 millió 773 ezer koronára rugott a bank 1908. évi jövedelme, mely végeredmények — ha csupán pénzügyi szakszemponctokból bíráljuk a bankot — előnyös színben tüntetik föl a banknak egész évi deviza politikáját. A bank lényegesen hozzájárult körültekintő eljárásával ahhoz, hogy a német bankpiacokra, Londonra, Párisra szóló váltók árfolyamai nem tértek el számbavehetően a törvényszerű paritásoktól és azok ágiója nem emelkedett föl $\frac{4}{10}$ rész %-ig, diságiója pedig nem szállott le a $\frac{2}{10}$ alá. Fönn tudta tehát tartani az árfolyamokban az egyensúlyt s elejét tudta venni a káros ingadozásoknak. A nemzeti szempontból való bírálatra majd alább térek ki.

A bennünket hitelnyújtás, tehát a magyar pénzpiac támogatása folytán különösen érdeklő leszámítolási üzletben (váltók, közraktári jegyek úgynevezett varransok és értékpapírok leszámítolása) a leszámítolás legmagasabb állása (október 31-én) 741 millió koronára rugott (legkisebb volt márczius 23-án 404 millió, az évi átlag 530 millió korona), évi zárlat szerint pedig váltók és varransok leszámítolása útján, valamint a kézizálog üzletben koronaértékben nyújtott a bank,

	leszámítolás útján	kézi zálog útján
Bécsnek és az osztrák piacoknak	250,252.180	61,235.100 K
Budapestnek és a magyar piacnak	435,280.538	37,929.900 «
Összesen	685.532.718	99,165.000 K

A két üzletben együtt:

Ausztriának...	311,487.280 K
Magyarországnak	473,210.438 «
Összesen	784,697.718 K

A Magyarországnak nyújtott hitel tehát a leszámítolási összes hitelnek 63, a lombard hitelnek 38%-a, a kettőnek együtt 60%-a, vagyis ezen üzletágakban a közölt számadatokból kivehetőleg a bank Magyarországnak nyújtana a hitelből a nagyobbik részt. Ez azonban csak látszat s szerény nézetem szerint bővebb megvizsgálásra szorul. A bankbizottsági naplóban foglalt értekezésem 1. táblázatában összefoglalván a leszámítolási üzlet állását, kimutattam, hogy ebben Ausztriának részesedése egész 1905. év végéig állandóan nagyobb volt Magyarországnál és pedig Ausztriáé 56, Magyarországé 44%; 1906-ban minden olyan különös ok nélkül, mely közgazdaságunk rohamosabb haladását s nagyobb szükségleteknek kielégítését jelentené, az arány egyszerre megfordult, Ausztria részesedése leszállt 41%-ra, Magyarországé fölemelkedett 59-re. Ennek oka nem a viszonyok gyökeres változásában, nem a nagyobb hitelnyújtásban, hanem kizárólag abban keresendő, hogy a bank megváltoztatta a leszámítolási műveletek nyilvántartási módját. A váltók 1906-ot megelőzőleg a benyújtási hely szerint lettek, azt követőleg a fizetési hely szerint lesznek nyilvántartva és kimutatva a bank jelentéseiben. Ez a gyakorlati üzleti élet szavaival azt jelenti, hogy az ausztriai gyárosok és nagykereskedők birtokába kerülő mindazon váltók, melyeket magyarországi üzletemberek vásárlásaikból eredő tartozásuk fedezésére az osztrák kereskedőknek, gyárosoknak adtak, ez utóbbiak által pedig a közös bankhoz nyújtattak be leszámítolás céljából, mind magyarországi váltók gyanánt kezeltetnek. Vizsgáljuk meg ezen dolognak a lényegét. Egy magyar kereskedő vásárol valamely osztrák gyárosnál vagy nagykereskedőnél pl. ipari árukat, azokat nem fizeti készpénzzel, hanem rövid lejáratú váltóval. Ha az az osztrák gyáros vagy kereskedő ezen váltót elteszi tárczájába és bevárja az esedékességi napot, annak értékét a lejáratú napon beszedi, ez esetben az a budapesti üzletembér használta az osztrák nagykereskedő által nyújtott hitelt. De ha az osztrák nagykereskedő ezen váltót leszámítoltatja az Osztrák-Magyar-Banknál, akkor a bank által nyújtott hitelt ő élvezzi, mert ez adta meg neki a lehetőséget arra, hogy viszont a budapesti kereskedőknek hitelbe adhasson árukat. A hitelnyújtásnak ezt a módját, még akkor sem vagyok hajlandó a bank által a magyar piacnak adott hitel-

nek tekinteni, ha az a bizonyos osztrák kereskedő vagy gyáros az áruhitelvezésnél a magyar czégek váltója után magasabb %-ot, mint a melyen neki a bank a váltót leszámítolja, nem vesz. A hitelnek ez a neme tehát az ausztriai piacnak, az ausztriai kereskedelemnek és gyáriparnak nyújtott hitel s az ausztriai kereskedő csak közvetítette azt a budapestihez, a ki ezzel semmiképen sem járt jobban, mintha a szükséges pénzt valamely magyarországi pénzügyintézetől vette volna igénybe s áruszámláját készpénzzel egyenlítetté volna ki.

A közös banknak ezen eljárása folytán nem lehet a leszámítolási és kézi zálog üzletágaknak terjedelmét egész helyesen azoknak csupán mérlegszerinti állásából megítélni.

Tiszta eredmények megállapítása végett okvetlenül figyelembe kell venni az összforgalom mennyiségét is. Erre vonatkozólag állítottam össze a csatolt táblázatot, melyben a leszámítolási és kézi zálog üzlet forgalma külön-külön és együttesen is össze van állítva Ausztria és Magyarország részesedései szerint koronákban és %-ban az 1898. és 1907. közé eső évtizedre, valamint az 1908. évre vonatkozólag.

A táblázatból egész határozottsággal kitűnik, hogy az ausztriai rész forgalma állandóan nagyobb volt s a jelzett időközökben 1599 és 3736 millió korona között váltakozott, holott a magyarországi forgalom minimuma 871, maximuma 2419 millió koronára ment föl. Átlagban pedig 2358 millió korona (65%) volt az ausztriai, 1312 millió korona (35%) a magyarországi forgalom. Az utolsó évben (1908.) pedig 3445 millió korona (58.9%) volt az ausztriai, 2408 millió korona (41.1%) a magyarországi forgalom.

A két számítás mód közti eltérés egyik okát a közös bank irányzatos nyilvántartásában már megjelöltem, annak egy további okát a lejáratú idő különbségében kell keresni. Az ausztriai váltók lejáratú ideje 26, a magyaroké 48 nap, lényegesen rövidebb lejáratú idő mellett kisebb összeggel aránylag nagyobb forgalmat lehet elérni. Ez a körülmény is élenként jellemzi a magyar és ausztriai közgazdasági viszonyok eltérő természetét. Ausztriának fejlettebb kereskedelmi és ipari élete a gyorsan forgó, rövid lejáratú hitelek teszi szükségessé. Ugyanazon eszközökkel ott nagyobb eredmények érhetők el.

A többi üzletágakban igen jelentéktelen Magyarország

részesedése. Ennek igazolása céljából szintén táblázatban állítottam össze a nagyjelentőségű érczváltó üzlet forgalmi eredményeit (a 40-ik lapon), mely a közös bank kimutatásaiban «Külföldi piacokra szóló váltók vétele, értékpapírok, érmék és a bank zálogleveleinek vétele és eladása, lejárt értékpapírok és szelvények beváltása, bankutalványok és egyéb üzletek» című összefoglaló rovatba van fölvéve. Csak sajnálni lehet, hogy a bank ebben a rovatban összefoglalva mutatja ki az összes kisebb műveleteket és azok eredményeit is, mely semmiképen meg nem okolt eljárás folytán ezen igen nagy jelentőségű üzletágra nézve fáradságos számítások után sem lehet egészen tiszta képet kapni. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a banknak mérlegszerű érczváltó és idegen valuta (húsz márkás és húsz frankos arany és angol sovereign) állománya 1908-ban átlag 118 millió korona értéket képviselt s hogy ezeknek legnagyobb része rövid és közép lejáratú (8, 15, 60 napos) váltó, úgy tisztában lehetünk a felől, hogy ezen rovatnak legfontosabb és legnagyobb része a deviza-üzlet.

A táblázatban egyesített üzletágak forgalma az utolsó tíz évben Ausztriában 2680 és 4558 millió korona, Magyarországon pedig 97 és 459 millió korona között ingadozott. Százalékokban Ausztria minimuma 89, maximuma 96,6; Magyarorszáé megfelelően 3,4, illetve 11%. 1908-ban ezen műveletek forgalma Ausztriában 3748 (89%), nálunk 459 millió koronára (11%) ment föl. Ezek a számok eléggé mutatják Magyarország alárendeltségét ezen üzletágban, melynek nagy fontossága az arany megtartás és az értéktőntartás szempontjából annyira kiváló. A ki Magyarország közgazdasági érdekeit szíven viseli, az semmiképen sem fogadhatja megnyugvással ezen eredményeket, melyekre alább Kornfeld álláspontjának bírálatánál még visszatérek.

A giroforgalom Magyarországon az utolsó évtizedben igen szép fejlődést és kiterjedést nyert a budapesti főintézet és a magyar fiókok útján.

A giro üzlet forgalma kitett 1908-ban 19.734, 1907-ben 63.626, 1908-ban pedig 67.911 millió koronát, mely a két állam közt így oszlott meg:

Év	Váltók, warransok stb. leszámítolással; összforgalom				Kézizáloghitel (Omberd) összforgalom				A leszámítolási és kézizáloghitel összforgalma együttvéve			
	Ausztria-ban	Magyarországon	együtt	százalékokban	Ausztria-ban	Magyarországon	együtt	százalékokban	Ausztria-ban	Magyarországon	együtt	százalékokban
1898	1.802	1.021	2.823	63,8	193	66	259	74,4	1.995	1.087	3.082	64,7
1899	1.911	1.103	3.014	63,4	198	66	264	74,8	2.109	1.170	3.279	64,3
1900	1.890	1.009	2.899	65,2	247	72	319	77,4	2.137	1.081	3.218	66,4
1901	1.637	983	2.570	63,8	206	71	277	74,2	1.842	1.004	2.846	64,7
1902	1.430	821	2.251	63,5	168	50	218	77,3	1.599	871	2.470	64,7
1903	1.925	894	2.819	68,3	166	45	211	78,8	2.091	989	3.080	69,0
1904	2.205	1.105	3.310	66,6	164	44	208	79,0	2.369	1.148	3.517	67,4
1905	2.383	1.400	3.783	63,0	179	75	254	70,7	2.562	1.475	4.037	63,5
1906	2.933	1.820	4.753	61,7	203	109	312	65,0	3.136	1.930	5.066	62,0
1907	3.495	2.243	5.738	61,0	241	180	421	57,9	3.736	2.419	6.155	60,7
Összesen:	21.611	12.349	33.960	64,0	1.965	778	2.743	72,9	23.576	13.124	36.700	64,7
Átlag:	2.161	1.235	3.396	64,0	196	78	274	73,0	2.358	1.312	3.670	64,7
1908	3.208	2.235	5.443	59,0	236	174	410	57,7	3.445	2.408	5.853	58,9
				41,0				42,3				41,1

Év	Külföldi váltók vétel, értékpapírok, érmék és a bank zálogleveleinek vétele és eladása, lejárt értékpapírok és szelvények beváltása, bankutalványok és egyéb üzletek		% - években		Külföldi váltók és értékek állása az év végén ezer koronában	Arany váltók és külföldi valuták (pénzjegyek) évi jövedelme	J e g y z e t
	Ausztriában	Magyarországon	Ausztriában	Magyarországon			
1898	2680	97	2777	96.5	13.487*	1.237.395	* Az érdekeltekbe beszámított rész. ** A bankszerű fedezetbe beszámított rész. Az érc váltó és idegen valuta-állomány összege: 1904. évben ... = 135,460,000 1905. évben ... = 99,309,000 1906. évben ... = 94,689,000 1907. évben ... = 85,793,000 1908. évben ... = 138,998,000 Összesen : 554,249,000 5 évi átlag 110,849,800
1899	2720	98	2818	96.6	20,190*	1,304,685	
1900	2739	101	2840	96.5	59,992*	2,035,095	
1901	3433	235	3668	93.6	59,997**	2,127,946	
1902	4024	299	4323	93.1	59,995*	2,670,888	
1903	4361	295	4656	93.7	60,000*	4,349,344	
1904	4385	288	4673	93.3	60,000*	5,403,757	
1905	4253	351	4604	92.4	75,460**	5,786,000	
1906	4558	426	4984	91.5	60,000*	3,708,249	
1907	3705	455	4160	89.1	60,000*	5,137,531	
Összesen : Átlag : 1908	36,858 3686 3748	2,645 264 459	39,503 3950 4207	936.3 93.6 89.1	63.1 6.3 10.9	814,237 81,424 60,000* 78,998**	31,760,890 3,176,089 4,317,910

	Ausztriára	Magyarországra
1898-ban ...	12.984	6.750
1907-ben ...	39.105	24.521
1908-ban ...	42.761	25.150

millió korona esett.

A fejlődés tehát 1907-ig Magyarországon volt erőteljesebb, a mi főként annak tulajdonítandó, hogy az állampénztárak közreműködése a bankszerű giroforgalomban nálunk jobban ki van fejlesztve, mint Ausztriában. Nálunk ugyanis az adóhivatalok ott, a hol a jegybanknak fiókjai vannak, be vannak ebbe a forgalomba illesztve és így a magánfelek giroszámlára befizetéseket eszközölhetnek, átutalványozásokat tehetnek, valamint a hivatalok is föl vannak hatalmazva a felek javára giroforgalom útján fizetéseket teljesíteni. Ez a jól bevált rendszer egész odáig lenne czélszerűen fejleszthető, hogy a jegybank teljesíthesse az egész állampénztári szolgáltatást. Természetesen az állam részéről a magyar jegybanknak már alakulásakor nagyobb összeg volna giroszámlán biztosítandó. A girokapcsolatból nemcsak az államra háramlanak jelentékeny előnyök, hanem a bankra is, mert az ily módon forgalmába kerülő összegek a jegybank pénzerejét nagy mértékben erősíteni alkalmasak s így nem kis jelentőséggel bírnak a bank pénz és diskontó politikája szempontjából is. A kapcsolatból ugyanis természetszerűleg folyik, hogy az állam jelentékeny pénztári készleteket helyez el és tart a banknál, a mi a bank részére jelentős anyagi támogatást képez.

Tudvalévő, hogy a giroforgalomban ezidő szerint magánosok (bankok, pénzüintézetek, gyárak, kereskedők) giroszámláiról és az átutalási (cheque és clearing) forgalom alapját képező magánpénzekről s így mindenkor esedékes követelésekről van szó, melyeknek bankszerűen fedezett állománya a közös bank mérlege szerint 1908. évi december 31-én Ausztriában 40, Magyarországon 45 millió korona, együtt 85 millió vagy a postajarat miatt még javára irandó helyközi átutalásokat 34, millió korona értékben is beszámítva, 118 millió koronát képviselt. Ezek a pénzek abból a szempontból, hogy velük a közös bank osztrák pénzzel támogathatná a magyar bankpiacokat, figyelembe nem jöhetnek.

A bizományi üzletben (beszedésre benyújtott értékpapírok) 1062 millió korona (97%) volt Ausztria, 40 millió korona (3%) Magyarország összforgalma 1908-ban, az ebből eredő 139.000 korona összjövedelemnek 3%-a jelentéktelen összeg.

Az értékpapírok és érmék bizományi vétele és eladása majdnem kizárólag Ausztriát érdekli, Magyarország ebbeli részesedése a bank kimutatásaiban fölemlítve sincsen.

A kezelés és őrzési letételekből 1908-ban 1½ millió korona volt Ausztria 75 ezer korona a magyarországi rész jövedelme, a mi a magyar forgalomnak jelentéktelenségét eléggé nyilvánvalóvá teszi.

A bankutalványok üzletkörében 1908-ban,

	osztrák bankintézeteknél	magyar fizetendőleg
Osztrák bankintézetek által	3 millió 374 ezer	2 millió 509 ezer
Magyar	« 2 « 622 «	2 « 845 «
Osszesen	5 millió 996 ezer	5 millió 354 ezer

korona értékű utalvány állított ki, melyek után 2853 korona 50 fillér volt a bank jövedelme, melynek felénél valamivel kevesebb esik Magyarországra.

Egybevéve ezeket, kétségtelen, hogy egyes üzletágak, melyek az önálló banknál okvetlenül nagyobb fejlődésre tehetnek szert, a bankközösség folytán s azon oknál fogva, hogy a bank az ország területén kívül, idegen területen van, elsorvadott állapotban tengenek, a mi nem lehet Magyarország érdekének megfelelő.

A jelzálogkölsönök összege kitett 1908 december 31-én Ausztriában 239·7 millió

Magyarországban 59·2 « koronát.

(Az 1898—1907. évtizedre vonatkozó összeállítást lásd Mezey Gyula, Adatok a bankügyhöz. 3. sz. Táblázat.) Az üzletág kamatlába, mint már említettem, átlag 4·75% volt s 1·9 millió koronát jövedelmezett, melyből 384.000 korona esett Ausztriára, 1 millió 539 ezer korona a magyarországi főintézetre, fiókokra és bankhelyekre. Hogy a közös bank kölcsöneinek nagyobb része Magyarországnak jutott, az épen nem véletlen s nem csupán és nem is főleg az előnyös kamatlábnak, hanem első helyen annak tulajdonítandó: hogy a törlesztési kölcsönök

nyújtásával foglalkozó osztrák bankok és hitelintézetek már ezen üzletág életbe léptetésének első szakában erős nyomást gyakoroltak a jegybankra oly irányban, hogy ezen a téren az osztrák intézeteknek versenyt ne támaszson. Ezen ténykedésük kellő sikerrel is járt. Azt a körülményt, hogy ennek folytán a közös bank a jelzálogüzletben forgatott tőke nagyobb részét Magyarországnak adja, némelyek magyar részről is hazánk különös kedvezményezésének hajlandók tekinteni. Hogy ez inkább csak látszat, mint valóság, azt az alább felsorolandó adatok igazolják.

Magyarország hosszabb időre lekötött kölcsönei a Statisztikai Evkönyv tanúsága szerint, a más intézeteknél elhelyezett tőkéket (131 millió korona) és az értékpapír-tárczát (613 millió korona) s a különféle alapok és alapítványok értékpapírjait (174 millió korona) figyelmen kívül hagyva, kitétek 1906. év végén

a) jelzálogos kölcsönökben...	2558 millió koronát
b) községi, törvényhatósági stb. kölcsönökben	777 « «
c) kezesség melletti kötvénykölcsönökben	359 « «
Osszesen...	3694 millió koronát,*

ebből 240 millió korona esik a közös bankra, vagyis az egésznek alig 5½%-a. Nem akarom tagadásba venni, hogy ez az összeg épen semmi hatással ne lenne jelzálogos kölcsöneink kamatlábara, de semmi esetre sem olyan összeg, mely a támasztott verseny folytán jelzálogkölsöneink %-ának jelentékeny leszállítását eszközölni vagy annak alakulására irányadó hatást gyakorolni képes lenne. Egyébként pedig ezen üzletág folytán épen Magyarország az eszköz abban, hogy a közös bank immobil aktivái szaporodjanak. Nézetem szerint sokkal egészségesebb állapot az, ha a bank rendelkezésére álló fizetési eszközök ezen részét is a leszámítolási üzletág kiterjesztésére fordítja, mert ez felel meg a jegybank természetének, lévén a jegybank főadata, hogy a piacot rövid lejáratú, gyorsan forgó hitel nyújtásával támogassa.

* 1907-ben 4028 millió korona.

A jelzálogüzlet elhagyása az önálló magyar banknak módot nyújtana arra, hogy a fél éves váltólejáraton alapuló mezőgazdasági folyó (liquid) hitelt nyujtsa nagyobb arányokban, egy külön osztályban, külön ennek fedezetére szolgáló tartalékokkal.

Az előadottak, úgy vélem, nemcsak elég támpontot nyujtanak a közös bank vagyoni helyzetének, üzleti állásának, üzleti eljárásának, kamat- és aranypolitikájának teljes megítélésére, hanem annak elbírálására is: vajjon a közös bank, mely általánosságban véve kitünően vezetett intézmény, magyar nemzeti szempontból is teljesen megfelelő-e. Az erre vonatkozó következtetéseket azon álláspont bírálatához fűzöm, a melyet Kornfeld Zsigmond báró, a Magyar Általános Hitelbank igazgatósági elnöke ez ügyben szakértői véleményének előterjesztése alkalmával kifejtett.

Kornfeld Zsigmond báró 1908. évi szeptember 12-én közölte szakvéleményét s azt egy levél kíséretében küldte meg az elnöknek, Batthyány Tivadar grófnak.

Ebben a kiváló pénzügyi szaktekintély, a kinek szava nagy súlylyal esik a mérlegbe, mert köztudomás szerint ő* a Rothschild-csoport magyarországi képviselője is, többek közt a következőket mondja: *«Azt hiszem, hogy — anélkül, hogy elfogulatlan szakértői oldalról ellenzéssel találkoznom — biztosan állíthatom, hogy okunk van a Magyar-Osztrák Bank jelenlegi vezetésével minden tekintetben megelégedetteknek lennünk. Nem hiszem, hogy a világ bármely államában a közönséget a jegybank kielégítőbben, előzékenyebben és okosabban szolgálná ki, mint Magyarországon».*

Ezen fejezet megelőző részeiben, magam is elismeréssel adóztam a közös banknak, mint kitünően vezetett intézménynek, sőt! elismertem azt is, hogy közgazdasági érdekeinket tőle telhetőleg és a mennyire a viszonyok természete lehetővé teszi, a legjobb akarattal igyekszik szolgálni. Ennek daczára azonban kénytelen vagyok kétségbe vonni, hogy Kornfeld Zsigmond bárónak ezen véleménye — mely egyenesen azt jelenti, hogy a közös bank működése reánk nézve nem hagy fenn semmi kívánni valót — kifejezné a teljes igazságot. Tagadó álláspontom igazolásához magában Kornfeld báró levelében találom három igen súlyos érvet.

* volt.

1. Levelének azon részében, a melyből véleményét fentebb szószerint idéztem s melyben ő egy igazi vezető bankférfiú udvariasságával dicséri meg a közös bankot, minden egyéb közbevetés nélkül ő maga így folytatja: *«Csak ama rendszabályoknak foganatosításában, a melyek a bank aranypolitikájával összefüggnek, a budapesti paritásnak a bécsivel szemben energikusabb érvényesítése volna az a szempont, a mely a szabadalom megújításánál tekintetbe volna veendő. Ebben az ügyben látok Magyarországra hátrányára különbséget, a mely azonban könnyű szerrel kiküszöbölhető».* Hogy ez a hátrány megvan, azt e szerint Kornfeld báró maga is elismeri s hogy ez a hátrány üzleti szempontokból s Magyarország pénzügyi önállósága szempontjából milyen nagy, azt fejtegetésem azon részében, a hol a közös bank érczváltó üzletének forgalmát ismertettem, a forgalomról összeállított táblázatban adatokkal mutattam ki. Itt csak azt kell hangsúlyoznom, hogy ezen viszonylatban vész el teljesen Magyarország pénzügyi függetlensége és ebben tűnik el a magyar érczváltó (a «devisa Budapest»), mint Magyarország önállóságát jelképező nemzetközi fizetési eszköz. S hogy ez a hátrány ép oly mértékben, sőt sokkal inkább gazdasági, mint közjogi természetű, azt Kornfeld báró maga is elismeri, a midőn ezt azon «mozzanatok» közé sorozza, melyek annak vizsgálatával vannak szoros összefüggésben, «vajjon a főnálló intézmény úgy működik-e, hogy vele modern fogalmak szerint meg lehetünk elégedve». S hogy ezen a helyzeten a közös bank további főtartása esetén «könnyű szerrel» lehetne segíteni, azt szintén kénytelen vagyok tagadásba vetni. Hiszen ebben az alárendelt, mondjuk alantas helyzetben Magyarország mint Ausztriával egységes belföld szerepel, melyet a világgiaaczczal szemben a bécsi érczváltó («devisa Wien») képvisel, ebbe olvad bele a mi 3200 millió koronás külkereskedelmi forgalmunk útján szerezhető érczváltók egész mennyisége. Ez a körülmény a főoka annak, hogy a budapesti paritás nem érvényesül. Ily viszonyok között arra törekedni, hogy a «budapesti érczváltó»-t a közös bank útján kifejezésre juttassuk, merő és hiú erőlködés volna az elmondottakon kívül azért is, mert a közös bank túlnyomó részben osztrák alapítás, melynek valóságos pénzügyi politikai vezetősége a bécsi főtanács,

mely a viszonyokban rejlő okoknál fogva jobban van a bécsi, mint a budapesti kormány ingerenciája, sokkal inkább az ausztriai, mint a magyar gazdasági erők nyomása alatt és mert egy közös banknak már banktechnikai szempontból is könnyebb mind a két államot egyformán mint bel-földet kezelni, annak pénzügyi és gazdasági téren törvény szerint paritásos egyenjogúságát a gazdasági közösség leplevel eltakarni s az államközösséget juttatni kifejezésre. Hogy azután ebben az államközösségben miképen érvényesülhet a magyar részre nézve az igazi paritás: az úgy látszik még mindig közömbös azok szemében, a kik még ma is a közös bank főtartásának szükséges és előnyös voltát vitatják.

2. Néhány sorral alább azután a következőképen nyilatkozik Kornfeld báró: «Nem tagadható, hogy külön a magyar jegybanknak sokkal intímabb is lenne a jellege a magyar gazdasági életre nézve, mint a milyenre a közös bank szert tehet» — és még alább:

3. «Továbbá az is kétségtelen, hogy bizonyos rendszabályok, a melyek esetleg egyedül Magyarországra nézve látszanak szükségeseknek és a melyek alkalmazása a kormány beleegyezésétől függ, könnyebben keresztül vihetők, ha megállapításuknál más fórumok kizáratnak».

Talpra esettebben magam sem tudnék érvelni Kornfeldnek a közös bank szolgálatait teljesen kielégítőnek tartó álláspontja ellen, mint ő maga. Eltekintve a súlyos politikai vonatkozásoktól, melyeket ezen nagyérdékű észrevételek nagyban érintenek, én inkább csak az ezekben rejlő gazdasági és gazdaságpolitikai vonatkozásokat keresem. Ezen nézőpontból az, a mit ő a 2. alatti idézetben mond, nem csupán a közgazdaságunkra vonatkozó általános intimitást jelenti (vagyis azt, hogy csak egy önálló bank tarthatja igazán a nemzet közgazdasági gondozását az édes magáénak), de jelenti azt is, hogy egy közös bank csak addig fog két országot egyformán alimentálni és alimentálhatni (hiszen ez nem csupán tőle függ), a míg abszolút pénzbőséggel rendelkezik. Mihelyt a pénzeszközök mennyisége mind a két állam szükségleteinek fedezésére elégtelenné válik, nem csak érzelmi okokból, de egyébként is, első sorban azt az államot fogja (teljesen intim módon) jobban ellátni, mely hozzá közelebb esik. Ebben az el-

látásban még a pusztá geográfiai távolságnak is kifejezésre kell jutnia. Avagy kell-e azt bővebben magyarázni, hogy pénzügyi válságok, run vagy pánik esetén, melyik ország fog közelebb jutni egy olyan banknak az érczinciséhez, mely Bécsben székel? Egyenlő-e annak a valószínűsége, hogy a közös bankjegyek magyar tulajdonosa ép úgy beválthatja majd bankjegyeit, mint az osztrák? Pedig el ne felejtjük, hogy a két ország mindazon polgárai, a kiknek birtokában bankjegyek vannak, egyformán hitelezői a közös banknak.

A 3-ik alatti idézet pedig igen finom megkülönböztetéssel kifejezve egészen világosan azt jelenti, hogy a két állam közt érdekelletétek merülhetnek föl a pénzügyi és gazdasági téren is. Ez esetben az egyik félnek és pedig mindig a gyöngébb félnek — mely mindenesetre Magyarország — kell huzni a rövidebbet. Gazdasági és pénzügyi háború esetére a kildátások épen elriasztók. Ezért kétségtelen: hogy előrelátó állami berendezkedés mellett egy állam sem bízhatja pénz- és hiteléletének legfőbb szabályozóját — a jegybankot — idegen kezekre.

Összegezve ezen fejezet tanulságait, teljes objektivitással és anélkül, hogy az intézmény kiválóságát a legkevésbé is lebecsülnénk, magyar szempontból a következő hátrányokat és fogyatkozásokat állapíthatjuk meg:

1. A közös banknál az alaptőke túlnyomó részt idegeneké, idegeneknek jövedelmez és az alaptőke útján azok gyakorolnak ingerentiát a bankra.

2. Idegen helyen székel a bank, idegen kézben van az érczfedezet.

3. Idegeneké a bank vezetése és irányítása. Ezeket a hátrányokat a magyar kormány részére biztosított befolyás szelidíti ugyan, de teljesen meg nem szüntetheti.

4. Az érczváltó forgalom akár mint üzlet, akár mint az aranypolitika főszköze, elenyésző csekély mértékben szolgálja a magyar érdekeket s nem engedi érvényre jutni a magyar paritást.

5. Az üzletágak egy része a magyar részre nézve az idegen elhelyezésnél fogva nem fejlődhetik s ha igen, nem elég gyors ütemben és nem úgy, a mint a magyar viszonyok megkívánák.

6. A banküzlet az eltérő gazdasági fejlettség folytán s az egyenlő üzleti szabályok betartásának kötelezettsége és érdeke miatt nem lehet elég figyelemmel a másik ország (házánk) sajátlagos viszonyaira és közgazdasági életünk eltérő természetére, nem támogathatja eléggé a mezőgazdasági liquiditást.

7. Nem gyakorolja olyan mértékben a leszámítolást, mint kívánatos lenne. (1907-ben 1840 m. k. átl. bankjegy forgalmából csak 873 m. k. t. vagyis 47,4%-ot fordított eskompra;* holott a német birodalmi bank 1775 m. k. átlag forgalomból 1444 milliót vagyis 75,7%-ot.)**

8. Nem biztosíthatja eléggé a hitelnyújtás közvetlenségét. (Váltóinak átlagos értéke 1407 k. a magyar viszonyokhoz képest túl magas.)

9. Érdekellentétek esetén kényszeríti a gyengébb államot az alkalmazkodásra. *Válságok esetére semmivel sem biztosíthatja a gyengébb és a központon jobban kívül eső államnak a teljesen egyenlő elbánást.*

10. Idegen helyen, a magyar államon kívül székelvén s az erősebb fél közgazdasági életével lévén közvetlen vonatkozásban s ennek befolyását érezvén jobban, *nem gyakorolhat a másik államban megfelelő közvetlen befolyást a kamatláb alakulására, a pénz- és hitelélet vezetésére; a termelést és nemzeti munkát pedig nem irányíthatja nemzeti szellemenben.*

Ezekből természetszerűleg következik, hogy a közös bank bár önmagában véve kitűnő szervezettel bíró, föladatait a lehető legjobban megoldani akaró, a magyar gazdasági érdekeket is a legjobban szolgálni törekvő intézmény: *magyar szempontból bírálva mégis olyan sarkalatos hibákban és fogyatkozásokban szenved, a melyek a helyzetből és a dolgok természetéből folyva, az intézményből a jóakarattal legnagyobb mértékével sem küszöbölhetők ki.*

* A közös bank évi jelentése.

** H. Heymann: Reichsbank u. Geldverkehr.

IV. Az önálló magyar jegybank. Alapításának módjai és föltételei.

Tanulmányom megelőző részeiben kimutattam: hogy az önálló magyar nemzeti jegybank fölállításának közjogi akadályai nincsenek. A közös banknak szervezeti, vagyoni és üzleti viszonyait, üzleti eljárását, üzleti politikáját bírálva kimutattam azt is, hogy a közös bank általános föladatának megoldására kiválóan alkalmas intézmény; nemzeti szempontból, illetőleg Magyarország közgazdasági érdekeinek nézőpontjából véve azonban oly figyelemreméltó fogyatkozásai vannak, melyeket a közös bank szervezetnek semmiféle reformjával és a legnagyobb jóakarattal sem lehet elhárítani.

Tanulmányom ezen előkészítő részéből már kivehetőek azok a tapasztalati uton leszűrt igazságok és szabályok is, melyeket a jegykiadó bank szervezésénél és üzletvitelében követni kell: hogy az rendeltetésének megfelelően, az érték föntartásnak őre, a hitel fölhasználásnak szabályozója, tehát a közgazdasági föllendülés elsőrendű tényezője legyen.

A közös bank vagyonára, üzletének terjedelmére, forgalmának nagyságára, hitel- és finánczpolitikájára vonatkozólag fölhozottak igen hasznos útmutatásokat foglalnak magukban arra nézve is: hogy egy új bank alapításánál milyen terjedelmet, milyen kereteket és milyen alapokat lesz czél-szerű annak adni s milyen irányokat kell majd betartani.

A midőn az önálló magyar bank alapításának módjait és föltételeit ismertetni kívánom, ezt nem azért teszem: hogy a kérdés ezen részének mintegy akadémikus fejtegetését adjam. Teszem ellenkezőleg azért, hogy az alapítási módok és föltételek minden pontjánál, minden részleténél rámutathassak arra, hogy Magyarország külön jegybank alapításnál ezeket a módokat alkalmazni, ezeket a föltételeket kielégíteni képes s hogy azok az ellenvetések, melyek az összes részleteknél fölhozhatók, semmiképen sem állják ki a komoly bírálatot.

Azt a kérdést: hogy a bankszabadságot alkalmazzuk-e vagy pedig, hogy jegy kibocsátási kizárólagos szabadalommal ellátott központi bankot állítsunk, már eldöntötte az idő. Az európai kontinensen ma már sehol sincsen bankszabadság. A német többbank-rendszer nem bankszabadság, csak

úgynevezett vegyes rendszer, melynek oszlopa a berlini központi bank (Reichsbank), mely mellett egyes tartományi bankok vannak még jegykibocsátási joggal fölruházva, ezt a jogot is napról-napra erősebben ostromolja a fejlődés központosító iránya. Ha tehát mi elérjük azt az örvendetes állapotot: hogy az Osztrák-Magyar Bank szabadalma meghoszszabbítást nem nyers a bank liquidálni kénytelen, nézetem szerint annak helyére, a fejlődés mai irányzatának megfelelően, csakis egy központosított és Ausztria területére kizárólagosan szabadalmazott ausztriai bank és egy központosított és Magyarország területére kizárólagosan szabadalmazott önálló magyar bank jöhet. Ha a mai központosító irányzat mellett, a világ-gazdaság nagy versenyében még olyan kolosszusok is mint Anglia, Franciaország, a Német birodalom is a központosításnak hódolnak: úgy ma az európai kontinensnek egyik államában sem lehet helye okszerűen a bankszabadságnak, a mint azt legjobban mutatja Svájc példája, mely épen napjainkban alakította át a szabadságon alapuló bankrendszerét központivá.

A bankszabadsággal járó decentralizáció előnyeit fiókok fölállításával igyeksenek mindenütt biztosítani, melyek a bankjegyek egységének biztosítása mellett, a hitel áldásait a periferiákra is elviszik.

Mi magyarok ez időszerint a bank-szabadság rendszerének annál kevésbbé hódolhatunk, mert hiszen önállóítási törekvéseinket ezer ellenséges áramlat veszi körül, ezer kéz ébresztgeti ellenünk a bizalmatlanságot, melynek keltésével drágítani akarják hitelünket, el akarják tőlünk riasztani a külföldi tőkét, hogy a kereslet és kínálat viszonyát hátrányunkra megzavarván, kevésbbé legyünk képesek kielégíteni a hitelkeresők igényeit; kölcsöneink fölmondására biztatnak mindenkit; értékpapírjaink, járadékaink, zálogleveleink piacra hozásával fenyegetnek. A támadások özönével ma egy széttagolt, az ország különböző részeire szétosztott bankrendszer megküzdeni nem volna képes. Nekünk tehát, ha önálló bankot állithatunk: abba kell központosítani minden anyagi erőnket, mert különleges viszonyaink közt csak is egy ilyen bank alapozható meg azzal az erővel, mely a bankot jegyeinek beváltására mindenkor alkalmassá és képessé teszi, mely

tehát az értékfontartás állandóságát biztosítja, az értékkülönbség lehetőségét pedig kizárja.

Egy olyan jegybank alapításához, mely szakszemponthól kifogástalan működést kifejteni, föladatait az értékállandóságban és fontartásban, a hitel ellátásában és szabályozásában minden érdeknek megfelelően megoldani, vagyis olyan kifogástalanul működni képes, hogy «vele modern fogalmak szerint meg lehessünk elégedve», különösen és főként a következők szükségesek:

1. Az ország pénz és forgalmi viszonyainak megfelelő alaptőke.

2. Olyan mennyiségű ércfedezet, hogy azt a szintén ércben befizetendő alaptőkével összevéve a bank az általa kibocsátott jegyeket kívánatra mindenkor beváltani képes legyen.

3. Hogy csupán olyan üzletágakkal foglalkozzék, melyek a 2. alatt hangsúlyozott kötelezettség teljesítését semmi körülmények között hátrányosan nem befolyásolhatják. A bank követeléseinek tehát nem csak föltétlenül biztosaknak, de rövid lejáratúaknak is kell lenniök, hiszen könnyű belátni, hogy például a jelzálogilag hosszú időre lekötött tőkékkel a bank csak a törlesztési terveknek megfelelő csekély részletekben rendelkezik a rendszerint féléves lejáratok alkalmával. Kell a rövid lejárat azért is, mert a kereskedelem és az ipari termelés természetének a gyorsan forgó hitelek felelnek meg.

4. A bankjegy kibocsátásra szabadalom.

Inkább már az üzletmenet, mint az alapítás szempontjából szükséges, de már az alapításkor megállapítandó:

5. Hogy a bank a jegykibocsátásban, az ország pénzpiacának valóságos szükséglete által korlátolt határokat tartson.

6. Szakszerű, jó vezetéssel bírjon, működése pedig kellően nyilvános legyen, vagyis állandóan a közvélemény ellenőrzése alatt álljon.

Mindezeknek egy banktörvényben s az annak kiegészítő részét képező bank-alapszabályokban már az alakulás előtt a legpontosabban és legszigorúbban körül kell iratniok.

Minél helyesebben és jobban alkalmazzuk a nálunk föl-

állítandó bankra nézve annak szervezése alkalmával ezeket az általános érvényű szabályokat, annál jobb lesz az önálló magyar jegybank. Kisértsük meg tehát az elvek alkalmazását s egyidejűleg számoljunk le a fölhozandó ellenvetésekkel.

Az önálló magyar jegybank alaptókéjére nézve a parlamenti bankbizottság által meghallgatott szakértők általában úgy nyilatkoztak, hogy erre a bank várható forgalmára és a természetes fejlődésre tekintettel, a mi viszonyaink közt 150 millió korona teljesen elegendő. A közös bank mostani alap és tartalék tőkéjéből, 226 millió korona, kiindulva, és a decentralizálódás s a közvetlenebb hitelnyújtás emelő hatását és az általános fejlődés követelményeit is figyelembe véve magam is erre az eredményre jutottam s azt itt bővebben nem vizsgálva, már idézett füzetemre utalok.

E helyen, a kérdés tisztázásának teljessége érdekében s egyelőre kétségtelennek tartva a beszerzés nehézség nélkül való lehetőségét, szükségesnek tartom kitérni az alaptőke beszerzésnek módjaira. A beszerzésre nézve, bankbizottsági előadásomban egy talán szokatlan, nem egészen a kitaposott nyomokon járó, de meggyőződésem szerint *a nemzeti érdekekkel mindenben a legteljesebben igazolt eljárási módot hoztam javaslatba*, melyet itt röviden ismertetni nem tartom fölöslegesnek.

A beszerzés részvények jegyzése útján történék, mint az ilyen esetekben szokásos, az aláírásoknak azonban, a megszokott eljárástól eltérőleg, lehetőleg nagy kiterjedést kell adni, hogy minden érdeklődő hozzájuthasson az aláíráshoz, nemcsak azok az intézetek és tőkések, a kiknek, hogy úgy mondjam, az ilyen természetű alapításokon mindig rajta van a szemük. Az aláírások gyűjtésével tehát megbizandók lennének a magyarországi, fővárosi és vidéki pénzügyintézetek, a m. kir. postatakarékpénztár, a gazdatársadalom által szervezett szövetkezeti központok és az azok kötelekébe tartozó szövetkezetek; a mező- és erdőgazdasági, ipari- és kereskedelmi érdekképviseletek (országos és megyei gazdasági egyesületek, kereskedelmi és iparkamarák); a megyei és városi hatóságok és közalapok. Kivánatos ezen mód azért, mert a felsorolt tényezők nemcsak magok rendelkeznek a részvényjegyzéshez szükséges vagyoni alapokkal, de módjukban lesz

egy megfelelően teljesítendő, hogy úgy mondjam rábeszélő, népszerűsítő eljárással bevonni a jegyzésbe mindazokat a tényezőket, melyek kötelekükbe tartoznak vagy ahhoz bizonyos érdekszálakkal fűzve vannak. Régi kívánsága a gazdáknak, hogy a gazdaosztály a bankigazgatóságban, sőt, a vezetésben kellő képviseletet nyerjen. Miként lehessen egy autonóm részvénytársulattal szemben ilyen követelményt a részvénytársulatot kötelezőleg formulálni, ha a részvénytársaságban mint részvényes megfelelő számú gazda nincsen? Már pedig nézetem szerint kétségtelen, hogy ha a bank alapítást és a részvényjegyzések fogantatását, úgy mint az történni szokott, egy nagyobb pénzügyintézetekből álló szindikátusra bizzák, ha az eljárás a föntiek szerint körvonalozva és a nemzet mindazon rétegeire, melyek több vagy kevesebb pénzzel rendelkeznek, kiterjesztve nem lesz, mire a gazdák megmozdulnak az összes részvényeket magának foglalja le a szorosabb értelemben vett pénzvilág, mert hisz itt egy kitűnő üzletről van szó.

Tudjuk ugyanis, hogy minden jól megalapozott és vezetett bank jó üzlet, hát ha még föl van ruházva a jegykibocsátás szabadalmával, mely reá nézve azt jelenti, hogy egy jelentékeny nagy összegű bankjegy mennyiséget ércfedezet nélkül, a mi egyértelmű a kamatmentességgel, hozhat forgalomba. Hogy a jegybank milyen jó üzlet mutatja a közös bank jövedelme az utolsó öt évben:

	Tiszta jöve- delem ezer koronákban	Osztalék %ban	A két kormány részesedése 30 : 70 arányban ezer K
1904. évben ...	12.492	4.857	1.798
1905. « ...	13.269	5.014	2.175
1906. « ...	21.203	6.457	6.103
1907. « ...	29.931	7.671	11.228
1908. « ...	21.640	6.514	6.362

Hogy a részvények lefoglalása kizárólag a pénzkörök által meg ne történhessen, egy további eltérésnek a szokásos eljárástól abban kell állani, hogy túljegyzés esetén *a kis jegyzések föltétlenül figyelembe vétessenek s a túljegyzés leszállítása a nagyobb aláírások részvénytársaságának csökkentésével történjék*. Nem kell attól tartani, hogy ez esetben a nagyobb

tőkepénzeseknek, pénzintézeteknek elegendő részvény nem jut; jut azonban másoknak is.

Lehet, hogy az általam javasolt módot nemcsak szokatlannak, de talán bizonyos tekintetben naivnak fogják tartani némely nagyképű finanziaerek. Én azonban annak minden részletét kellőleg megtudom okolni s meg vagyok róla győződve, hogy javaslatom minden esetben kiállja a bírálatot s meg fogja nyerni a tetszését mindazoknak, a kik súlyt fektetnek a nemzeti érdekek védelmére.

Már itt hangsúlyozom azonban, hogy a részvényjegyzés ezen módjával nem célozom azt, hogy a bank üzletmenetére befolyást gyakorolhasson minden apró-cseprő érdek s vezetéshez jussanak az ahhoz nem értők. Egy bankot jól csak ahhoz értő szakértő kereskedők és üzletemberek vezethetnek, a kik a közgazdasági élet minden érlüktetését ismerik és megérik. Ez egy jó bankvezetés conditio sine qua nonja. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a banküzlet előnyeiben minél tágabb körök részesüljenek s hogy a bank közgyűlése olyan elemekből legyen összealkotva, mely összealkotás nem az üzleti érdekeknek kedvez első sorban, de garanciáját képezi annak, hogy a közgazdaság nagy érdekeit szolgálja, melyek egészen világos és határozott utat jelölnek ki a banknak, a pénzrendszer megszilárdításában, az értéktönntartás állandóságának önntartásában, a hitelélet szabályozásában és a termelésnek olcsó tőke nyújtása által, előbbre vitelében és fokozásában. Az ilyen összealkotás fogja megadni a lehetőséget arra is, hogy az önálló banknál az osztalék-jövedelemnek bizonyos határok közötti fixirozásáról lehessen beszélni, a mi ujabbán a német bankpolitikusok álláspontja és mindenestre jótékony befolyást gyakorolhat a kamatláb politikára.

Főlemlítem még, hogy az általam alkalmazott okfejtésnek folyománya a lehető alacsony összegben (max. 1000 kor.) megállapított részvény s okfejtésem — tekintettel a külföldi kapcsolatok becses voltára s a fizetési eszközök szaporításának előnyére — nem zárja ki a külföldi tőke kismérvű (max. 1/6 részben) igénybevételét, mely azonban az igazgatásban való részvételre igényt nem nyerhet.

Az alaptőke beszerzése szempontjából a közös bank

hiveinek táborából az az ellenvetés hangzik föl, honnan szerezzük be az ehhez szükséges igen jelentékeny összeget, a mikor Magyarország annyira tőke szegény ország?

Pedig a kérdés egyáltalában nem olyan nehéz. A Statisztikai évkönyv 1906. évi folyamának 280—283. lapjain ott vannak a vigasztaló adatok, melyek azt mutatják, hogy a magyar birodalom összes pénz- és hitelintézeteinek

befizetett részvénytőkéje...	894,946.000 K
rendes tartaléktőkéje ...	303,338.000 «
rendkívüli tartaléktőkéje ...	129,002.000 «
vagyis az intézetek saját tőkéje együtt	1327,286.000 K
a takarékbetétek mennyisége pedig...	3115,739.000 «
Összesen	4443,025.000 K-t

(majdnem ötfélmilliárdot) tett ki 1906. végén.¹ A megtakarított tőkék ezen összegből világos lehet mindenki előtt, hogy ha ebben a szegény országban csakugyan nem lenne többé olyan intézmény, hatóság, testület, alap, a mely és ember, a ki folyó bevételeiből még néhány bankrészvényt vásárolni képes — a mit én a leghatározottabban tagadásba veszek — és a jegybank alaptőkéjét teljes egészében a már eddig gyűjtött kész tőkékből kellene kihatítani, akkor is a a fönnt jelzett összegből alig valamivel több mint 3%-ot, vagy a pénzintézeti alap és tartalékokat figyelmen kívül hagyva, a takarékbetéteknek nem egészen 5%-át kellene erre a célra kihatítani és a jegybankhoz áthelyezni. Arra a megjegyzésre pedig, hogy ezeket a tőkéket most is forgatják a pénzintézetek, azok elvonása tehát nem lenne indokolt, végtelenül könnyű a felelet. — Nem elvonásról van itt szó, hanem csupán áthelyezésről és pedig egy e tekintetből sokkal előnyösebb helyre, a magyar jegybankba, mely fölruháztatván a bankjegy kibocsátás szabadalmával, a kihatított összeget megsokasítva adná vissza a forgalomnak, miután 2/5-ös (40%) fedezeti rendszer mellett, erre a 150 millió koronára még 2/5, vagyis 225 millió, összesen 375 millió korona jegyet képes kibocsátani a bank, mely már magában véve is több mint

¹ 1907 végén 4842 mil.

fele az ezidőszerint Magyarországon forgalomban lévő összes bankjegymennyiségnek, a fizetési eszközök mennyiségét tehát megsokszorozná és egyéb előnyei folytán elsőrendű forrása lenne az ország hiteléletének.

Fölhangzik azonban az a további ellenvetés, hogy ha az alaptőke beszerzésére nézve tényleg úgy is áll a dolog, mint azt én előadtam, mégis *minek állítunk mi önálló bankot, a mikor nemcsak a közös bankban, de egyébként is rendelkezésünkre áll a hatalmas osztrák tőke s azzal együtt az olcsó kamatláb?* Minek gyöngítsük tehát a közös bankot, a mikor mindaz, a mit szükségesnek állítunk, már úgy is meg van. Pillantunk bele ezen ellenvetés lényegébe. Először is állapítsuk meg, hogy miután a bankkal kapcsolatban tulajdonképpen csakis a közös bank alaptőkéje az, mely mint túlnyomó részében osztrák eredetű tőke, itt szóba jöhet, ez az ellenvetés tulajdonképpen még azt a *a fenyegetést* is magában foglalja, hogy *a mennyiben a bankot ketté választjuk, hátat fordít majd nekünk nemcsak a közös bankban elhelyezkedett, de általában az egyéb tereken is rendelkezésünkre álló egész osztrák tőke.* Figyelembe kell tehát vennünk mindazon osztrák eredetű pénzforrásokat, a melyek egyáltalában szóba jöhetnek.

Ilyenek:

- a) a közös bank alaptőkéje,
- b) az osztrák magánosok által (nagykereskedők, gyárak stb.) magyar magánosoknak (kereskedőknek, iparosoknak, általában üzletembereknek) nyújtott hitelek;
- c) azon kölcsönök, a melyeket az ausztriaiak által nyújtanak a magyar pénzpiacznak és a magyar közgazdaságnak, hogy államadóssági kötvényeinket, járadékpapirjainkat, zálogleveleinket, vasúti részvényeinket, kötvényeinket stb., általában értékpapirjainkat megveszik.

Az a) alatt jelzettre sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a közös bank alaptőkéje csak igen kis részben magyar tulajdon, legnagyobb részében ausztriai állampolgároké. (Lásd a részvényesek névsorát a bank évi jelentésében.) Daczára ezen kétségbe nem vonható tényállásnak, mégis tagadásba kell vennem, hogy az ezen alapon élvezett hitelt az osztrák tőke nyujtana nekünk. A jegybank által a hitelnyújtásban forgatott tőkék ugyanis nem olyan természetűek, mint egyéb olyan

bankoké és hitelintézeteké, melyek jegykiadással nem foglalkoznak. Ez utóbbiak ugyanis a részvényeseik által befizetett alaptőkét, a betevőik által elhelyezett pénzeket stb. adják kölcsön adósaiknak. A jegybanknál ez nem így van. Ez nem a nála befizetett alaptőkét és érczkincset adja ki a hitelt keresőknek, hanem az államok törvényhozásai által, ezek szuverén jogánál fogva, fölhatalmaztatván a jegykibocsátási szabadalommal, alaptőkéjének és egyéb fedezetének bizonyos törvényszerinti többszörösét bocsátja ki bankjegyekben s használja föl a hozzá benyújtott váltók vagy egyéb értékek leszámítolására s ily alakban nyújtja a hitelt; az alaptőkének és a többi fedezetnek érczállományát pedig csak oly mértékben hozza forgalomba, a mily mértékben nála a bankjegyeket beváltás végett bemutatják (és pedig rendszerint nem azok, a kiknek a hitelt nyujtotta), a mi normális időben ritka eset.

A közös bank tehát nem alaptőkéjét, mint osztrák eredetű pénzt bocsátja szolgálatunkra, hanem azon bankjegymennyiséget, a melyet az alaptőkének bennünket illető részére a magyar állam szuverén jogából eredőleg, mely a jegykiadást reáruházta, kibocsáthat.

Az ilyenképen inkább csak fedezet gyanánt nyújtott alaptőkén kívül pedig a bank útján más osztrák tőke hozzánk nem jut. A mi a leszámítolási és lombard-hitelen kívül Magyarországnak jut a közös bank hitelnyújtásából: az a fönt előadottak szerint vajmi kevés. Kimutattam, hogy a giroforgalom, a bizományi és letétőrzési üzletek itt figyelembe nem jöhetnek, mert ezek útján osztrák tőke hozzánk nem kerül; valamint azt is, hogy a beszedésre benyújtott értékpapírok üzleténél, külföldi váltók vételénél s a bankutalványozási üzletkörben mily csekély Magyarország részesedése.

Említettem azt is, hogy az osztrákok a bankkimutatások adataira hivatkozva azt is állítják, hogy a közös bank tulajdonképpen jobban dotálja a magyar piacot, mint az ausztriai, hogy részesedésünk immár túlhaladja az 50%-ot. Én ugyan föntebb kimutattam már ennek az ellenkezőjét, azonban a könnyebb számítás kedvéért tegyük föl, hogy a részesedés már csakugyan eléri az 50%-ot. Ennek föltevése mellett az 1908. évi mérleg szerint 226 millió koronára menő alap-

és tartaléktőkéből mireánk esne 113 millió korona, mint olyan összeg, melyet nekünk lett volna kötelességünk jegyezni és befizetni s melynek a mi tulajdonunknak kellene lenni.

Tudjuk már az előbbiekből, hogy csupán azon törvények alapján, melyek szerint a 312 millió forintos régi függő államadósság beváltva lett, 624 millió koronát aranyban helyeztek el a kormányok 30 : 70 arányban a banknál ezüstérték- és váltópénz (ezüst 1 forintosok és 1 koronások) és bankjegyek ellenében s hogy erre visszavásárlási jogaikat ugyanazon arányban fön is tartották. Csupán ezen törvényekből kifolyólag tehát, minden további jogtól eltekintve, 187 millió korona arany visszavásárlására van a magyar kormánynak joga. Ha ezen összeget az alaptőkének fön említett feléhez, 113 millió koronához adjuk, 300 millió korona ércalap jön ki: oly összeg, melyre a magyar állam szuverén jogánál fogva, a közös bankra ruházott jegykibocsátási szabadsalom alapján, $\frac{2}{5}$ -ödös (40%-os) fedezet mellett 750 millió koronát lehet kibocsátani bankjegyekben. Holott pedig az előbbiekből már tudjuk, hogy ez az összeg túlhaladja a magyarországi átlagos bankjegyforgalmat, megközelíti a maximálist és hogy váltóleszámitolás és lombard-kölcsönök alakjában maximálisan nem adott többet a bank 1908-ban Magyarországnak 510 milliónál. (Ezen édes-keveset változtat az, ha utóbbi összeghez még a jelzálogos kölcsönökben nyújtott 98 millió koronát is hozzáadjuk.) Az a körülmény tehát, hogy a 226 millió koronát kitevő alaptőkét túlnyomó részben ausztriai vagy más állampolgárok fizették-e be, e kérdés megítélésénél másodrendű. *Elsőrendű az, hogy az osztrák és magyar törvényhozás fölhatalmazása alapján mennyi bankjegyet bocsáthat ki a bank; annak arányos része magyar jogforrásból eredő s bennünket illet.* Hiszen az a körülmény, hogy a részvények nagyobb része ausztriai állampolgárok tulajdona, nekünk nem előny, de két igen fontos okból hátrány:

a) mert a bank jövedelmező üzletei túlnyomó részben ausztriai állampolgároknak jövedelmeznek;

b) mert a részvények túlnyomó részben idegen kézben lévén, nekünk a bank közgyűlésén befolyásunk a bank ügymenetére minimum, *jegykibocsátási jogunk idegen kézben van.*

Ezeket a nagy hátrányokat az állam felügyeleti joga, kormánybiztos kiküldésének lehetősége csak igen kis mértékben pótolhatja. Mi ennél fogva a közös bank további fön tartása esetén — a mit én kizártnak óhajtok venni — bátran följánlhatnánk az alaptőke ránk eső részének magyar részvényekkel való kicserélését.

A mi a magánhitel útján idekerülő osztrák tőkéket illeti, azokat természetesen — ha csupán a jogot vesszük figyelembe — elvonhatják tőlünk. De hogy ez meg is történhesék, az iránt teljesen alapos kétséget táplálhatunk, ha figyelembe vesszük, hogy ausztriai állampolgár sohasem adta és sohasem fogja adni a jövőben sem pénzét sem nekünk, sem másnak, ha azt odahaza ugyanazon üzleti eredménnyel kamatoztathatja. Nem lehet kétség az iránt, hogy ausztriai szomszédaink pénzüknek csak azon részét adják akár közvetlenül, akár áruvásárlással kapcsolatban nekünk, a mely ott vagy fölösleges, vagy ha nem az: kevésbé jól kamatoz saját otthonában, mint nálunk. Természetesen azt sem hagyják tisztelt szomszédaink figyelmen kívül, hogy itt tőkéjük elhelyezése egészen biztos. (Hogy az otthon el nem helyezhető tőkék sokszor mennyire bizonytalan helyek felé is törek-szenek, annak bizonyításául utalok a német birodalmi tengerészeti hivatal kimutatásaira és Sartorius v. Waltershausen báró «Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande» című jeles munkájára.) Az osztrák tőkék ezen része tehát a jövedelmezőségi viszonyokban rejlő különbség folytán — a dacznak rövid idejétől eltekintve — valószínűleg rendelkezésünkre fog állani továbbra is. Erre annál is inkább számíthatunk, mert a hitelnyújtás ezen neme a legszorosabb kapcsolatban van áruforgalmunkkal s különösen az Ausztriából való ipari behozatallal.

Ausztriából való behozatalunk értéke

1907-ben 1273

1908-ban... .. 1339 millió koronát képviselt,

melyből az iparcikkek és félgyártmányok értéke csaknem meghaladja az egy milliárd koronát.

Csak a ki járattan Európa ipartermelési viszonyaiban állíthatja: hogy ezen óriási értéknek megfelelő iparárúk mennyiségét Ausztria másutt oly előnyösen, mint nálunk,

elhelyezni képes. Ez a kérdés kulcsa s ez mindenestre biztosítani fogja részünkre a bank elválás után is az osztrák eredetű hitelnek ezt a nemét.

A harmadik fajta osztrák hitel: az értékpapírvásárlás. Itt is bátran föltehetjük, hogy ausztriai szomszédaink nem azért vesznek tőlünk értékpapírokat, hogy nekünk kedvezzenek, hanem azért, mert ebben az ő tőkájük jól gyümölcsöző és biztos elhelyezést talál. És ellenségeink és a közös bank hívei még is azt mondják, hogy az osztrákok a bank-szétválás után nemcsak nem vásárolnak többé nálunk értékpapírokat, hanem a birtokukban levő készletet is a piacra fogják vetni, hogy bennünket letörjenek, aranyunkat elszedjék stb., stb. Ez állítás ugyan csodálatosan hangzik, mert hiszen előnyös tőkebefektetésről senki sem mond le szívesen; azt is mindenki tudhatja, hogy az értékpapírok tömeges kínálatával lényegesen le lehet nyomni azoknak árfolyamát, a mi első sorban az eladónak okoz jelentékeny veszteségeket. A fegyver tehát kétélű és rendszerint azt sújtja a legjobban, a kinek kezében van. Miután pedig minden rosszban van valami jó is: Magyarország abba a relatív értelemben kedvező helyzetbe jut, hogy felvevő képessége határáig nyomott árakon vásárolhatja vissza értékpapírjait, azon túl pedig vásárolni nem köteles. Valószínű, azonban, hogy az alacsony árfolyamok csábítólag hatnak nemcsak a hazai magántökére, de a külföldre is, hogy ily papírokat vásároljon s az így előálló nagyobb keresletnek föltétlenül helyre kell állítania az árfolyamokban az egyensúlyt. A magánosok közül pedig vesztesek csak azok lehetnek, a kik az eladással nem várhatnak s a pénzügyháború rövid ideje alatt papírjaikat bármely oknál fogva eladni kényszerülve lesznek.

Nem szeretem azonban a kérdés ezen részét önállóan fejtegetni, mert könnyen azzal a váddal találkozom, hogy ezt az üzletemberek jobban értik. Megszólaltatok tehát gyakorlati bankembereket. Már az 1870. évi első banktanácskozmány alkalmával élénk kérdezősködés tárgyát képezte ez az állítólagos értékpapír-mozgósítás. Lucam Vilmos lovag, a sz. o. n. bank akkori vezértitkára, a kinek e kérdésben való illetékességét bizonyára el fogja ismerni a bankközösség legelfogultabb híve is, erre nézve a hozzá intézett kérdésre a

következő választ adta: «Én nem aggódom az iránt, hogy a külföld a valuta helyreállítása után ércpénzünket elvegye azzal, hogy értékpapírjainkat eladás céljából visszaküldi. Ehhez vevőkre lenne szüksége. Már pedig egyetlen egy ember vagy állam sem vesz többet, mint a mennyinek árát megfizetni képes. Minél több értékpapírt küld be nekünk a külföld, annál mélyebbre száll le azok ára és nemcsak nagy mértékben könnyíti meg azok visszavásárlását, de a külföldet is előnyös új vásárlásokra fogja ösztönözni». Az árfolyamokban tehát elő kell állania ismét az egyensúlynak.

Ugyanily természetűek azok a nyilatkozatok, melyeket osztrák pénzügyi szakértők 1892-ben az ausztriai valuta szaktanácskozmányban ezen kérdéstről tettek. Ezek közül dr. Lányi Mór bankelőadásában (lásd országgyűlési bankbizottság által meghívott szakértők nyilatkozatairól fölvevő naplót) idézi Benedikt, Hertzka, ismert valuta-politikusok és Lukam lovag egybehangzó nyilatkozatait. Ezek közül Benedikt arra a kérdésre: «Mi történik — mondják — ha a sok értékpapír külföldön honvágyat kap és otthon befogadást követel és a fizetések az ércpénz kivándorlását okozzák, — így válaszolt: Ezen föltevés ellentmondásban van a helyes közgazdasági fölfogással. Mi az értékpapírok visszavándorlása? A papírok eladása. Már pedig csak akkor lehet eladni, ha vevők vannak».

Végül még Kornfeld Zsigmond véleményét idézem azon beszédjéből, a melyet 1908. évi október 4-én a tőzsdetanácsban a bankkérdésről tartott. Az ő kijelentése erre vonatkozólag így hangzik:

«Szeretnék még röviden egy másik kérdésre is kitérni, a mely az utóbbi napokban nemcsak kereskedelmi körökből intéztetett hozzám. Ez a kérdés arra vonatkozik, hogy az esetre, ha a törvényhozás mindezek ellenére a külön jegybank létesítését határozná el, vannak-e nekem is aggodalmaim értékpapírjainknak a külföldről való visszaözönlése tekintetében. Szívesen ragadom meg az alkalmat, hogy ama véleményemnek adjak kifejezést, hogy ez iránt aggodalmaim nincsenek és értékpapírjaink visszaözönlését nem tartom valószínűnek. Nem látok egyáltalában semmiféle okot arra, hogy valaki értékpapírjait azért adja el, mert minőségükben javultak. Hisz világos, hogy valamely értékpapír annál fogva, hogy

aranypapírossá lett, minőségileg tetemesen megjavul. Az a körülmény pedig, hogy egyik vagy másik, attól való félelmében, hogy a készfizes nem fog föntartatni, jónak látja értékpapirjait eladni, a föntebb nyilvántolt véleményen egyáltalán nem változtat, hogyha a törvényhozás külön bank fölállítását határozza el. A külföld bizalma elhatározásaink komolysága tekintetében elég nagy arra, hogy higgyen olyan intézmények állandóságában, melyeket a magyar törvényhozás felelőssége tudatában és a körülmények alapos megfontolásával hoz létre.» Ez, azt hiszem, elég világos.

Az osztrák tőkével kapcsolatban azt is állítják, hogy a közös bank útján és annak folytán élvezük a kamat olcsóságát, mert nálunk az egész hiteletet most a közös bank alacsony kamatlába és az ausztriai viszonyok szerint igazodik, a bankkülönválás esetén pedig a kamat a mi különleges viszonyainknak megfelelően jóval magasabb lesz. Az önálló bank ellen fölhozott érvelés második részével, mely a Kornfeld-féle vélemény súlypontját képezi, alább a kamatpolitika kérdésénél fogok foglalkozni, e helyen az alaptőkével kapcsolatban csak röviden kívánok ismételve arra rámutatni, hogy a közös bank 1908-ban váltóleszámitolási, lombard- és jelzáloghitelben összesen 5198 millió koronát nyújtott Magyarországnak maximumban, ha ezt összevetjük azzal, hogy az összes pénz- és hitelintézeteink által kiadott hosszú- és rövidlejáratú kölcsönök (az immobil- és liquidhitelek együttvéve) már 1906-ban 8200 mill., 1907-ben 8800 mill. koronára mentek föl; be kell látnunk, hogy a Magyarország területén kívül székelő intézet kamatlábunkra nem gyakorolhatja azt a jótékony befolyást a kamat mérséklése tekintetében, a melyet Ausztriában, a hol hatása bizonyára közvetlenebb. Hogy ez így van, azt nem csupán és nem is annyira a fenti számokból lehet következtetni, mint inkább azon tapasztalásból, mely általánosan ismeretes, hogy a közös bank 4%-os rátája dacára nálunk az átlagos kamatláb nagyon magas. Mezőgazda, iparos- és kereskedő a pénz drágasága ellen panaszkodik, a mi érthetetlen, akkor, ha föltesszük, hogy a közös jegybank kamatlábunk alakulására megfelelő befolyást gyakorol. Sajnos ez nincs így. Sőt! a bank hatása két irányban igen kedvezőtlennek mutatkozik, hangsúlyozom azonban, hogy ennek nem a bank,

hanem pénzügyintézeteinknek azon általánosnak mondható törekvése az oka, hogy részvényeiknek minél nagyobb jövedelmezőségét biztosítsák. Tudniillik, ha a bank pénzbőséget mutat, az intézetek sietve szállítják le a betéti kamatlábat; ha pedig a bank a rátát emeli, sietnek emelni kölcsöneik százalékát. Hogy erre elfogadható okok rendszerint nincsen, alább fogom kimutatni. Annyi kétségtelen, hogy piacunk átlagos kamatlába drága akkor is, ha a bankráta alacsony. Mi tehát azt az állítást, hogy a bankközösség folytán pénzbőséget és olcsó kamatot élvezünk, nem tarthatjuk tényekkel eléggé megokolt állításnak.

A sajnálatos igazság az, hogy Magyarország kereskedői, iparosai, vállalkozói, gazdái általában nem élveztek olcsó hitelt még az 1902—1905 évek időszakában sem, a midőn hosszú időn át 3 és 1/2%-on állott a bankráta. Ez is csak azt mutatja, hogy a közös jegybank hatása Magyarországra a közvetlenség hiánya folytán nagyon alatta marad a jogos kívánalomnak.

A második lényeges követelmény egy jó jegybank alapításánál a kellő ércfedezet. Ideális értelemben a forgó tőke azon egész összegének, melyet a jegybank a közgazdaság rendelkezésére bocsát, készpénzben kellene meglenni a bank tulajdonában. Ez esetben sem volna azonban czélszerű, hogy minden váltóért, minden értékpapirért stb., érczet adjon a közönségnek. Nyilvánvaló ugyanis, hogy ez esetben, nagy mértékben előállana az aranyérmék kopása, megsokasodnának a pénz kezelésével, számbavételével, postai küldésével és biztosításával stb. járó nehézségek és költségek. Ezen kétségtelenül költséges és káros okok elhárítása végett szükséges kényelmi eszköz a bankjegy, mely a készpénzt képviseli. Ennek kiadása esetén az ércpénz ott nyugodhat mozdulatlanul a bank pinczéiben készen arra, hogy bármely bankjegytulajdonosnak kívánatra azonnal kiadható legyen. A bankjegy tehát a dolog lényegét tekintve, a világ nagy adás-vevési forgalmában szintén egy eszköze a kölcsönös leszámolásoknak és majd mindig számtalan kézen megy keresztül, míg olyanhoz jut, a ki azért ércpénzt kíván. A tapasztalás tehát azt mutatja, hogy az összes bankjegyek, a forgalomból való

kivonás esetétől eltekintve, sohasem kerülnek egyidőben beváltás alá, (nem lehetséges ez már a geográfiai megoszlás miatt sem) a mi más szóval azt jelenti, hogy jóval kisebb ércalap elegendő, mint a mennyi bankjegyet az egészséges forgalom elbir. Ez egy nagy előnye a jegybanknak, mely ennél fogva oly tőkék után is húz kamatot, melyeknek megfelelő ércze készletben nincs. A bank természetesen a nem fedezett bankjegymennyiséget is csak olyan üzletfeleknek adhatja ki, a kik vagyoni viszonyaiknál fogva váltóikat a lejárat napokon föltétlenül képesek kifizetni. Ez más szóval azt jelenti, hogy a bankjegyek azon részének is, mely érczcel fedezve nincs, föltétlenül jó követelésekkel (jó váltókkal, jó értékpapirokkal stb.) — vagyis bankszerűen — fedezve kell lenni. Ezeket egybevetve, a tapasztalásból levont szabály, hogy minden jegybanknál a bankjegy-mennyiség egy bizonyos hányadrészének kell csak érczcel (aranyvalutás országokban arannyal) fedezve lenni. A fedezet nagyságára nézve, miután arra igen sok tényező van befolyással, aritmetikai szabályt fölláítani nem lehet. Ugyanazon országban és ugyanazon banknál is különböző időben, különböző ez a szükséglet. *A mértéket azon követelmény adja meg, hogy a bank fizetési kötelezettségének mindenkor megfelelni képes legyen.* Ez azonban nagyon is általánosan hangzik s könnyen elképzelhető, hogy ezen kötelezettség normális időkben sokkal kisebb alappal kielégíthető, mint válságos időkben és általános bizalmatlanság esetén. Az európai bankoknál az $\frac{1}{3}$ — $\frac{2}{5}$ fedezeti rendszer normális időkben elegendőnek bizonyult ugyan, de azért figyelemmel az előre nem láthatókra, minden jó bank ennél nagyobb fedezetre törekszik. Egyes német gyakorlati bankférfiak, a birodalmi banknál szerzett tapasztalatok alapján 50—55% fedezetet tartanak minimálisan szükségesnek. *A közös bank fedezete a múlt évben 72.6% volt.* Mekkora fedezete legyen tehát az önálló magyar banknak? Ezt a fentiek szerint a bankjegyforgalom nagysága határozza meg. A magyarországi bankjegyforgalom a bank kimutatásaiban külön nyilvántartva nincsen s csupán közelítőleg határozható meg. Már idézett tanulmányomban azon az alapon, hogy a közös banknál az utolsó tíz évben 65% volt az ausztriai, 35% a magyarországi üzlet jövedelme s ezzel

arányosnak kellett lenni a forgalomnak, az évi bankjegy-forgalom maximális értékeinek átlagából 1718 millió koronából $1718 \times \frac{35}{100} = 600$ millió koronának állapítottam azt meg. Hogy számításom teljesen biztos legyen, ez alkalommal a forgalom abszolút maximumából 2113 millió koronából (1908. év) indulok ki, (mert ez föltétlenül magasabb eredményt ad, a mi a számítás biztonságára nézve megnyugtató) s a részesedést szintén az 1908. évi forgalom arányából, mely hazánkra 41%, veszem. $2113 \text{ millió korona} \times \frac{41}{100} = 866$ millió korona, mely a *mostani lehetőségek szerint a magyarországi bankjegyforgalomnak legfelsőbb határát képezi.* Ehhez egy olyan érczalapot veszek kombinációba, mely minden nehézség nélkül beszerezhető. Ugyanis:

1. Veszem az aranyban befizetendő alap-
tőkét	150 millió koronát
2. A 312 millió forintos függő adósság
beváltásából, a magyar kormány
által visszaváltható s számszerűleg
pontosan megállapítható (624 millió
korona $\times \frac{80}{100}$) =	187 «
3. További visszaváltás útján (bár az
1899 : XXXV. törvénycikk II./4.
pontja szerint nagyobb aranyvissza-
vásárlásra is van a magyar kor-
málynak joga) csak
veszek kombinációba	63 « «

Ez összesen 400 millió korona.

Ezen érczalapra $\frac{2}{5}$ -ös (40%) fedezeti rendszer mellett:

$\frac{2}{5}$ (40%)	400 millió korona
+ $\frac{2}{5}$ (60%)	600 « «

Összesen 1000 millió korona

magyar bankjegy bocsátható ki. Ennyi azonban föntiek szerint nem szükséges, más szóval tehát a 400 millió koronás érczalap az *abszolút maximális* magyarországi jegyforgalomnak (866 milliónak) 46%-át, az átlag maximális forgalomnak (600 milliónak) 66.6%-át fedezi. Ezen aranyfedezet azután fokozatosan szaporítandó. Ilyen fedezet mellett a magyar

jegybank készfizetési kötelezettségének mindenkor eleget tehet. Ha pedig minden magyar bankjegy tulajdonosa mindenkor a névértékkel egyező mennyiségű aranyat kap a magyar banknál, ép úgy, mint az ausztriai bankjegytulajdonos az osztrák bankjegyekért a bécsi banknál, akkor tetjesen ki van zárva, hogy az ausztriai és a magyar bankjegy közt érték-különbség (diszparitás) állhasson elő, vagyis hogy a magyar bankjegynek az ausztriaival szemben diszázsiója legyen. Ilyen eshetőségnek egyaránt ellent mond a tudomány és tapasztalat. Ennek az okfejtésnek a helyességét ellenfeleink közül is elismerik az objektivebbek. Szerintük nem is abban van a nehézség, hogy az ércalap megteremthető ne lenne, hanem abban, hogy az ércalap megtartható-e, megőrizhető-e? Ez pedig igen nagy nehézséggel jár (sőt némelyek szerint épen lehetetlen) olyan országban, mint a miénk, melynek fizetési mérlege passzív! Vizsgáljuk meg ezen ellenvetés lényegét és értékét.

A jegybankok ércz (arany) fedezetének megőrzésére több alkalmas mód van, melyeket jól kipróbált már az élet és tapasztalás. Az ellenvetésre való válasz tehát tulajdonképpen annak a kimutatásában áll, vajjon ezeket a kipróbált módokat egy önálló magyar bank sikerrel alkalmazhatja-e? Ezen módok főbbjei a következők:

1. az arany prémiumok rendszere az aranybehozatal előmozdítására,
2. előnyös aranyvásárlási tarifa az aranybevásárlás könnyítésére,
3. a leszámolási-, cheque- és clearingrendszer kifejlesztése,
4. megfelelő kiterjedésű üzlet külföldi aranyváltókkal (az úgynevezett deviza-politika),
5. a helyes és előrelátó kamatpolitika.

Hogy ezen eszközök egyenként elegendők-e, vagy többet is kell-e egyidejűleg alkalmazásba venni, az a viszonyoktól függ s arra általános érvényű szabályt fölláttani nem lehet.

Az arany megtartás módjai közül a kevésbé jelentőséssel, minők az aranyprémiumok és az aranyvásárlási előnyös tarifa, foglalkozni tér szűke miatt, továbbá annak folytán is

csak röviden kívánok, mert azok lényege jóformán az elnevezés fogalmából kitűnik.

Az aranyprémiumok rendszerét különösen a Francia-Bank, mely a diszkont emeléshez csak a legvégső esetben nyul, alkalmazta a multban. Erre nézve «Az Osztrák-Magyar Bank Igazgatása 1886—1895.» című munkájában a következőket mondja Mecenseffy Emil, a bank egykori vezértitkára:

«A Francia Bank tudvalevőleg aranykészletének megvédésére a kamatlábcsvár helyett leginkább s a mint látszik, elvből, az aranydíj-politikával él. A bank nagyobb arany-keresletnek leggyakrabban úgy veszi elejét, hogy jegyei bemutatónak nem-teljes súlyú aranyérméket vagy pedig ezüst-értékérméket, melyekkel törvény szerint szintén fizethet, kínál; teljes súlyú aranyérmékért ellenben csekély néhány ezreléket tevő felpénzt kér. Tényleg ezen díj jelentéktelen, a forgalomban nem érzhető felpénzt jelent teljes súlyú aranyra, vagy kamatláb fölemelést az aranykivitelre. Ezen eszköz ércpénzben olyannyira bővelkedő országban, mint Franciaország aggálytalan, mert az országnak roppant aranyállományán kívül külföldi értékpapirjainak nem kevésbé jelentékeny birtokában további függő aranytartaléka lévén, a díj rendszerint igen csekély maradhat. Még azt is tekintetbe kell venni, hogy úgy a francia ötfrankos tallérok, mint a nem-teljes súlyú francia aranyérmék a latin unió többi államaiban teljesértékű pénzt képeznek. Ha ily államok követeléseinek megfizetéséről van szó, az aranydíj az arany és ezüst szállítási költségei közötti különbözetet nem haladhatja meg; mihelyt az aranydíj ezt a különbözetet meghaladja, az aranykereslet megszűnik és ezüst-értékérmék vitetnek ki. Az osztrák-magyar monarchiában, mivel ez távolról sincs oly kedvező helyzetben, mint Franciaország, az aranydíj, melynek, hogy hatályos legyen, jóval magasabb tételt kellene elérni, egyszerűen felpénzt jelentene a közönséges forgalomban is és a monarchia valutáját a legnagyobb mértékben kompromitálná.»

A Mecenseffy által említett nehézség fönnáll ugyan, de teljesen lehetlenné nem teszi az arany-prémium alkalmazását sem a közös bankra, sem egy fölláttandó magyar bankra nézve.

Ezen módnak alkalmazása egyébként az újabb időben már az aranytermelés nagy emelkedése folytán is nagyon leszállt jelentőségében. Tudniillik az aranybeszerzés ma már nem oly nehéz, mint régebben volt. A kérdés jelenlegi állásának megismertetése végett közlöm az alábbi adatokat.

Magyarország aranytermelése a «Magyar Statisztikai Évkönyv» adatai szerint ezer koronákban az alábbi fejlődést mutatja:

1891—1895. években átlag	6 millió	603.000	korona
1900. évben...	10	«	722.000
1901. «	10	«	804.000
1902. «	11	«	150.000
1903. «	11 millió	«	068.000
1904. «	12	«	026.000
1905. «	12	«	017.000
1906. «	12	«	252.000

A termelés emelkedő ugyan, de szükségletünket ki nem elégítheti.

Arany behozatalunk és kivitelünk eredményei pedig ezer koronákban a következők:

Év	Behozatal	Kivitel	Behozatali (+) vagy kiviteli többlet (-)
1899...	20.006	23.336	— 3.330
1900 ...	19.414	7.579	+ 11.835
1901... ..	15.741	3.465	+ 12.276
1902	34.299	3.719	+ 30.580
1903... ..	25.416	6.329	+ 19.087
1904	32.483	5.304	+ 27.179
1905... ..	86.042	4.348	+ 81.694
1906	11.523	9.690	+ 1.833
1907... ..	70.707	16.152	+ 54.555
1908	108.000	43.000	+ 65.000

Behozatali többletünk tehát évről-évre jelentékenyebb.

A szerződéses vámterület aranytermelése és behozatali többlete a «Tabellen zur Währungsstatistik» II. rész 3. füzet alapján így áll:

Év	Belföldi termelés	Behozatali többlet	Együtt
1891—1895	41.578	508.504	550.082
1896—1900... ..	51.625	40.747	+ 92.372
1868—1900	199.907	1.195.281	+ 1.395.188
1902. végén... ..	—	—	+ 1.438.646 volt

az állomány.

Az 1868—1908. években részben belföldi (ausztriai és magyar) termelés, részben behozatal útján összegyűjtött arany mennyiség 1908-ban már meghaladta a 1½ milliárd koronát s érmei és ipari szükségleteinkre ezidőszerint elegendő. (Az egész világnak érmékben levő aranyát 1893-ban 19.400 millió, 1902-ben 25.000 millió koronára becsülték.)

Annak igazolására, hogy további aranyvásárlások most már nagyobb nehézségekkel nem járhatnak, alább közlöm a világ aranytermelésének állását *Biedermann Ernő Statistik der Edelmetalle* című munkája nyomán.

Az aranytermelés értéke millió koronákban		Az aranytermelés értéke millió koronákban	
1891. évben	645	1896. évben	998
1892. «	725	1897. «	1.165
1893. «	777	1898. «	1.416
1894. «	894	1899. «	1.516
1895. «	981	1900. «	1.262
1901. évben		1.327	
1902. «		1.536	

átlag 804 átlag 1.271

A világtermelés értéke tehát erősen emelkedik s Biedermann említett könyvében arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a világ aranytermelése, mely 1902-ben már meghaladta az évi másfél milliárd koronát, nemsokára eléri a két milliárdot s teljesen elegendő arra, hogy az érmei és ipari szükségleteket az egész földkerekségen a legmesszebbmenő jövőig teljesen kielégítse.

Ezidőszerint tehát aranyat vásárlás útján beszerezni különös nehézséggel nem jár. Az aranyvalutás országok küzdelme, aranyállományuk megtartásáért ma már kevésbé erős, válságokra alkalmat nem igen nyújt. Az a törekvés pedig, a mely a multban sokszor olyan éles formában meg-

nyilatkozott, hogy egyik-másik államtól az aranyat nagyobb mértékben elvonják — miután egyelőre állandó aranybőségre van kilátás — már a történelemé.

A *leszámolási rendszer* alkalmazásáról sem kívánok sok szót ejteni. Ma már mindenki tudja, hogy nemcsak a bel-, de a nemzetközi forgalomban is nagy részben *leszámlások* útján történik a tartozások és követelések kiegyenlítése; a *készpénzzel* való fizetés ennél fogva állandóan csökken jelentőségében s leszáll azon különbsézetekre, a melyekkel egyik ország tartozása a másikkal szemben való követeléseket meghaladja és egy harmadik országból szerzett érczkövetelésekkel (aranyváltó, aranycheque) sem fedezhető. Természetes, hogy ezen különbsézetek alatt nem mindig jelentéktelen vagy épen csekély összegeket kell érteni a nemzetközi forgalomban.

Tárgyunk érdekéből figyelembe kell venni, hogy a *leszámolási rendszerek* állandó nagy fejlődésben vannak.

A *giroberendezések* útján való átutalása és egyszerű elkönyveléssel való helyettesítése a készfizetéseknek, nemcsak könnyű és olcsó, de nagy mennyiségű készfizetési eszközök (érczpénz stb.) mellőzését teszi lehetővé. «A *giroszámla-tulajdonosok* szaporodása — mondja igen helyesen Hugo Heyman a *Reichsbank und Geldverkehr* című nemrég megjelent munkájában — azt jelenti, hogy a folyó fizetési eszközök a forgalomból átvezettetnek a jegybankba s ott összpontosítatnak, a mivel a fizetési eszközök jelentékeny megtakarítása eszközölhető, ez pedig lehetővé teszi az adómentes jegykontingensnek jelentékeny emelését. Ily értelemben a girokövetelések a jegyfedezet kiegészítői.»

«Kétségtelen ugyan, hogy a *giropénzek* — mondja tovább Heyman — ép oly kötelezettségeit képezik a jegybanknak, mint a forgalomban levő bankjegyek; az előbbieket teljes elvonása a banktól azonban válságos időkben is kizártnak tekinthető gyakorlatilag, mivel a jegybank szolgáltatásainak ellenértéke gyanánt egy minimális girokövetelést (az a *giroszámla* alapja) biztosít magának minden *giroszámla-tulajdonostól*. Ezen alapnak visszavonása (a banktól elvétele) maga után vonná a *giroszámla* fölmondását, holott üzletemberek épen válságos időkben nem nélkülözhetik a jegybank támogatását.»

Hogy a *giroforgalom* mily nagy fejlődésben van nálunk, azt már előző fejtegetéseimben adatokkal jeleztem. Itt föl-
említem, hogy a német birodalmi bank giroforgalmában 1876-ban 3245, 1907-ben már 23,965 volt a *giroszámlák* mennyisége; 1899-ben 158, 1907-ben már 249 milliárd koronát tett ki a giroforgalom 341 millió korona giroköveteléssel. Egy korona girokövetelésre a német birodalmi banknál 728 korona, a közös banknál 420 korona forgalom esett.

A szorosabb értelemben vett *leszámolási (clearing) forgalom* fejlődésének a *leszámoló-házak* és *leszámoló-helyek* szaporítása mellett szintén mi sem áll útjában.

Ugyanezen célú szolgálja a postatakarékpénztári és az általános *cheque-forgalom*. A kölcsönös kötelezettségek kiegyenlítése azon helyek és üzletfelek közt, a melyeknek és a kiknek *cheque-számláik* vannak a bankoknál, szintén készpénz mozgóztatása nélkül eszközölhető. «Az így fölszabaduló pénzüsszegek — mondja H. Heyman már idézett művében — szintén a központi bank érczállományának növelésére szolgálhatnának, mi által a hitelnyújtásnak újabb alapjai teremtetnének meg.»

A német birodalmi bank által újabban bevezetett úgynevezett *jelzálogclearing* célja szelidíteni a pénzsűkét (a pénzfeszültséget) a törlesztéses kölcsönök évjárulékeinak esedékességi napjain. Ilyenfajta *leszámolási rendszert* ajánl Heyman a 250 ezernél nagyobb számú lakossal bíró városokban a bérházak tulajdonosai és bérlői részére, kiindulva abból a tapasztalásból, hogy a házbérlők a bérleti összegeket rendszerint már a fizetési nap előtt több héttel, heteken át gyűjtik össze s ezzel végösszegükben igen jelentékeny tőkéket vonnak el hosszabb-rövidebb időre a forgalomtól. A fölvetett eszme szerint a bankhoz tartozó *leszámoló-helyeken* befizetnék a házbérlők a rendelkezésükre álló összegeket, a bérháztulajdonosok pedig az esedékességi napokon kapnák meg bérjövödelmeiket, a *jelzálog* tartozással bíró bérháztulajdonosok kamat- és tőketörlesztési járulékaik pedig egyszerű elkönyveléssel egyenlítették ki az esedékességi napokon. Ezen eszmét is csupán azért említem föl, hogy igazoljam, milyen eddig nem gondolt módjai és nemei merülhetnek föl a *leszámolási rendszereknek*, mind azzal a cél-

zattal, hogy minél kevesebb készpénzt (érczet) kelljen használni akár a bel-, akár a nemzetközi forgalomban, a mi a jegybankra nézve szintén aranyvédelmet jelent.

Igazoltam ezekkel azt is, hogy a leszámolási rendszerek továbbfejlesztése is egyik igen jelentékeny eszköze annak, hogy minél kevesebb arany jöjjön forgalomba és menjen a külföldre.

Ezzel az eszközzel pedig kiválóan élhet a fölállítandó önálló magyar jegybank.

A nemzetközi forgalomban a tartozások és követelések azon része, a melylyel az egyik ország tartozása a szemben álló követelést meghaladja, rendszerint és első sorban ércz (arany vagy ezüst) váltókkal nyer kiegyenlítést. Az érczváltó ennél fogva olyan kiváló fizetési eszköz, melynek lényegét és természetét egy rövid kitérésben meg kell ismertetnem azon szives olvasóim kedvéért, a kik a szakkérdésekkel vagy épen nem, vagy csak kevésbé foglalkoznak. Az érczváltó természetének ismerete nélkül az, hogy a jegybank miképen tudja az érczváltó üzletrendszerrel aranykészletét védelmezni, alig érthető meg.

Az érczváltók (arany- és ezüstváltók, devisák) a nemzetközi áruforgalomból erednek. Két ország közti forgalomban az egyiknek üzletemberei nem egyszer szereznek követeléseket a másik ország üzletembereivel szemben; viszont vásárlások útján fizetési kötelezettségekbe is esnek. A követelések érczértékre szólnak, a tartozások érczértékben teljesítendők s leróvhatók ép úgy mint a belföldi forgalomban is, vagy bemutatásra (látra) vagy rövidebb-hosszabb lejáratra szóló váltóval is. Csakhogy a míg a belföldi váltó, az illető ország bankjegyével nyer bemutatáskor, vagy a lejárati napján kiegyenlítést: addig a nemzetközi fizetések kiegyenlítésére szolgáló váltó mindig érczre szól, tehát az illető ország készpénzében (az ország valutája szerinti arany- vagy ezüst érmékben) fizetendő. Ezen körülményből a két fajta váltó között lényeges különbségek erednek azok használata tekintetében.

Példa világítja meg legjobban a dolgot.

Vegyünk például két bécsi és két berlini kereskedő közti üzletet figyelembe. Egy bécsi kereskedő, nevezzük

1. számnak, 2000 márka (= 2351 korona 20 fillér) értékű árut vásárol a 2. számú berlini kereskedőtől, az érték Berlinben birodalmi márkákban fizetendő. Egy másik bécsi kereskedő, a 3. számú ugyanakkor elad a 4. számú berlini kereskedőnek 2351 korona 20 fillér (= 2000 márka) értékű árut, melynek értéke Bécsben fizetendő osztrák vagy magyar koronákban. 1. számúnak tehát tartozása van Berlinben, 3. számúnak pedig (a példa egyszerűsítése végett, ugyanolyan) követelése van Berlinton, ezt a tartozást és követelést a közvetlen fizetési módszer szerint úgy kellene kiegyenliteni, hogy az 1. számú megszerezze Bécsben a szükséges 2000 márkát pénzváltás útján s elküldene postán a 2. számúnak Berlinbe, a 4. számú pedig ugyanezt tenné Berlinben s postán küldené el a 2351 korona 30 fillért Bécsbe. Ez az elintézési mód azonban bizonyos idővesztéssel s bizonyos költségekkel járván, az 1. számú kereskedő elmegy a szintén Bécsben lakó 3. számúhoz és neki azt az ajánlatot teszi, hogy azonnali kiegyenlítés mellett átveszi a 3-asnak Berlinben szerzett követelését. A 3-as beleegyezvén, váltót intéz a 4-esre Berlinben, átadja ezt ellenérték átvétele mellett 1-nek, ez pedig elküldi a váltót postán 2-óshoz azon fölkéréssel, hogy mutassa be azt a 4-esnek s vegye át attól a követelésének megfelelő értéket.

Látjuk a példából, hogy ezen mód alkalmazásával, bár a fizetések száma nem lett kevesebb, mennyire egyszerűsítve lett a fizetési eljárás. Ugyanis:

a) elmaradt a készpénz küldés egészen s annak költségei, a levél vitelbérét kivéve, meg lettek takarítva,

b) a fizetés otthon, a belföldön (az illető országok bankjegyeivel vagy az ott divó elszámolási rendszerrel is) teljesíthető lett.

Hogy ezen eljárás előnyei mily lényegesek, a példából látható.

Ha már most tudjuk, hogy a nemzetközi forgalomban ezer meg ezer tartozás és követelés merül föl s annak nyomán ezer meg ezer érczváltó is jön forgalomba, könnyű belátni annak, mint fizetési eszköznek nagy jelentőségét és azt, hogy mint ilyen mennyire kiterjedt eszközzé vált a nemzetközi tartozások és követelések kiegyenlítésénél. A bankok megveszik az ilyen érczváltókat azoktól, a kiknek a külföldi

piacokon követeléseik vannak, hogy eladhassák olyanoknak, a kiknek azokon a piacokon fizetéseket kell teljesíteniök.

Ennek következtében az érczváltó adás-vevés tárgyává válik, ez pedig nem történhet haszon nélkül azokra nézve, a kik annak eladásával és vételével foglalkoznak. Vagyis figyelembe kell jönnie az érczváltó időközi árának, vagyis *árfolyamának*. Milyen elemekből alakul ez? Figyelembe kell venni először is azt, hogy a szerint a mint például Bécsre vagy Berlinre, Párisra vagy Londonra szóló váltóról van szó, az mindig az illető ország törvényes valutája szerint annak érmeire van kiállítva. A mint tehát mint fizetési eszköz alkalmazásba jön: első helyen a két ország törvényes érczpénze közti viszonylat jön figyelembe. Vagyis a dolog lényegét tekintve egy oly ügyletnél, a minőre példát hoztam föl, az egyik ország törvényes érczpénzében kifejezett követelési összeg kerül tulajdonképen kiegyenlítés alá egy olyan egyenértékű összeggel, mely a másik ország törvényes érczpénzében van kifejezve. Miután pedig a különböző országokban részben a valuta különböző (van arany, van ezüst, van kettős-arany és ezüstvaluta, van úgynevezett sánta valuta, azután pedig papirvaluta stb.) részben ugyanazon valuta mellett a törvényes érmék súlya tehát fémértéke a különböző: nem lehetnek egyenlők a kicserélés alá kerülő értékek sem (2000 márkát 2000 koronával ki nem cserél senki), meg kell ennél fogva állapítani ezen pénzürtékeknek egymáshoz való viszonylagos értékét. Ebben pedig az illető érmék tiszta fémtartalma és értéke a döntő. Vagyis ha 1 kilogramm érme aranyból 2511 német birodalmi márkát, vagy 3100 darab frankot, vagy 2952 koronát lehet veretni, úgy a paritások így állanak:

$$2511 \text{ márka} = 3100 \text{ frank}$$

$$2511 \text{ «} = 2952 \text{ korona}$$

(vagyis 100 frank = 81 márka, 100 márka = 117.56 koronával).

Ezen értékek adják meg az érczváltó paritását. Egy 2000 márkás német érczváltó tehát 3100 frankot ér párisi értékben.

Ezekből következik, hogy a míg az illető érmekre nézve a belföldön törvényesen megállapított érték az illető nemes fém piaci árától el nem tér, a paritás szilárd. Mihelyt azon-

ban a nevezett érték a fém piaci értéke fölé emelkedik vagy alá száll, a paritás is ehhez alkalmazkodik, tehát a váltó értéke is ingadozóvá válik. Ez a körülmény szolgáltat alapot első helyen a különböző országok érczváltói közt fölmerülő értékkülönbsétek megállapítására. Ha például mindkét országnak aranyvalutája van, a paritást megadja a két ország érmeinek értékrelációja; ha egyiknek arany, a másiknak kettős valutája van, de meg van a garancia arra, hogy a fizetés ezen másik ország által is aranyban történik, úgy ez az irányadó, ha azonban erre garancia nincs s a fizetés a kevésbé értékes fémmel is történhet, úgy ez utóbbinak piaci értéke a döntő. Ugyanez áll akkor is, ha az egyiknek arany, a másiknak ezüst a valutája. Egy 100 angol fontra kiállított indiai ezüst-váltó (Indiának ezüst a valutája) például annyit ér, a mennyi aranyat az illető időben a londoni piacon 100 angol font ezüstért adnak.

Ha már most figyelembe vesszük azt, hogy az érczváltó különböző országok követeléseinek és tartozásainak kölcsönös kiegyenlítésére szolgál és hogy e célból mint árú adás-vevés tárgyát képezi, annak árára szükségképen befolyást kell, hogy gyakoroljon a nemzetközi követeléseknek és tartozásoknak mindenkor egymáshoz való viszonya is.

Ha egy meghatározott időben egyenlő biztosság mellett a követelések és tartozások egyenlők s az esedékességi határidőkben sincs lényeges eltérés, úgy két ország váltói közt meg kell lenni a paritásnak, mely föntiek szerint csak annyiban térhet el, a mennyiben a két ország pénze közt értékkülönbség áll fenn, vagyis akkor az érczváltó értéke megfelel azon összeg paritásszerű értékének, a melyre ki van állítva. A váltó-árfolyam tehát parin áll. Az azonban, hogy két ország követelése egy időben épen egyenlők legyenek annak tartozásaival, a legritkább eset. A tartozások és követelések rendszerint különbözők, majd az egyik nagyobb, majd a másik.

Ha például Bécsnek (Ausztriának, ausztriai üzletfeleknek) nagyobb kötelezettségeket kell Berlinben bizonyos határidőre kiegyenlítenie (berlini üzletfelekkel szemben) és ugyanazon időben csak jelentéktelen követelése van Berlinnel szemben, úgy azok a bécsiek, a kiknek Berlinben fizetési köte-

lezettségeik vannak, élénken fogják keresni a berlini piacra szóló arany-váltókat a bécsi piacon, hogy azokkal berlini tartozásaikat egyszerű postán való küldéssel fizethessék. Szerencsétlenségre ezt épen olyan időben teszik, a midőn föltevésünk szerint a bécsieknek kevés követelésük lévén Berlinnel szemben, aránylag kevés ily váltóval rendelkeznek. Az érdekeltek ennél fogva a nagy keresletnél s csekély kínálatnál fogva, szívesen többet fognak adni a váltókért a pari értékénél, hogy birtokukba juthassanak és ne legyenek kénytelenek tartozásaik fejében aranyat, ezüstöt kiküldeni. *A berlini deviza tehát Bécsben ily időszakban a pari fölé emelkedik és azt mondjuk, hogy a váltó-árfolyam Bécsre nézve kedvezőtlen lett.* (Minden ily esetben leszál a pari alá a bécsi deviza árfolyama Berlinben.) A megfordított esetben pedig, ha tudniillik Berlinnek nagyobb lesz a tartozása Bécsnél szemben, mint követelése, akkor Bécsben az ily váltóknak kínálata lesz nagyobb mint kereslete; azok birtokosai tehát szívesen bocsátják a pari értéken alul áruba váltóikat, hogy azokat a belföldön értékesíthessék és ne legyenek kénytelenek követeléseiket aranyban bekívanni, miután ennek küldése az ő költségükre történik, ily esetben a koronaértékre szóló váltó lesz Berlinben a keresett és a parin felül fog állani. Az aranyváltók ezen ingadozása, a dolog természeténél fogva nagy nem lehet s csak minimális határok közt mozoghat. Az aranyváltó tudniillik azért jön mint fizetési eszköz alkalmazásba, mert vele az arany- vagy ezüstpénz küldéssel járó fáradságot és költségeket meg lehet takarítani. Ugyanis az idegen aranyváltás útján beszerzése, a miért rendszerint jutalékot kell fizetni, megszámlálása, csomagolása, kopása folytán szenvedett értékvesztése, biztosítása és szállítási költsége s a küldési időre eső kamatvesztés nagyobb összeget emészt föl, mint a mennyiből egy váltónak szintén postai küldése kerül. A ki tehát fölvelt példánk szerint Berlinben akar fizetni, az szívesen ad azon különbözetben belül, mely a fönt felsorolt költségeknek megfelel, a berlini váltóért többet a paritásnál. A mint ezt a különbséget fölemészt a váltó-árfolyam magassága, elértünk a *felső aranyponthoz*, a mikor már csak kényelmi szempontból lesz előnyösebb a devisával való fizetés, azon fölül pedig már olcsóbb lesz nekünk

tartozásunk fejében aranyat kiküldeni Berlinbe, mint drágán szerezni a belföldön aranyváltót s azt küldeni ki.

A megfordított esetben, ha tudniillik a bécsi követelések a túlnyomóak, a berlini váltók árfolyama Bécsben annyira eshet, hogy azok diszazsiója egyenlővé válik a föntebb részletezett aranyváltási és küldési költségekkel, a midőn is elértük az *alsó aranypontot*, ha pedig a diszazsió épen nagyobbá válik a fenti összes költségnél az aranybehozatal (a kinlevőségeknek aranyban való bekövetelése) kisebb veszteséggel fog járnai, mint a váltóknak belföldön való értékesítése.

Világos ezekből, hogy az első esetben megkezdődik az illető országból, vagyis fölvelt példánk szerint Ausztria-Magyarországból (Bécsből) az *arany kiözönlése*, a másikban az aranybehozatal Berlinből.

A teljesség végett föl kell még említenem, hogy a paritásra vonatkozólag eddig elmondottak, csupán a bemutatásra (látra «Nach Sicht») kiállított váltókra érvényesek. A hosszabb időre (2—3 hónapra) szóló váltóknál a vevőnek figyelembe kell venni a lejáratidőre eső kamatot is az illető ország diszkont rátája szerint, valamint bírálat alá kell vennie a kibocsátó és elfogadónak hitelképességét is, a mely körülmények szintén lényeges befolyással vannak a devisák árfolyamára. (A kérdés iránt élénkebben érdeklődők sok figyelemre méltó megjegyzést találhatnak az érczváltókra vonatkozólag *Fellner Frigyes* «A nemzetközi mérleg alakulása Magyarországon», valamint *M. Schraut* «Die Lehre von den auswärtigen Wechsel Kursen» című munkájában.)

Könnyű most már megállapítani, miként nyulhat bele szabályozólag ezekbe a viszonyokba a jegybank. A mikor fölvelt példánk szerint a bécsi piacon a berlini váltók árfolyama közeledik a felső aranyponthoz, ha a bank elegendő aranyváltóval rendelkezik, ezekből annyit bocsát a piac rendelkezésére, a mennyi a beállott nagy kereslet ellensúlyozására szükséges; ennek eredménye az árfolyam leszálása a felső aranypont alá, a midőn is az elmondottak folytán az aranykiküldés megszűnik nyereségessé válni. Ugyanez áll minden más piacra nézve is, melynek érczváltóival a jegybank rendelkezik.

Az ellenkező esetben hasonló eljárással elősegítheti az

aranybehozatalt, ha az szükségessé válik. Eljárását kombinálhatja a prémium-rendszerrel is, jutalékot adván azon magánosoknak, kik követeléseiket aranyban beszédni, illetve ily beszédés végett a bankra átruházni hajlandók.

Hogy ezeket egy jól működő jegybank megtegye és hogy ennek megtételére mindenkor képes legyen: az a helyes és czélszerű devisapolitikához tartozik.

Kimutattam már, hogy a közös bank ezt az eljárást igen előrelátóan és helyesen gyakorolja. Főlemlítettem a közös bank vagyoni és üzleti viszonyainak ismertetése közben, hogy a közös banknak 60 millió korona értékű devisája van az ércfedezetbe beszámítva, azonkívül 1908-ban az évi mérleg szerint 79 millió korona értékű külföldi váltóval és értékkel is rendelkezett. Érthetetlen és abszurd állítás azonban, hogy egy önálló magyar bank ép úgy ne tudná és ne volna képes az aranyvédelem s ezzel az értékföntartás ezen eszközét használni, mint a közös bank. Azt mondják azért nem lesz erre képes, mert Magyarország fizetési mérlege passzív. Erre azonban a válasz nem nehéz.

Először is hangsúlyozni kell, hogy nemcsak Magyarország nemzetközi fizetési mérlege passzív, hanem Ausztria-Magyarország mérlege is. Ha tehát ez a körülmény nem rontotta meg a közös bankot, nem ronthatja meg az önálló magyar bankot sem. Az Ausztria-Magyarország nemzetközi fizetési mérlegéhez szükséges adatok a közös pénzügyminisztérium által szerkesztett «Tabellen zur Währungs-Statistik» című gyűjtemény 2-ik rész 3. füzetében találhatók föl a (213—847. lapokon). E szerint kihagyva a követelési tételek közül az értékpapír eladás útján szerzett, tehát kölcsönvételből eredő 77 millió koronát,

Ausztria tartozási tételei millió koronákban:

1. Kamat, osztalék és tőketartozás...	335
2. Külföldi társulatok nyeresége belföldön	8
3. A haditengerészet külföldi kiadásai	10
Összesen	353

Ausztria követelési tételei millió koronákban:

1. Külföldi társulatok letelepedése folytán a belföldön előállott fizetési forgalomból	16
--	----

2. A külkereskedelmi forgalomból és a készítési eljárásból	207
3. A nemzetközi vasúti és hajózási forgalomból	38
4. A vándor mozgalomból	21
5. Az idegen forgalomból	47
Összesen	323
Összes tartozás	353
« követelés	323
A tartozási egyenleg tehát	30

Az adatok az 1892. és 1901. közé eső tíz évre vonatkoznak, azonban rövid vizsgálat és némi kritika után a legutóbbi évek viszonyaira is alkalmazhatók. A fősorolt adatok 10—10 tételnek számtani közepét képezik; nemcsak az egyes tételek nagyságát fontos tehát tudni, de azt is hogy évenként milyen értékingadozásoknak vannak alávetve.

A tartozási rész első tételének egyes évi adataiban alig van számbavehető ingadozás, a legkisebb tétel 326 (1892. év), a legnagyobb 350 millió korona volt (1901.), az emelkedés fokozatos, de lassú. A második tételnél a maximum 11, a minimum 2 millió: az egész összeg természeténél és csekélységénél fogva döntő változást a mérlegben nem okoz; a hadi tengerészet külföldi kiadásainak maximuma 14, minimuma 7 millió, nem tér el lényegesen az átlagtól; egyébként, pedig passzív tételek lévén, évi emelkedésük csak nagyobbíthatja a mérleg passzivitását.

Az aktív rész két legkisebb tétele (az 1. és 4.) nagyon ingadozó, de a dolog természeténél fogva nem bírhat döntő befolyással a mérleg végleges alakulására. A nemzetközi vasúti és hajózási forgalom eredményeinek minimuma 30, maximuma 45 millió korona volt fokozatos, de igen lassú emelkedéssel; ugyanez áll az idegen forgalomra, melynek minimális tétele 40, maximális 61 millió korona, ha tehát a fokozatos csekély emelkedést az átlaghoz hozzá is adjuk: ez csak lényegtelen számértékkel változtat a mérleg eredményén.

Az aktív tételek leglényegesebbike a 2. tétel a külkereskedelmi forgalom eredményei. Ebben vannak a legnagyobb hullámzások; az 1892—1901. évtizedben 5 millió korona volt

a külkereskedelmi forgalom és a kikészítési eljárás aktív egyenlegének minimuma (1898.) és 326 millió korona volt annak maximuma (1893.). A tíz év átlaga 210 millió korona.

Világos ezekből, hogy a szerződéses vámterület fizetési egyenlegének irányadó tételei a tartozási oldalon az 1. tétel, kamat, osztalék és tőke törlesztés, a követelési oldalon pedig a 2. tétel, vagyis a külkereskedelmi forgalom egyenlege. Miután pedig az előbbire nézve kimutattuk, hogy az emelkedő és a passzivitást állandóan előmozdítja, világos, hogy a közös fizetési mérleg jellemző és irányadó tényezője, a külkereskedelmi forgalom egyenlege és a fizetési mérleg annál inkább passzív, minél kisebb amaz egyenleg + 231 millió koronánál,* illetve a + 201 millió koronás átlagnál, legnagyobb a passzivitás akkor, ha a külkereskedelmi forgalom egyenlege is passzív. Ez az okfejtés annál is inkább elfogadható, mert egy nemzetközi fizetési mérleg megállapításánál csakis *relativ* pontosságról lehet szó. Maga az idézett forrásmunka mondja erre nézve a következőket:

«Nach dem gedanklichen Ziele der vorliegenden Arbeit wäre am Schlusse der textlichen Ausführungen eine *Zusammenfassung der Ergebnisse der vorhergehenden Einzeluntersuchungen vorzunehmen* und die Bedeutung der wichtigsten, dem Zahlungsverkehr mit dem Auslande zugrunde liegenden wirthschaftlichen Beziehungen ziffermässig nachzuweisen. Bei der *Unzulänglichkeit des vorhandenen statistischen Materials ist es selbstverständlich, dass dieser Forderung nur in höchst unvollkommener Weise entsprechen werden kann*».

Ezek figyelembe vételével állítottam össze a túloldalon levő táblázatot.

A táblázatban két rovat a külkereskedelmi forgalom egyenlegét (kikészítéssel és a nélkül) mutatja, a többi rovatok pedig a devisák és idegen pénzjegyek árhullámzásait a bécsi piacon.

Az adatok összevetése mutatja, hogy a mikor a külkereskedelmi mérleg egyenlege legalacsonyabban állott a tartozási egyenleg megállapításánál figyelembe vett átlag alatt, a külföldi devisák és pénzjegyek árfolyama alig tért el a

* 201 + 30.

É v	A szerződéses (azelőtt közös) vámterület külkereskedelmi forgalmának aktív (+) vagy passzív (-) egyensúlya*		Az érczavatók (devisák) árfolyam ingadozásai agiói (+) és dis-agiói (-) az értékpáritással szemben**				Az idegen valuták (pénzjegyek) árfolyam ingadozásai agiói (+) és dis-agiói (-) az értékpáritással szemben**				
	a kikészítési el-járással együtt		Berlini érczavató		Párizsi érczavató		Londoni érczavató		Husz márkás arany	Husz frankos arany	Sovereign
	millió koronákban		0/0-ékokban		0/0-ékokban		0/0-ékokban		0/0-ékokban		
1892	237	200	0.5	0.5	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4	0.3	+
1893	326	269	3.2	3.2	3.1	3.2	3.1	3.2	3.3	2.7	+
1894	234	191	4.0	4.1	3.8	4.1	3.8	3.9	4.2	3.7	+
1895	81	39	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5	1.3	1.5	1.3	+
1896	178	136	0.1	0.2	0.1	0.2	0.1	0.1	0.2	0.1	-
1897	54	22	0.1	0.1	0.4	0.1	0.4	0.1	0.1	0.4	-
1898	5	24	0.1	0.1	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.	0.
1899	294	253	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.2	0.4	0.2	+
1900	313	246	0.6	1.1	0.8	1.1	0.8	0.5	1.1	0.6	+
1901	287	232	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.2	0.1	0.3	-
1902	229	193	0.3	0.1	0.2	0.1	0.2	0.3	0.1	0.3	-
1903	-	-	0.3	0.	-	0.	-	0.3	0.1	0.3	-
1904	-	-	0.3	0.	-	0.	-	0.3	0.1	0.3	-
1905	-	-	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.3	-
1906	-	-	0.1	0.3	0.15	0.3	0.15	0.1	0.1	0.3	0.
1907	-	-	0.02	0.4	0.3	0.4	0.3	0.2	0.1	0.3	-
1908	207	-	0.1	0.3	0.1	0.3	0.1	0.3	0.2	0.	-

* Tabellen zur Währungsstatistik II. Teil. 3. Heft.

** Tab. zur Währungsstatistik 5. Heft.

paritól (1898, 1908.). Ehhez képest megállapítható, hogy 1896-ban, a mikor a kereskedelmi mérleg aktívuma csak 136 millió korona, 1897-ben, a mikor a külkereskedelmi mérleg aktívuma csak 22 millió koronára ment föl sőt 1898-ban, a mikor maga a közös külkereskedelmi mérleg (a kikészítési eljárás eredményei nélkül) 24 millió korona passzívumot mutatott a külföldi váltók átlagos évi árfolyama pari körül állott sőt! leszállott ez alá.

Fölemlítem még az 1908. évet, a midőn a közös külkereskedelmi mérleg passzívuma 207 millió koronára ment föl s a külföldi ércváltók árfolyamingadozásai, a közös bank jelentéséhez fűzött grafikon szerint, még sem emelkedtek föl 0,4%-ig s nem szálltak le 0,2%-ig, az évi átlag tehát alig emelkedett a paritás fölé. Lehetetlen lett volna ez, ha a fizetési mérlegnek az a túlzott befolyása lenne az ércváltók árfolyamának kedvezőtlen alakulására s így az arany kiözönlésére, mint azt a nemzetközi fizetési mérleg elfogult hívei s velők az önálló bank ellenzői állítják.

Magyarország fizetési mérlegének passzívuma Fellner Frigyesnek már idézett művéből vett s alább összevont mérleg szerint 176 millió korona.

	Követelés	Tartozás
Külkereskedelem...	96,351.000 korona	
Kikészítési forgalom	23,840.757 «	
Nemesércz «	6,380.817 «	
Vasúti és hajózási forgalom	5,716.265 «	
Vándormozgalom, idegen forgalom	144,791.157 «	
Kamatosztalék és járadék forgalom		354,513.230 korona
Kereseti tevékenység az országon kívül		99,080.935 «
Tartozás a külfölddel szemben		453,594.165 korona
Követelés a külföldtől		277,079.996 «
Egyenleg mint tartozás		176,514.169 korona

Ezen eredmény megállapításakor azonban még 96 millió korona volt külkereskedelmi forgalmunk aktívuma, 1908-ban azonban ez a forgalom (1702 millió korona behozattal szemben csak 1642 millió Kértékű lévén a kivitel) 60 millió

korona passzívummal záródott vagyis föltéve, hogy a fizetési mérleg egyéb számai — s ezt a fönt előadott okfejtés után joggal föl is lehet tenni — sem nem javultak, sem nem romlottak lényegesen, a 176 millió koronához hozzáadandó még a 96 és 60 millió korona, mely tételek figyelembe vétele mellett nemzetközi fizetési mérlegünk passzívuma 332 millió koronára emelkedett a legutóbbi évben.

Külkereskedelmi mérlegünk ezen passzívuma, nézetem szerint, átmeneti természetű s főként rossz buzaterméseinknek és megcsökkent hizóállat-árainknak tulajdonítandó első sorban. Hogy a buzánál maradjak, tudjuk a statisztikából, hogy a magyar birodalom buzatermése:

1902-ben	59,
1903-ban	48,
1904-ben	40,
1905-ben	46,
1906-ban	57, átlag 48 millió

métermázsa volt ezen öt esztendőben, a minimumnak és maximumnak eltérése az átlagtól 8—9 millió métermázsa. Ezen eltérésnek csak felét, 4—5 millió métermázst véve exporttöbbletnek, nem a mai 26 koronás, de 18 koronás árral számítva már ez a tétel maga 72—90 millió koronát javít a külkereskedelmi mérlegen, a melyet lényegesen megjavíthatunk azzal is, ha az osztrák iparral szemben csak egy kissé is tartózkodó álláspontra helyezkedünk és saját iparcikkeink fogyasztását jobban fölkaroljuk. Csak 10%-kal kevesebb ausztriai iparcikk fogyasztás is újabb 90—100 millió korona javulást jelent kereskedelmi mérlegünkben!

Egyébként a nemzetközi fizetési mérlegnek sajátos természetéből folyó nagy hibája az, hogy csakis a külföldön szerzett követeléseket és csakis a külföldnek szóló tartozásokat állítja szembe s így csonka. A Fellner által összeállított mérleg egyenlege passzív, vagyis azt látszik mutatni, mintha a külfölddel szemben állandóan tartozásban lenne az ország. Ez pedig csak a mérleg csonkaságából folyó látszat. Arra nézve, hogy megállapíthassuk, vajjon a külföldnek tartozunk-e, be kellene még állítani a követelési oldalba egy fontos jövedelmi tételt tudniillik azt, melyet az ország a belső forgalomban eladásokból stb. szerez. (Ez esetben azonban a

mérleg megszűnik internacionális lenni.) Hiszen belső fogyasztásra igen szép mennyiségekben adunk el terményeket (buzát, árpát, tengerit, zabot, cukorrépat stb.) élő állatokat, állati termékeket stb. Az internacionális mérleg tartozási egyenlegét tehát a belső jövedelemből fedezzük és fizetjük, sőt! hogy az így összeállított mérleg fölösleget is fog fölmutatni, az kétségtelen, hiszen ha nem így lenne, akkor képtelenség volna kimutatni a pénzügyi intézetek által gyűjtött ötödfél milliárdra menő alapok, tartalékok és betétek mennyiségét. Azon fölfogásomat, hogy adósai senkinek sem maradunk s hogy közgazdasági életünk a nemzetközi forgalmat illetőleg egészséges, egy nagyon illetékes tényező, a közös pénzügyminisztérium is osztja. Ez a kompetens fórum, mely az érték kérdés alapját képező adatokat a már idézett gyűjteményben összeállította, épen a fizetési mérlegre vonatkozó adatok birálata után a következő igen érdekes kijelentést teszi:

«Der Zusammenhang aller dieser Umstände schliesst jeden Zweifel an der Gesundheit unserer internationalen wirtschaftlichen Beziehungen, sowie daran aus, dass wir, Dank unserer eigenen wirtschaftlichen Kraft, Unseren ausländischen Verpflichtungen stets vollauf zugenügen im Stande sein werden.»

Egy másik nagy hibája is van a nemzetközi fizetési mérlegnek, az hogy az egyenleget a naptári év zárlatához köti. Ez a követelések és tartozások folyton változó állása folytán egyenesen képtelenség.

A külfölddel szemben fönnálló összeköttetések s az ebből eredő követelések és tartozások állása folytonosan hullámzik s vele együtt a helyesen értelmezett fizetési mérleg is jóformán hónapról-hónapra, hétről-hétre, sőt napról-napra változik. Bizonyára egészen másként áll a mi fizetési mérlegünk márcziusban, áprilisban stb., a midőn közönségünk legnagyobb részének pénze s bevétele alig van, mint aratás után, a midőn a nemzet nagy arányokban hozván piacra nyerstermelésének fölöslegét, igen jelentékeny külföldi követeléseket biztosít magának. Bizonyára sokkal terhesebb a fizetési mérleg az úgynevezett negyedévi lejárat napokon, a midőn tudvalevőleg egész sereg járadék- és értékpapir-czimletnek kamatszélvényei stb. a külfölddel szemben esedékessé válnak, mint az esztendő más szakában. A fizetési mérleg állandó állásá-

ról tehát, szerény nézetem szerint, beszélni nem lehet; «a passzív fizetési mérleg úgy mint az aktív, mindig csak pillanatnyi, átmenő és sohasem tartós, sohasem állandóan krónikus állapotoknak kifejezője. Napról-napra változik annak egyenlege s ezen változást természetesen megérzi az érczváltó piac is, melyet a nemzetközi forgalomban résztvevő összes államokra finom hálóként kiterjedő arbitrázs-műveletek igen érzékenynyé tesznek», mondja igen szépen és helyesen Leo Petritsch «Die Theorie von der sogenannten günstigen und ungünstigen Handels-Bilanz» című alapos munkájában, melyben a passzivitáshoz fűzött következtetéseket leszállítja valódi értékekre s befejezésül a következőket mondja:

«Keine der noch in der Gegenwart verbreiteten Befürchtungen vor den Folgen einer passiven Handels- oder Zahlungsbilanz, keine der Hoffnungen, welche man an eine aktive Handels- oder Zahlungsbilanz knüpft, keines der Argumente schliesslich, aus denen man eine «relative» oder «historische» Berechtigung der Theorie von der Handelsbilanz ableiten will, kann, wie wir dargetan zu haben glauben, einer eingehenden Kritik standhalten: in allen ihren Formen ist die Theorie von der günstigen und ungünstigen Handelsbilanz nichts anderes, als ein wirtschaftlicher Aberglaube. Ihre Wurzel liegt in der Verwechslung der Begriffe «Einnahmen» und «Ausgaben» mit den Begriffen «Einkommen» und «Aufwand», ein Irrtum, der wieder in letzter Linie auf der Verwechslung von Geld und Geldeswert beruht.» Ezen nemzetközi követelések és tartozások egymáshoz való állása tehát nem is lehet naptári évhez kötve; hullámzik az évről-évre, hétről-hétre napról-napra, mint a hogy hullámzik az egész közgazdasági élet.

Sokat lehetne írni erről a rendkívül érdekes kérdésről, ezt azonban nem látom szükségesnek, mert túl nagygyá tenné tanulmányom terjedelmét. Elég világos ez az előzmények után, minek folytán még csupán fölhívom szives olvasóim figyelmét azon válaszomra, a melyet a bankbizottság 11-ik kérdésére adtam, a melyben kimerítőleg ismertető az 1892/93. évi *agio* történetét Spitzmüller Sándor dr. osztrák pénzügyminiszteri tanácsosnak fejtegetéseiből vett érvekkel mutattam ki, hogy az említett *agio* nem volt passzív fizetési

mérlegünk eredménye. Úgy hiszem, hogy idézett fejtegetéseim nem csak érdekel, de becses is bírnak.

Az előadottak után nagy kár lenne a fizetési mérleg passzivitása miatt visszariadnunk az önálló bank föllállításától, mert nem olyan veszedelmes, a minőnek sokáig hirdették és mert a nemzetközi forgalomból eredő passzív különbözet mellett is meg tudjuk védelmezni önálló bank esetén aranyunkat s vele pénzünk értékállandóságát a már ismertett deviza politikával, melyre nézve még a következőket kell elmondanom.

A kimutatott passzivum nem egy napra, hanem egy egész évre vonatkozik, természetesen nem oszlik meg egyenletesen az év összes napjaira, ez esetben nagyon is egyszerű volna a dolog. Ezen összegnek egy kisebb része az egész évre, nagyobb része az év egyes szakaira oszlik meg. Legnagyobb összegek esnek azokra a napokra illetőleg azoknak közelébe (január, április, július és október 1-ére), a midőn kamatköteles címleteink szelvényei válnak esedékessé. De nagyon jól tudja mindenki, hogy ezeket sem veszik föl egyszerre, még csak tömegesen sem. A tömegesebb fölvételt föltételezve, számításomban a teljes biztonságnak teszek eleget, ha a fönt kimutatott 332 millió korona passzivumot 6 részre osztom, ebből két részt az év egész folyamára egyenletesen elosztottnak veszek, 4 részt pedig a 4 úgynevezett negyedévi lejárat közt egyenlően osztok föl, ezen esetben egy ily terhes esedékességi napra. $\frac{332}{6} = 55$ millió korona esnék (könnyen ki lehet mutatni, hogy ily nagy összeg egy-egy napon soha esedékessé nem válik). Az önálló magyar bank tehát ezen összegnek, némi biztosíték hozzáadásával, megfelelő 60—70 millió korona értékű devisával teljes bizonyossággal megvédheti aranyát a fizetési mérleg ilyen rendkívül kedvezőtlen állása esetén is.

Hogy pedig egy olyan ország, melynek kivitele az 1600 millió K értéket túlhaladja, búzája, árpája, hizó állatjai stb. fejében elegendő devisát szerezhet, azt vitatni is fölösleges. A fizetési mérleg legrosszabb állása esetén is (Im Falle einer ausserordentlichen Verschlechterung der Zahlungsbilanz — mint Alexander Spitzmüller mondja) megszerezhetjük értékpapirjainkért, melyek készfzető bank esetén aranycímletekké vál-

nak, a devisák szükséges mennyiségét. Igaz, hogy ez adósságcsinálás, de ettől sincs okunk félni mindaddig, a míg az így beszerzett tőkék hasznos beruházásokra fordíthatnak.

Az aranyvédelem és értékfőntartás egy további igen jelentékeny és hatásos eszköze a jegybank kamatlábának emelése. Hogy egy jegybank készfzetőképességét mindenkor főntarthassa s a bankjegyforgalom és az érczfedezet közötti egészséges arányt biztosítsa, nem egyszer kénytelen a hitel iránti keresletnek a kamatláb emelésével ellenállani. Ezen eszközzel azonban igen óvatosan kell bánni, mert a hivatalos kamatláb emelést rendszerint követi a piacz is, a mi a pénz általános megdrágulására vezet, ez pedig a közgazdaság fejlődésére nem előnyös. Az aranyvédelem tekintetében a kamatláb emelés hatása az, hogy a drágább pénzt kevesebben keresik és veszik igénybe, a vásárlási kedv is a külföldel szemben csökken, kevesebb tartozás keletkezik s a mellett a magasabb kamat élvezhetése a külföldi tőkére gyakorol vonzó hatást. A készpénz kiáramlása tehát megszűnik s helyette külföldi tőke keres elhelyezést. Ezzel az egyensúly helyreáll. A kamatlábemelés szüksége a már említettek folytán és a dolog természetéből folyólag csak időnként és csakis akkor áll be, a midőn egyéb módok alkalmazása nem bizonyul elegendőnek. Az alkalmazás tehát mindenestre kivételes.

A közös bank hivei a kamatláb kérdésével kapcsolatban általában azt állítják, hogy az önálló bank állításának első következménye a kamatláb általános emelkedése, a pénz általános megdrágulása lesz és pedig hosszabb időre. Az általános hitelbank v. elnökigazgatója Kornfeld Zsigmond báró juttatta ezt az álláspontot a legerőteljesebb kifejezésre 1908. évi szeptember 12-én a parlamenti bizottság elnökéhez. Batthyány Tivadar grófhhoz intézett levelében, valamint 1908. október 4-én a tőzsdetanácsban tartott beszédjében.

Kornfeld levelének és fölszólalásának lényege az, hogy a külön magyar bank föllállításának lehetősége ugyan semmi tekintetben kétségbe nem vonható, de a föllállítás még sem indokolt, még sem czélszerű, mert Magyarország azt jólétének bizonyos csökkenésével lenne kénytelen megfizetni.

Kornfeld eszmemenete lényegében véve az, hogy a külön bank föllállítása esetén «a már ismert okokból» a kamat az országban meg fog drágulni. Komoly szakértők ezt a drágulást, mondja Kornfeld, 2%-ra, vagy ennél is többre teszik, ő azonban legfeljebb 1%-ban véli azt megállapíthatónak. Ezen 1%-os drágulást meg fogja érezni az összes rövid lejáratú mobilhitelek, szenvedni fogják annak összes adósai, élvezni fogják az összes hitelezők, a mi annál nagyobb baj lesz, a mennyiben az adósok vesztesége nem lévén *másra átruházható*, nem oszlik meg. Kornfeld szerint az itt figyelembe jövő mobilhitelek összes mennyisége, mely a kamatemelkedést meg fogja érezni 4000 millió koronára becsülhető, melyből levonandó az az 500 millió korona, melyet hazai intézetek adnak egymásnak kölcsön, mely tehát az összegezett mérleg kimutatásokban kétszer foglaltatik, hozzáadandó pedig az a 800 millió korona, melylyel belföldi magánosok bel- és külföldi magánosoknak tartoznak; az összes mobil kölcsönök összege tehát szerinte 4300 millió korona. Az erre eső vesztesége az adósoknak (és tiszta nyeresége az ő okfejtése szerint a hitelintézeteknek) 1%, vagyis évi 43 millió korona. («A magyarországi adósok összességükben évenként — még pedig hosszú időn át — 43 millió koronával többet fizetnének kamatok fejében, mint fizettek eddig», mondja Kornfeld.) Vizsgálat alá véve a számadatokat, az 1906. évi «Statisztikai évkönyv» alapján azt találjuk, hogy összes pénzintézeteink aktívái, melyek a kölcsönök állását mutatják, a mobil, lekötött hitel és a leltári vagyon szerint három csoportra osztva koronákban így állottak:

I. csoport (mobil hitel).

1. Bankszerű váltótárca	1.807,637,000
2. Hiteltulajdonosi váltótárca	20,082,000
3. Előlegek értékpapírokra stb.	193,128,000
4. Folyószámlahitelek	630,482,000
5. Adósok	398,890,000
6. Más intézeteknél elhelyezett tőkék	130,605,000
7. Különféle követelések	345,551,000
Az I. csoport együtt	3.526,375,000

II. csoport (lekötött hitelek).

1. Jelzálogos kölcsönök	2.557,776,000
2. Községi, törvényhatósági stb. kötvények	776,651,000
3. Kötvénykölcsönök kezességre	359,492,000
4. Értékpapír-tárca	612,616,000
5. Különféle alapok és alapítványok értékpapirjai	173,923,000
A II. csoport összesen	4.480,458,000

III. csoport (leltár és pénztár).

1. Leltár és egyéb ingatlanok értéke	160,610,000
2. Pénztári készlet 1906. decz. 31-én	95,451,000
A III. csoport összesen	256,061,000

Összegezése a három csoportnak.

I. csoport összesen	3.526,375,000
II. „ „	4.480,458,000
III. „ „	256,061,000
A három csoport együtt	8.262,894,000

Ezek közül az I. csoport tartozik abba a kategóriába, a melyre báró Kornfeld észrevételei vonatkoznak. Ha a csoport összegéhez Kornfeld báró becslésének elfogadásával, a magánosok közti tartozásokat 800 millió korona értékben hozzáadjuk s a hitelintézetek kölcsönös tartozásaira 500 milliót levonunk, kereken véve 3800 millió korona jön ki, mely az 1907. és 1908. évi emelkedéseket is bevéve bátran vehető 4000 milliónak, mely összeg abból a szempontból, melyre nézve kombinációba vétetett nem tér el lényegesen a Kornfeld báró becslésétől. Tehát 4000—4300 millió korona az a mobilhitelek, a mely a kamatláb emelését megérezné, a veszteség pedig 40—43 millió koronára rugna.

Ez volna tehát azon «jólét csökkenés», melylyel Magyarország az önálló bankot megfizeti. Hogy miért fog ez a drágulás beállani? s hogy csakugyan okvetlenül ily arányban fog-e beállani és miért? azt az érdekes férfiú nem magyarázza meg, csak utal «a már eléggé ismert okok» gyűjtő és általános kifejezésére.

Magunknak kell tehát az okoknak utána néznünk. Ilyen okok gyanánt szerepelhetnek:

1. a bank elválás nyomán netalán támadó bizalmatlanság,

2. az aranyvédelem esetleges szüksége,

3. a pénzüzetek szokásos eljárása, hogy kamatlábukkal (akár van rá ok, akár nincsen) mindig nyomon követik a bankráta emelését, és pedig sokkal nagyobb arányban, mint a hogy a bankráta az általuk használt leszámítolási hitelt tényleg megdrágítja.

A mi a *bizalmatlanság* kérdését illeti, azzal könnyen leszámolhatunk. Ha Magyarország olyan bankot állít, mely azon kötelezettségének, hogy bankjegyeit bármely előmutatónak mindenkor törvényes ércpénzzel beváltani kész és képes — ilyen bankot pedig Magyarország állítani tud is, akár is — akkor a bizalmatlanságnak alapja, melyet osztrák szomszédaink bizonyára a legjobb erejükkel fognak szitni, nem lévén, az csak rövid ideig tarthat és önmagától megszűnik. Ez tehát hosszabb ideig tartó, állandó pénzdrágulás oka nem lehet.

Az *aranyvédelem* vizsgálatánál már kimutattam, hogy ez, egyéb igénybe vehető módok mellett az *ércváltó üzletrendszerrel* legsikeresebben eszközölhető s hogy az a másik mód, melyről most szó van a *kamatlábemelés*, csak időnként és kivételesen kell, hogy alkalmazásba jöjjön.

Tudva már most azt, mint megelőzőleg közölt adataimból kitűnik, hogy a közös bank csak egy hányadrészét szolgáltatja (alig $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{9}$ -ét) a magyarországi mobilhitelnek, ennek az időnkénti emelésnek *óriásinak* kellene lenni, hogy az egész mobilhitelt állandóan, hosszú időre 1%-kal megdrágítsa. Ez sem szerepelhet tehát állandó ok gyanánt.

Marad a harmadik. *Pénzüzeteinknek azon szokása*, hogy a kamatot a bankráta emelése nyomán, akár van rá ok, akár nincs, azonnal emelik. (Erre főntebb egy eklatáns példával már szolgáltam.) Hogy itt csakugyan ez a harmadik ok a fő, arról meggyőző bennünket Kornfeldnek további ok és számfejtése. Ő ugyanis az mondja, hogy az általa kiszámított 43 millió veszteségből levonva a közvetlen, a külföldnek eső részt, még kereken 40 millió korona évenként az az

összeg, mely itthon marad ugyan, de ezt «az összes adósok fizetik s az összes hitelezők élvezik». «A tőketulajdonosok tehát teljesítményeik fokozása nélkül évenként legalább újabb 40 millió korona kamatbevételhez fognak jutni, a mely összeget azoknak kell megfizetniök, a kik Magyarországon hitellel élnek.» Kornfeld még ennél is tovább megy és védekezvén azon állítás ellen, mintha a közös bank föntartása a magyarországi pénzüzetek külön érdeke lenne, azt mondja: «A mondottakból — pro domo mea — még csak egy következtetést szeretnék levonni. Hogy a közös bank föntartása a nagy bankok és intézetek érdekében áll, annak épen az ellenkezője igaz. Szembeszökőleg világos, hogy például a Magyar Általános Hitelbank, a mely mintegy 100 millió korona saját tőkével rendelkezik, a külön jegybank létesítése esetén ezzel az összeggel részesednék a kamatláb emelésében, vagyis a nélkül, hogy ezért bármi külön szolgálatot kellene tennie, évenként egy millió koronával több jövedelme lenne».

Most már egészen világosan előttünk áll az okfejtés is, a számvetés is. Vesse azonban össze minden gondolkodó ember a következő tényeket.

Az elmondott Kornfeld-féle fejtegetés szerint, az önálló magyar bank fölállítása esetén:

1. A bank az arany- (és érték) védelem érdekében vagy egyéb okokból kénytelen *időnként* fölemelni a kamatlábat,

2. Ez a kamatláb emelés számszerűleg ismeretlen, de olyan magas, hogy az összes magyarországi mobilhitelek (több mint 4 milliárd) kamatlábat állandó jelleggel 1%-kal emeli.

3. Ezt az 1%-ot a hitelintézetek, mint tiszta nyereséget, teszik zsebre, az adósok pedig mint tiszta veszteséget kénytelenek elviselni.

Világos, mint a nap, hogy ez a három tétel így egymás mellett nem állhat meg. Mert tegyük föl egy pillanatra — bár tudjuk, hogy nincs úgy — hogy az összes magyarországi mobil- vagy folyóhitel a jegybanktól ered, tehát a számításom szerinti 4000, vagy a Kornfeld számítása szerinti 4300 millió korona teljes összege. Ha a jegybank ezt az összeget 1%-kal magasabb kamattal adja s azt a hitelintézetek

1%-kal magasabb kamatra kapják és szintén 1%-kal drágábban adják tovább adósaiknak, akkor nyilvánvaló, hogy az adósok vesztesége 1%, mert a pénzüzetek áthárították az 1%-ot adósaikra, azonban ők maguk ezzel még mit sem nyertek. Más szóval, ha ők is nyerni akarnak e czímen 1%-ot, akkor nem egy de két százalékkal magasabban kell tovább adniok, hogy ők is 1%-ot nyerhessenek. Ámde ebben az esetben az általános kamatláb emelkedés már nem egy, hanem két százalék, az adósok vesztesége is nem egy, de két százalék, a mi a Kornfeld kiindulási pontjának meg nem felel.

Menjünk bele már most a tényleges számok vizsgálatába. Mint fentebb kimutattam, a közös bank 1908-ban bizonyos tendenciával összeállított mérlegének tanúsága szerint 435 millió váltóleszámitolási és 38 millió lombardhitelt, összesen 473 millió koronát nyújtott Magyarországnak. Kerekítsük ki ez összeget fölfelé 500 millió koronára, tehát kerekszámban 500 millió korona az az összeg, melylyel a jegybank a folyóhitelek nyújtásához hozzájárul, a folyóhiteleknek többi forrását a pénz- és hitelintézetek saját pénzei és a nagyközönség betétjei, a kibocsátások útján befolyó összegek stb. képezik. Vagyis a 4000 millió liquidhitelből 500 millió esik csupán a jegybankra, tehát annak csak $\frac{1}{8}$ -ad része. Ez azt jelenti, hogy a mennyiben ezt az összeget 1%-kal magasabb kamattal nyújtja a pénzüzeteknek a jegybank, azok joggal alkalmazhatnak $\frac{1}{8}$ % emelést, mert ennyivel emeli az 500 millió drágább pénz átlag az egész forgatott összeget. Vagy ad absurdum vive az okoskodást a liquid hiteleknek jelzett aránya folytán a bank által nyújtott 500 milliának 80%-kal kellene drágábbnak lenni a normálisnál, hogy az egész 4000 millió korona liquidhitel mennyiség kamattját 1%-kal emelje s pénzüzeteink ez esetben még mindig nem fognának nyerni semmit, ha kölcsöneik kamatlábat 1%-kal emelik, ez esetben még mindig csak áthárítják az átvett % emelkedést adósaikra!

Egészen világos tehát, hogy a bank kivételes, időnkénti kamatláb emelése átlagban csak a % töredékrészeivel drághatja meg a pénzüzetek által forgatott tőkéket, vagyis a bankráta emelése folytán átlagos és állandó 1%-os pénzdrágulás csak úgy állhat be, ha a pénzüzetek az önálló bankot

Folyószám	A pénzüzet neve	Alap (részv.) és összes rendkívül tartalékaiknak összege ezer koronában	Átmeneti kammat 1907-re átvive	Az 1906. évi tiszta nyereség		Az 1906. évi osztalék	
				abszolutszámokban	az alap és összes tartalékok o/o-ban	abszolutszámokban	az alapítóké és tartalékok o/o-ban
1.	Egyesült fővárosi takarékpénztár	30.453	2.367	3.005	9.8	2.320	7.6
2.	Magyar általános hitelbank ...	64.500	2.807	6.174	9.6	4.400	6.8
3.	Magy. orsz. központi tak.-pénztár	18.927	2.301	2.203	11.7	1.488	7.8
4.	Pesti hazai első tak.-pénztár egy.	48.558	6.184	7.125	14.7	5.643	11.6
5.	Pesti magyar kereskedelmi bank	90.900	8.799	8.599	9.4	5.600	6.3
6.	Brassói ált. takarékpénztár ...	714	257	241	33.7	—	*
7.	Esztergomi takarékpénztár ...	1.204	111	148	12.3	114	9.5
8.	Érsekújvári népbank ...	243	36	44	18.2	44	18.2
9.	Komáromi I. takarékpénztár ...	931	79	120	12.9	100	10.7
10.	Komárom vidéki takarékpénztár	550	30	76	13.8	40	7.2
11.	Marosvásárhelyi takarékpénztár	682	44	55	8.1	30	4.4
12.	Lévai takarékpénztár ...	380	14	60	16.0	25	6.5
13.	Nyitrai takarékpénztár ...	572	433	74	13.0	54	9.4
14.	Pozsonyi I. takarékpénztár ...	4.559	314	452	9.8	320	7.0
15.	Rimaszombati takarékpénztár ...	665	26	106	15.9	53	7.9
16.	Soproni takarékpénztár ...	1.121	60	65	5.8	48	4.3
17.	Temesvári I. takarékpénztár ...	4.174	417	401	9.6	312	7.4
18.	Torontálmezei takp. és hitelbank	1.186	105	87	7.3	48	4.0
19.	Zalamegyei közp. takarékpénztár	283	18	39	14.0	24	9.0

* Jövedelme túlnyomó részét a tartalék- és nyugdíjalap emelésére fordította.

ürüggyül használják föl a pénz megdrágítására. Hogy ezen többlet nyereségre van-e szükségük? vagy éppen rászorulnak-e arra, vagy pedig ellehetnek a nélkül is, azt a következők vizsgálata mutatja meg. A 93-ik lapon közlöm néhány magyarországi (budapesti és vidéki) pénzügyintézetnek jövedelmezőségi adatait, megjegyezvén, hogy az intézeteket minden célzatosság nélkül választottam ki, csupán arra lévén tekintettel, hogy az országnak lehetőleg minden részéből legyen adat. A jövedelmezőség helyes megítélhetése érdekében, fölvettem egy-egy rovatba az átmeneti kamatozatokat is (melyek az illető év kamatjövendelméből a következő évet illető kamatok czimén a jövő év javára átvitetnek) valamint az összes nyereség tételeit.

A felsorolt adatok teljes bizonyítékot képeznek azon tény igazsága mellett, hogy a magyarországi pénz- és hitelintézetek jövedelmezősége nem csak jónak, de igen jónak mondható. Elvégre azonban ez is olyan kérdés, melynek döntő megítélésére az országos átlag határoz.

Összes pénz- és hitelintézeteink befizetett részvény (alap) tőkéje, továbbá összegyűjtött rendes és rendkívüli tartaléka

1906-ben...	1327 mill. kor.	1907-ben...	1486 mill. kor.
a fölosztott tiszta nyereség 126	«	1907-ben...	134

volt. Ez a saját tőkéknek évi 9¹/₂%-os jövedelmeztetése. Ezen jövedelmezőség elegendő volta ellen kifogás nem tehető, azzal a pénz- és hitelintézetek urai teljesen meg lehetnek elégedve.

Ha pedig a Kornfeld által számított, az önálló bank folytán, helyesebben az önálló bank ürüggye alatt állítólag minden «külön szolgálat» nélkül, előálló 40 millió korona nyereséget még a fönti 126 millióhoz adnánk ez a tiszta jövedelmet 166 millió koronára emelné föl, mely az 1327 millió korona saját tőkének 12⁵%-os jövedelmezőségét jelentené. Hangsúlyozom, hogy csakis a fölosztott tiszta nyereséget vettem figyelembe. Az átmeneti kamatozatokat, melyek pedig némely intézetünkénél, majdnem elérik a fölosztott nyereség magasságát (például a Pesti Hazai Első Takarékpénztár 1908-ra 7 millió korona elosztott tiszta jövedelem mellett 67 millió koronát hozott át 1909-re átmeneti tételekben) csak az összehasonlítás és biztos megítélés érdekében tüntettem ki egy külön rovatban.

Miután a Kornfeld álláspontjáról beszéltem, fölemlítem még azt is, hogy a Magyar Állam Hitelbank 1906. évi osztalék nyeresége 6⁸%, tehát egyike a szerényebbeknek, azonban teljesen elég arra, hogy arról a bizonyos 1% többletről bátran lemondjon, mert nyeresége így is elegendő és szerény nézetem szerint, nem fog arra szorulni, hogy kölcsöneinek kamatlábát az önálló jegybank «ürüggye» alatt föl-emelje.

A ki a sorok között olvasni tud, ezek után láthatja, hogy a Kornfeld Zsigmond báró által az általános pénzdrágulásra vonatkozólag kifejezésre juttatott aggályok milyen természetűek és hogy a sorok közt olvasva az is kétségtelen, hogy Kornfeld báró állásfoglalása, lényegét tekintve, az önálló bank mellett szól. Ezzel természetesen nem azt akarom mondani, hogy pénzügyintézeteink a már említett «ürüggyet» kihasználni nem fogják és hazafias álláspontra helyezkedve, meg lesznek elégedve az eddigi igen szép jövedelemmel, hanem azt, hogy erre semmi esetre sem lesz állandóan alkalmuk és hogy a nemzet joggal elvárhatja tőlük, hogy hivatalos kamatláb emelés esetén kölcsöneiket csak is abban a mértékben drágítsák, a melyben ők is drágább pénzt kapnak és hoznak forgalomba, akkor az önálló bankállításnak ez az átmeneti nehézsége is elesik.

Mielőtt a kamatláb kérdését elhagynám, még föl kell említenem, hogy a tudományos nemzetgazdák és gyakorlati bankférfiak egyértelműleg egyeznek meg abban a fölfogásban, hogy a jegybankok leszámítolási kamatlába sem igazodhat másként, mint a kereslet és kínálat nyomán vagy is a pénzpiacznak meg nem felelő kamatláb magasságát a valóságban föntartani lehetetlen.

A kamatlábnak mindig összhangban kell állania az ország közgazdasági állapotával. Ha tehát a mi viszonyaink közt hazánkban a kamatláb a közös bank 4%-os rátája daczára magas s ha ez az önálló bank működésének első idejében is így lesz, annak oka részben közgazdasági viszonyainkban, részben azon körülményben keresendő és lesz is keresendő, melyre már eléggé rámutattam, hogy pénzügyintézeteink — tisztelet a kivételeknek — túl magas jövedelmezőségre törekszenek.

A német birodalomban az 1907—1908-ra vonatkozólag közzétett mérlegek szerint Alfréd Lansburg *Das deutsche Bankwesen mit einer vergleichenden Statistik der Bilanzen aller deutschen Aktienbanken in den Jahren 1857—1872—1907/8.* című összeállítására az osztalék jövedelmek:

- a) A 10 millió márkánál nagyobb alaptőkével bíró 53 intézetnél... .. 6·90%
- b) A 39 jelzálogbanknál... .. 7·53%
- c) Az 1—10 millió márkáig terjedő alaptőkével bíró 129 intézetnél... .. 7·09%
- d) A 100 ezertől egy millió márkáig terjedő alaptőkével bíró 126 intézetnél... .. 7·02%
- e) A 100 ezer márkánál kisebb alaptőkével bíró 80 intézetnél... .. 8·30%

A német pénz- és hitelintézetek jövedelmezősége tehát több mint 2%-kal alacsonyabb a magyarországiakénál.

A ki a jegybankok irányadó %-ainak változását figyelemmel kíséri, bizonyosan tudja, hogy a berlini birodalmi bank kamatlába nem egyszer magasabb az osztráknál.

Például:

	a bécsi bank hivatalos kamatlába	a berlini bank hivatalos kamatlába
1898-ban	4·16	4·27
1899-ben	5·04	5·04
1900-ban	4·58	5·33
1901-ben	4·08	4·10
1902-ben	3·55	3·35
1903-ban	3·50	3·80
1904-ben	3·50	4·20
1905-ben	3·70	3·85

Ez a tény a leghatározottabban megerősíti a fentebb jelzett álláspontot, mert hiszen oka nem az, hogy a német birodalom gazdaságilag gyengébb lenne a szerződéses vámterületnél, sem nem az, hogy a német birodalomban *absolute* kevesebb pénz lenne, mint nálunk, sem nem az, hogy a berlini birodalmi bank föladatához képest gyengébb lenne a közös banknál (hiszen ezek képtelenségek), hanem egyszerűen az, hogy a német birodalomban ennek óriási ipari tevékeny-

sége és külső vállalkozásai mellett, a pénzkereslet aránytalanul nagyobb, mint nálunk.

A normálisnál 2%-kal magasabb, vagy még helyesebben kifejezve, olyan magas hivatalos váltó kamatlábnak, diskont tételnek föntartása, mely az egész országban átlag és állandóan hosszú időre 2%-kal vagy ennél is többel drágítaná meg a pénzt, egyenesen lehetetlen. Ebben Kornfeld nézetét (lásd tőzsdei beszédjét) osztom. Ez a magas kamatláb olyan kecsgető lenne a külföldi tőkére nézve, hogy ennek beáramlása egyedül is képes lenne helyre állítani az egyensúlyt.

Végkövetkeztetésem e kérdésben az, hogy az állítólagos kamatláb emelkedés egyáltalában nem szolgálhat nekünk okul arra, hogy az önálló bank követelésétől elálljunk.

Egy jó jegybanktól megköveteljük azt is, hogy csupán olyan üzletágakkal foglalkozzék, melyek a bank mobilitását, gyors fizetőképességét, semmiképen hátrányosan nem érintik, a jelzálogüzlet kivételével tehát gyakorolhatja mindazon üzletágakat, melyek a közös bank részére a jelenlegi bankalapszabály 56. §-ában engedélyezve vannak. Hogy Magyarország ily alapon teljesen jól ne szervezhetné jegybankját, azt a közös bank legbuzgóbb barátjai sem állíthatják. Ezzel tehát bővebben nem foglalkozom, valamint azt sem fejtegetem részletebben, hogy egy jól vezetett jegykiadó banknak a jegykiadásban szem előtt kell tartania a bankjegy mennyiségre nézve azokat a korlátokat, melyeket az ország közgazdaságának, az ország pénzpiacának valóságos szükséglete szab meg.

A jegybank ugyanis a kereskedelem és ipar által igényelt rövid lejáratú hitelt azzal bonyolítja le, hogy önmagára szóló utalványokat (bankjegyeket) bocsát ki, azokkal rövid lejáratú váltókat, közraktári zálogjegyeket számítol le, értékpapírokra és értékekre mint kézi zálogra rövid lejáratú kölcsönöket nyújt, az általa kibocsátott bankjegyekben. Ezeknek mennyisége azonban nem lehet nagyobb az illető ország valódi hitelszükségleténél, mert ha több bankjegy van forgalomban a szükségesnél, ezt a piac azonnal megérzi. Ennek egyik jelensége az, hogy a bankjegyek belső értéke leszáll, minden tárgynak, minden árunak ára pedig emelkedik.

A másik szimptóma az, hogy a fölöslegessé vált bankjegyek beváltás végett a bankba törekszenek visszafolyni. A bank ilyen esetekben is kamatlábának emelésével korlátozza a hitelt, a drágább pénzt kevesebben keresik, a bank kevesebb váltót számítol le s így lassan újra beáll az egyensúly.

Minden jó jegybanknak tehát számolni kell a forgalomba hozható jegymennyiséggel és így a *bankjegyforgalom helyes aránya is jelentékeny eszköze az értékföntartásnak*. A jegybank vezetését szakértő üzletemberekre kell bízni, a kik a közgazdasági élet igényeit, természetét, követelményeit alaposan ismerik. Az iránt nem lehet ma már senkinek aggodalma, hogy Magyarország ne rendelkezne ilyen bank vezetésére és ügyeinek ellátására hivatott szakférfiakkal. Ilyenek ma már Magyarországon elegendő számmal vannak.

A jegybank működését föladatainak a közgazdaságot érdeklő része tekintetében, a nyilvánosság alá kell helyezni. Ezért a hitelnyújtás nagyságára, forgalomba hozott bankjegyeknek és érczállományának arányára, a bankjegyek kamatmentes és kamatköteles mennyiségére, műveleteinek természetére és kiterjedésére, kamatpolitikájára nézve állandóan tájékoztatnia kell a közönséget, sohasem tévesztvén szem elől az igazságot, hogy a jegybanknak tulajdonképen hitelezője mindenki, a ki a bank jegyeit elfogadja s azokkal rendelkezik. A bankjegy értéke tehát a közönségnek arra a bizalmára van fektetve, hogy azért a bank valóságos pénzt adni kész és képes. Titokban tehát az üzletnek csak azon intim részleteit kell tartani, a melyeknek nyilvánosságra hozatala előreláthatólag ártana a bank érdekeinek.

Ha pedig, az előadottak szerint, a bank fundációjában, vagyis az alaptőke és ércfedezet beszerzésében akadály nincsen, ha továbbá annak olyan szervezetet és szakértő vezetéset adhatunk, melylyel, mint kimutattam, érczállományát és ezzel a pénzürték állandóságát megvédeni, tehát bankjegy-beváltási kötelezettségének minden időben eleget tenni képes, úgy annak jegyei mindenkor paritásban lesznek az osztrák bankéval és semmi okunk sem lesz róla föltenni azt, hogy legalább is úgy ne szolgálja a magyar közgazdaság érdekeit, mint azt a félig idegen közös bank teszi.

V. Az államnak és népének föladata az értékföntartásban.

Az értékföntartásban igen fontos szerepe van az államnak is.

A politikai viszonyok zavartalansága, következetesen békés, alkotó iránya; az államháztartás állandó rendezettsége és egyensúlya; közgazdasági életünk okszerű fejlesztése és különösen termelésünknek kiemelése abból az egyoldalúságból, a melyben ma van — figyelemmel azonban annak mezőgazdasági jellegére, mely első sorban a mezőgazdasággal kapcsolatos iparok kifejlesztését követeli meg — a legszilárdabb alapját fogják képezni; a külföld bizalmának irántunk, mely hitelünknek is állandó forrása. A külföld ezen bizalma czimleteink értékemelkedésében, valutánk paritásában számszerűleg is kifejezést talál majd. Hogy rendezett, békés politikai és társadalmi életre s a békés munkálkodásra nálunk a hajlandóság — a szocialistákat kivéve — minden tényezőben meg van, az iránt senkinék kétsége nem lehet. De hát ebben is az osztrák szomszéd az a tényező, melynek minden törekvése oda irányul, hogy Magyarország meg ne kaphassa, ki ne fejleszthesse azokat az intézményeket, a melyek a közgazdasági és állami élet teljességéhez, a sajátos viszonyoknak föllendítéséhez, nélkülözhetetlenek. Ezen nagy cél érdekében is szükségünk van az *önálló bankra*, hogy végre meg legyen közgazdasági rendszerünkben az az első rendű tényező, mely hiteléletünk, termelésünk és vállalkozásunk irányítását, vezető szerepét viszonyaink teljes ismerete alapján kezébe vegye s azt abban a nemzeti szellemben és irányban teljesítse, melyre egy idegen, vagy félidegen a legnagyobb jóakarattal sem képes s mely nélkül közgazdasági életünk továbbra is csak a fejlettebb szomszéd járszalagján haladhat.

Ausztriának föltétlen előnye, ha mi állandóan szolgáltatjuk ipari termelésének az olcsó nyersanyagot. ipari népességének az olcsó élelmiszert; érdeke tehát, hogy csigaléptekkel haladjon a mi iparunk fejlődése s hogy mi állandóan az ő gazdasági életéhez maradjunk lánczolva. Ez a helyzet ma oda köt és ha elhatározó lépést nem teszünk, a

jövőben is a segítség kilátása nélkül fog bennünket odakötni az egyoldalú mezőgazdasági termeléshez, mely Ausztria ipari termelésének s Ausztria élelmezésének szolgáltatóján nagy-mennyiségű fölöslegeit, egyúttal munkát s milliókra menő munkabért is ad át Ausztriának, ennek jólétét emeli, saját népességének nagy kiterjedésű rétegeit pedig kereset nélkül hagyván, honfitársainknak igen nagy számára nézve sivárrá teszi a jelent s bizonytalanná a jövőt, megvetvén ezzel az állandó szociális elégedetlenségnek alapjait.

Az iparnak állami támogatással való fejlesztése akkor, a midőn Ausztria és Magyarország közt szabad a forgalom és fogyasztási területünkről az egész világ ipari termékeinek versenye ki van zárva, nem mellőzhető ugyan, de a célhoz csak végtelen lassúsággal vezető módszer. Ausztriának főtörékvése, hogy állandóvá, ha lehet örökössé tegye ezt a viszonyt, melyet az üzleti érdekek és összeköttetések folyton sokasodó szálaival igyekszik szétléphetlenné tenni, két kézzel ragaszkodván a közösséghez. Magyarország pedig, mint a pókhálóba esett légy vergődik a finoman megkötött szövedékben, keleti fatalizmussal engedve, hogy idegen érdekek javára szivassanak föl életnedvei. A legfőbb ideje, hogy ha kell, a legnagyobb erőfeszítéssel is kiragadja magát a folyton erősödő szövedékből és sajátos viszonyainak, szerencsés természeti fekvésének és alakulatának megfelelő gazdasági életet kezdjen. Az ennek érdekében kifejtendő munkához erős, egészséges hitelintézményre van szüksége, mely a legolcsóbb tápláló forrás, a legfőbb vezető, irányító és szabályozó szerv, az önálló bank nélkül el nem lehet.

Nagy szerepe van a hitelmegerősítésben és az értékföntartásban az állam népének is.

A fizetési mérleg tárgyalásánál néhány szóval érintettem, milyen nagy jelentősége van például a fizetési mérleg egyenlegének aktívá tételére annak, *ha mennyiségileg többet termel s többet értékesít az ország népe*. Hogy az e tekintetben föllállítható követelésnek megvan a teljes jogosultsága, azt még vita tárgyává tenni sem lehet. Hiszen tudjuk, hogy például a buzatermelésnek holdankénti országos átlaga a hat métermázsás körül mozog s ha tudjuk, hogy ugyanazon minőségű földeken egymás mellett a kezdetleges művelés 4–6

métermázsás, a kifogástalan művelés 10–12 métermázsás sőt! azon felüli hozamokat eredményez, úgy nem lehet kétség az iránt, hogy a föllállított kívánságnak minden nagyobb nehézség nélkül eleget tehetünk, csak *vegyük nagyobb szeretettel gondjainkba a földet*. Fejlesztjük gazdasági tudásunkat, fokozzuk szorgalmunkat.

A mi a buzára áll, áll a rozs, árpa, zab, tengeri, a répa, a burgonya termesztésére is. *Mindezen növények termelésében hihetetlenül alacsony az átlag gazdag földünkön, a németek által elért átlagokhoz képest*. Ezen állításom igazolása végett ide iktatom a «Die deutsche Landwirthschaft auf der Weltausstellung in Paris» című jelentés nyomán azokat a termésátlagokat, melyek mutatják, mennyire fokozták a német gazdák két évtized alatt terményeiknek átlagos mennyiségét.

	1879–87. évben	1887–96. évben	1899. évben
Rosz	9·8 mm.	10·8 mm.	14·9 mm.
Buza	13·1 «	14·3 «	19·3* «
Árpa	13·0 «	13·4 «	18·2 «
Zab	11·4 «	11·9 «	17·2 «
Burgonya	81·0 «	89·6 «	122·9 «

métermázsa termett átlag egy hektáron. Kövessük mi is a német példát.

Nemcsak a mennyiségi termelésben fokozhatjuk azonban jövedelmi és vagyoni emelkedésünket, *de a minőségi termelésre is a legnagyobb gondot kell fordítanunk*. Például fölhozom az árpát. Nyitramegye egyike az ország első árpatermelő megyéinek. Termelésünk meghaladja az egy millió métermázsát. Ez a mennyiség azonban oly különböző értékű és minőségű fajtákból kerül össze, hogy az értékesítés árai például, a múlt esztendőben is, 15 és 22 korona közt változtak. Gazdasági egyesületünk mindent elkövet annak érdekében, hogy gazdáinkat a legjobb árpák termelésére szoktassa. E tekintetben, sajnos csak igen lassan megyünk előre, pedig tisztán a jobb fajták s ugyanazon fajtáknál a vetőmag kifogástalan megválasztásával minden nehézség nélkül emel-

* 11·1 métermázsás országos átlag egy kataszteri holdon.

hetnék ártermelésünk értékét 1—2 sőt 3 koronával is métermázsánként, a mi 1 millió métermázsánál 1—2—3 millió korona különbözet egy vármegyében.

Nagy fogyatkozása gazdasági életünknek az is, hogy nagyobb gazdaságaink sem karolják föl eléggé a mezőgazdasággal kapcsolatos, jóformán annak tartozékát képező iparokat, holott ezekkel lényegesen emelhetnék a mezőgazdasági üzem jövedelmét.

A mennyiségi és minőségi termelésben előljárnak az uradalmak és a rendezett bér gazdaságok. De nagyon téved, a ki azt hiszi, hogy ezeknél nincs már kívánni való. Ellenkezőleg, sajnosan kell megállapítanunk, hogy nem kevés azon uradalmaink száma, a hol a tulajdonos csak morzsákat szeret juttatni a szükséges befektetésre az ügyis elég dús jövedelemből. Kétségtelen azonban, hogy a jó művelés s így a mennyiségi és minőségi termelés tekintetében különösen a kiscgazdák üzemei hagynak fönn sok kívánni valót. Ezen sajnos fogyatkozás javítására, úgy hiszem, nagy hatással lesz az Apponyi Albert gróf által az alsó gazdasági szakoktatás érdekében előterjesztett törvényjavaslat, ha ténynyé válik. Ennek mielőbbi végrehajtása országos érdek, melynek hatása folytán egy évtized múlva igen jelentékeny lesz a haladás a termelésben mennyiségileg és minőségileg egyaránt. Ez bevételünk emelkedésében milliókat jelent s valószínűleg egyedül is helyre fogja állítani a fizetési mérlegben az egyensúlyt.

Az iparfejlesztés nagy szükségéről, oly arányokban, hogy termelésünk egyoldalúságából ki legyen emelve, már szóltam.

Nagy fejlesztésre és reformra szorul kereskedelmünk is, mely ma abban a fölfogásban és irányzatban csökönysödött meg, mintha nem lenne egyéb föladata és hivatása, mint nyers-termelésünket Ausztriába kiszállítani s az osztrák ipar termékeit hazánk területén elhelyezni. Ennek a szomorú állapotnak nem annyira a tudás, a képesség hiánya az oka, hanem az az áldatlan helyzet, mely bennünket ezer és ezer szállal egy idegen fejlettebb nemzet közgazdasági életéhez fűz. Ezt annyira megszoktuk már, hogy egészen öntudatlanul csupán alkotó részei vagyunk amannak.

Ebből kereskedelmünket föl kell ráznunk, hogy megkeresse

és megoldáshoz juttassa, a bennünket érdeklő világrészek mindenkén a termelésünk elhelyezhetése érdekében red váró kiviteli föladatokat; itthon pedig megtalálja a módját annak, hogy első sorban saját ipari termelésünk termékeinek találjon elhelyezést s képes legyen ezt az ipari termelést a szükségletek és izlés tekintetében is irányítani.

Szükséges ezekhez: hogy a gyakorlati életpályákat nemzetünk olyan rétegei is fölkarolják, a melyek ebben nemcsak az üzlet és a jövedelmezőség eszközeit látják, de észreveszik az azokban rejlő nagy nemzeti föladatokat is.

Meg kell még azt is tanulnunk, miképen kell a hitellel élni. Irányelvünk ké kell tennünk, hogy termelő és üzleti hitel az igazán jogosult, mely megnövekedve tér onnan vissza, a hová elhelyeztük; a fogyasztási hitelt, mely nem produktív és mely az (a rendszerint hibás beosztás folytán) elégtelennek bizonyult jövedelmet még inkább csökkenti, küszöböljük ki eljárásunkból. E tekintetben jól vezetett szövetkezeteink nemcsak valóságos gyakorlati iskolái közéletünknek, de a meghatározottabb terjesztői a másik vagyongyűjtési tényezőnek is, melyre társadalmunknak annyira szüksége van: a takarékosági szellemnek.

Általában három tételbe lehet foglalni mindazokat a föladatokat, a melyek az ország népére az értékföntartásban várnak. Több tudás, több szorgalom és nagyobb takarékoság! Ezek birtokában könnyen meg lehet küzdeni minden gazdasági (de merem mondani minden politikai) nehézséggel is.

Tanulmányom ezen fejezetének befejezéseül s annak megvilágítására, hogy milyen föladat vár a gazdasági egyensúly és az értékállandóság föntartásában a nemzetre legtanulságosabbnak vélem itt előadni azt a példát, melyet Lónyay Menyhért gróf hoz föl a «Bankügyről» közzétett dolgozatának XIV. fejezetében. A hazánk történetében nagy szerepet viselt férfiú, egy epizódot beszél el egyik barátja életéből, a ki a nagy háború után, 1871-ben utazta be Franciaországot s kiválóan érdeklődött az iránt, miképen fogja a francia nemzet elviselni azt a sorscsapást, melyet a veszített háború mérhetetlen káraiban és a béke árát képező öt milliárd frank hadisarczban mért rá a Gondviselés. Az első francia előtt, a kivel alkalma volt a kérdés megbeszélésébe bocsátkozni, kifejezést

adott aggodalmainak. «Ezen francia — mondja Lónyay — nem volt tudós, hanem munkás és értelmes családfő, a kikben Franciaország annyira bővelkedik. Midőn barátom vele szólott az elviselt anyagi veszteségek nagyságáról és azon nagy teherről, melyet az államnak hadisarcz fejében a jövőben is viselnie kell és kétségét nyilvánítá, vajjon fog-e sikerülni Franciaországnak ezen háború gyászos következményeit elviselni és általában rendes állampénzügyeket állandóul biztosítani s lesz-e képes a nagy papírpénz forgalom mellett az érczértéket föntartani? Az egyszerű francia polgár azt válaszolá neki: Mi ez iránt nem aggódunk, mert minden francia érzi, hogy első kötelessége nemcsak Franciaország, hanem saját érdekében is egy egyszerű módot alkalmazni és az abban áll, hogy mi mindnyájan naponta egy órával többet dolgozunk, mint eddig és minden családfő igyekezni fog naponta, a mennyire körülményei megengedik, valamivel, általában véve legalább egy frankkal többet megtakarítani mint eddig. Nem a tudomány elmélete alapján, hanem a gyakorlati életből merítve jelezte azon módot, melylyel a francia nemzetre nézve az óriási terhek elviselése lehetségessé vált. Franciaország ki is állotta a súlyos válságot és mert a nemzet összes tömege kettőztetett munkásság és takarékoság által igyekezett anyagi erejét emelni, ma már (1874.) nemcsak rendezett pénzügyekkel bír, hanem képes elviselni az annyi milliárdra menő újabb terheket is.»

Ezt a gyakorlati példát szivlelje meg és kövesse Magyarország népe. Biztosítéka az ily eljárás a sikernek és záloga a jövődónek.

Az állam kormányzata, az állam népe és a jól szervezett önálló jegybank ezen az uton közös erővel helyezhetik biztos, egészséges alapokra az ország pénz- és hiteléletét s biztosíthatják az érték egyenlőségét és állandóságát.

VI. Átmeneti föladatak. Kartellbankok.

Azok az átmeneti föladatak, melyeknek a közös bank liquidációját és az önálló bank fölállítását meg kell előzniök, nem képezhetnek számbavehető nehézséget a bank fölállításában akkor, ha a főkérdés, a kettéválasztás kérdése kölcsönös megegyezés útján eldőlt.

Az érme- és pénzrendszerre, a liquidáció végrehajtására, az arany visszavásárlására vonatkozó egyezmények ez esetben nehézség nélkül megköthetők. (Lásd ezek részletes kifejtését a bankbizottság Naplójában levő értekezésem befejező részében. Válasz a 12-ik kérdésre.)

A fődolog lenne, minél kisebb mértékre szállítani le az átmenet nehézségeit, ez pedig úgy sikerül legkönnyebben, ha a kormányok már eleve megegyeznek abban, hogy a két bankot teljesen egyező elvek szerint, teljesen egyező szervezettel, arányosan egyenlő alapokkal, érczfedezettel és financiaiális erővel létesítik. Az így szervezett két banknak egyenlő devisa- és kamatpolitikával kell megjelenie a világpiaczon, mint két egy célra törekvő társnak és semmi esetre sem mint versenytársaknak, vagy épen ellenfeleknek. A belső üzleti életet is lehetőleg egyező elvek szerint rendezhetik, kellő figyelemmel mindkét ország természetére és sajátos viszonyaira.

A két bank ezen viszonyának egyenes folyománya lenne a bankjegyek diszparitás nélküli kölcsönös elfogadásának kötelezettsége. A diszparitásnak egyenlő fundáció mellett jogosultsága egyáltalában nincsen.

Ily szervezettel a minimumra szállíthatók le az új szervezkedéssel járó átmenet nehézségei.

Ha pedig ily egyező alapelveket a bankok szervezetére, vezetésére, működésének irányára nézve megállapítani sikerül, semmi sem állja útját annak, hogy az egyenlő elveket és irányzatokat a két kormány és a két bank írásbeli egyezményben is ne írják körül, vagyis, hogy a két bank egymással *kartellt* ne kössön, melynek egyik fontos része lenne a bankjegy-paritás. Ennek alapja azonban egyenlő, illetve az országok szükségletével arányos pénzügyi alapozás, mert hiszen egy jól alapozott jegybank, egy gyengén fundálttal okszerűen kartellt nem köthet, kartellt kötni nem is fog. Ez a kartellbankok eredete és lényege.

Az a megoldás, melynek Széll Kálmán a bankbizottság folyó évi január 30-iki ülésén adta vázlatát, ha a lapok közleményei helyesek, nézetem szerint nem vezet kartellbankokra. Széll Kálmán ugyanis előre bocsátván, hogy a kartellbank alapján való tárgyalást annál is inkább helyesli,

mert 33 év előtt épen ő kezdette meg a tárgyalásokat és ő vetette fel a kartellbank eszméjét, a következőket mondta:

A kartellbank fogalma egy elnevezés, nem végleg megállapított dolog; az attól függ, hogy mi annak a tartalma, az nincs sehol definiálva. Az a kartellbank, melyet ő javaslatba hozott, abból állt volna, hogy két teljesen önálló bank alapítassék egy részvénytársaság által. Ez a két bank kartell kötéssel volt, hogy egymás jegyeit fizetesképpen elfogadják egyenlő értékben. Ez a két bank ugyanazon alapszabályokkal bírt volna, közös szerv nélkül külön organizációval, külön ércfedezettel, önálló vezetéssel, külön üzletkörrel, a hitelélet önálló kielégítésével és azután köztük létesüljön egy egyezmény — és ezt nevezte el kartellnek — hogy egymás jegyeit elfogadják, de úgy gondolta ezt, hogy ez a kartell a két bank önállóságát nem érinti. Két egymástól elválasztott, két egészen külön, jogi személy lett volna, de ugyanazon részvényesek által fölállítva, mint például, ha valakinek két egészen külön vállalata van, a melyek közül mindegyik külön igazgatással bír, a melyek egymástól teljesen függetlenül működnek, teljesíti mindegyik azt, a mi az ő teendője, Így képzelte ő a két önálló bankot, a melyek mindegyike a maga területén a hitelélet terén teljesítette volna azonos szabályok által megállapított működését.

Nem lesz érdek nélkül való, ha az elmondottak folytán röviden fölemlítem, mint vélekedtek ezen megoldásról annak idején irányadó férfiak.

Lónyay Menyhért gróf a «Bankügyről» írt s 1875-ben, tehát ezelőtt 34 évvel megjelent munkájában, a bankkérdés megoldására vonatkozólag az akkori közvéleményben fölmerült négy megoldási módról tesz említést s azokról a következőket mondja munkájának XV. fejezetében:

«Látszólag a megoldás legkönnyebb és legsimábban létesíthető módja: a kiegyezés az osztrák nemzeti bankkal, mi föltételezi a szabadság lejártá előtt az egyértelmű megállapodást a magyar és osztrák minisztérium, továbbá a fönnálló osztrák nemzeti bank közt a szabadság meghosszabbítása iránt. E mód keresztülvitele megkívánja továbbá a monarchia mindkét felének törvényhozása részéről ezen egyezmény törvénybe iktatását. E mód szerint fönmarad jövőre is

a monarchiában a központi bankrendszer. Azonban ezen módot hazánkban mindenki úgy érti, hogy midőn a jelenben fönnálló központi bank szabadsága meghosszabbíttatik, egyszersmind gondoskodás történjék Magyarország biztosításáról.»

«A második, az elsőhöz legközelebb álló mód, ha egy és ugyanazon részvényesek, azaz a jelenben fönnálló osztrák nemzeti bank részvényesei állítanának föl két külön, de egymással szoros kapcsolatban levő központi bankot, melyek az összhangzó működés végett egyezsége lépneek egymással.» (Széll Kálmán-féle kartellbank.)

«A harmadik radikális mód: két külön egymástól teljesen független központi banknak fölállítása a valuta rendezésével.»

«A negyedik mód — a mennyiben a valuta rendezése most létesíthető nem lenne — a két külön központi bank oly módon fölállítása, hogy azok parancsolt elfogadású jegyeinek egyenértéke s közforgalma a valuta helyreállítása nélkül is biztosíttassék és egybehangzó működése szabályoztassék.» (Az igazi kartellbankok.)

Mellőzve Lónyay grófnak a többi megoldási módokra vonatkozó fejtegetéseit, ide iktatom a második megoldási módra nézve adott bírálatát, mely így szól:

«Térjünk át a második módra, mely szerint ugyanis a Bécsben és Budapesten fölállítandó két külön jegybanknak ugyanazon részvényesei legyenek, azaz a szabadság lejártá után megmaradván a jelenben fönnálló részvénytőke, az ezüst készlet osztassék föl bizonyos megállapítandó arány szerint és szerveztessék két különálló bank két külön igazgatósággal, az egyik Bécsben, a másik Budapesten; de mindkét bank nyereségében egyenlően részesüljenek a közös részvényesek tulajdonosai.»

«Ezen rendszer — a mennyiben rendszernek mondható — valóban páratlan a maga nemében. A czélt, melyet e terv kigondolói elérni kívánnak, megítélni csak akkor lehetne, ha a szabadságokmány és az új alapszabályok előttünk feküdnének. Ha úgy értelmeztetik az egy társulat által alkotandó két bank, hogy nem kétféle, hanem csak egyféle részvényesek bocsáttassanak ki és minden részvényes épen

úgy legyen tulajdonosa a bécsi, mint a budapesti banknak, akkor — megvallom — nem nagy különbséget látok az előbb jelzett (t. i. a közösbank) és e rendszer között. Ha a két bank a bankrészvényeseknek ekként együttes tulajdona, miután a részvényesektől a jogot megtagadni nem lehet, hogy minden bankügyekre vonatkozó intézkedést szótöbbség által állapítsanak meg, szavazattöbbséggel válaszzák a bankigazgatóságot és a választmányt, Bécsben úgy, mint Budapesten: itt is ott is, mindig ugyanazok fognak a választásnál dönteni s azon befolyás, mely eddig döntő volt, ezután is fönmaradna. És mert — mint már fentebb említém — a kormány beavatkozási jogának a felügyelet korlátai közt kellene megmaradni, mint az másként alig képzelhető, tehát minthogy ugyanazon befolyás fogja megállapítani mindkét banknál az irányadó elveket, megvallom, ily megoldástól a magyar pénzforgalmi és hitelviszonyokra kedvező fordulatot nem várok.»

«Ha azonban az ugyanazon részvényesek által fölállítandó két bank nem ekkép értelmeztetik, hanem úgy, hogy külön részvények legyenek, melyek a magyar bank megalapítására kibocsátatnának, akkor nem értem, miért szükséges, hogy ezen részvények a mostani bankrészvényesek számára tartassanak fön? Ez annyit tenne, mint, azon nyereséget, mellyel egy kizárólagos szabadalommal ellátott magyar bank részvényeinek kibocsátása jár és azon hasznot, mely a magyar jegybankból előáll, előre biztosítani a most fönálló bank részvényeseinek, de egyszersmind biztosítani számukra a magyar banknál a többséget s mind azon hatalmat melyet egy önérdek által vezetett és jól organizált többség esetleg a legfontosabb ügyekben gyakorolni képes.»

«Megvallom, nem tudom indokát találni a különös protekciónak, melyben a fönálló bank részvényesei ekképen részesítették, nem látom sorozatát ama kiváló érdemeknek, melyeket a jelenlegi bank részvényesei Magyarország irányában szereztek, hogy a magyar bank részvényeinek kibocsátásánál és a jövődöbeli üzlet haszonélvezeténél és a befolyás gyakorlásánál nekik kizárólagos előny adassék. Ezen eszme talán azon indokból találtatik helyesnek, hogy azok, kik ezen tervet helyeslik és kivinni óhajtják, reménylik, hogy az esetben, ha mindkét banknak ugyanazon részvényesei len-

nének, az átmenet nehézségei elenyésznek és a jövőre nézve a két bank közti megélhetési mód legkönnyebben fog megállapíthatni és egy oly kartell-szerződés kötése válik már első kezdettől fogva a két bank közt lehetségessé, melynek következtében az egyik és a másik bank jegyei közt értékkülönbség elő nem állhat. Ezek bizonyára előnyök volnának, de vajjon nem fizetnök-e meg azokat igen drágán?»

Az elmondottak — eltekintve azon különbségtől, hogy azóta a valuta rendezése megtörtént s a régi konvencziós ezüstvaluta helyett az aranyvaluta tétetett törvényhozás útján pénzrendszerünk alapjává — teljesen ráillenek a mai helyzetre s a Széll Kálmán által ismertetett módnak igen helyes birálatát tartalmazzák. Nem lehet az iránt kétség, hogy a részvénytársaság ugyanazonossága a két bank autonómiája folytán fentartandó a közösséget a két bank közt akkor is, ha teljesen külön közgyűléseken intézkednének a bankok ügyeiben. A hol a két bank egy részvénytársaságé, ott kartellt kötni nem is kell, de a dolog lényegét véve, tulajdonképen nem is lehet. A kartellkötéshez legalább is két önjogú egyén, vállalat vagy egyesület föltétlenül szükséges, a köztük kifejlődhető verseny megelőzése érdekében. (Lásd erre nézve Baumgarten Nándor dr. és Meszlény Arthur dr. pályanyertes művét a «Kartellek, Trustok»-ról.) Egy olyan alakulás, a melynek Széll Kálmán adta vázlatát inkább bank bifurkációnak volna nevezhető.

A közösségnek ily értelemben és alakban való föntartása nem vezethet nemzeti szempontból a kívánatos eredményekre. Sülyt kell fektetni a bankkérdés kartellszerű megoldása esetén:

- a) a külön részvénytársaságra,
- b) a külön alaptökére és érczalapra,
- c) a külön székhelyre,
- d) a teljesen külön és önálló vezetésre,
- e) végül az azonos üzleti és finánczpolitikai elveknek

és szabályoknak s a kétféle bankjegy kölcsönös felpénz nélkül való, elfogadásának kartellszerű biztosítására.

Hogy ennél kevesebbel beérhetné-e Magyarország, azt fejtegetni nem kívánom, mert szerény nézetem szerint a leghibásabb taktika lenne ennek tárgyalása mindaddig, a míg

a kartellbankok sorsa a megkezdett tárgyalások során el nem dőlt.

Itt említem föl azt is, hogy eddigi fejtegetéseimben — mint azokból kétség nélkül kiviláglik — mindenütt készfizető bankra gondoltam. Miután azonban a készfizetésre való átmenetelhez is a két kormány megegyezése szükséges, hibának tartanám, ha mi készfizető bankot állítanánk azon esetre is, ha Ausztria bankjánál továbbra is függőben maradna a készfizetés. A köztünk fennálló s 1917-ig terjedő forgalmi szabadság mellett ez semmi esetre sem szolgálna előnyünkre. Egyébként ezt az eshetőséget a kartellbankok természete egyenesen ki is zárja. *Készfizető bank nem készfizetővel kartellt nem köthet.* Vagy készfizető lesz tehát mind a két bank, vagy kényszer forgalmú bankjegyekkel fog dolgozni egyelőre mind a kettő.

VII. Az önálló bank ellen irányuló ellenvetések összesítése.

Cikkemnek előre jelzett beosztása szerint ahhoz a ponthoz jutottam, hogy az önálló bank ellen fölhozni szokott érveket összegezzem. Ezen részbe illeszttem be azon ellenvetések kritikáit is, a melyekkel az eddigi fejtegetéseim során nem foglalkozhattam.

Fel szokták hozni, hogy a világgazdaság ujabbkori tapasztalatok szerint az erők összetételére, *nagy gazdasági egységek megalkotására* törekszik. Az állítás elég nagyhangú, tetszetősnek is látszik, de közelebbről megvizsgálva, magja egyáltalában nincsen. Az illető urakat az éjszakamerikai Uniónak s más nagy birodalmaknak nagy kiterjedése, a Németbirodalom politikai egységének megalkotása stb. ejti tévedésbe s ettől nem látják a való tényállást, azt: hogy korunkban egyetlen egy állam sem törekszik valamely idegen állammal szoros gazdasági szövetségbe, mondjuk egy nagyobb gazdasági egységbe lépni, hanem épen ellenkezőleg, mindenütt a legerősebb kifejezésre jut az erős védvamos irányzat, vagyis az individuális gazdasági politika, melynek célja minden országnak politikai határain védelmezni meg az illető ország közigazdaságát és munkáját. A dolog természetéből követke-

zik, hogy ezt az irányzatot a nagy kiterjedéssel bíró államok nagy területen gyakorolják. A nagy egységekre való törekvést — Magyarország és Ausztria helyzetére vonatkoztatva — az igazolná, ha idegen államok alakulnának közös gazdasági munka céljából közös, nagy gazdasági egységekké. A tapasztalás az ellenkezőt bizonyítja mindenütt. A gazdasági törekvések — bár beleilleszkednek a világforgalomba s bár szerződéses uton igyekeznek szelidíteni a nagy világversenyt — mindenütt a legnagyobb mértékben individualisak és nemzetiék. Hiszen látjuk, hogy még a kis Svájc sem csatlakozik evégből egyik szomszédjához sem, teljes mértékben fentartja gazdasági önállóságát, és sohasem jutott eszébe, hogy önálló bankrendszerét beolvassza akár a Reichsbankba, akár a Bank de France-ba, azzal a számítással, hogy ezek a hatalmas pénzüriások majd jobban fogják szolgálni az ő pénz- és hiteléletének érdekeit, mint saját bankrendszere. Ezen ellenvetésnek tehát se alapja, se értelme nincsen.

Azt is szeretik hangoztatni: hogy gazdaságilag fejletlenek vagyunk, először erősödjünk meg s úgy állítsunk önálló bankot. Ez az ellenvetés meg épen olyan kisszerű, a milyen alaptalan. Egy olyan ország, melynek külkereskedelmi forgalma már meghaladja a 3 milliárd korona értéket, melynek gazdasági élete, lekötött és le nem kötött hitelekben, az 1907. év végén összeállított mérlegek szerint, 8 és $\frac{1}{2}$ milliárdon felüli összegeket vett igénybe, mely nagy lépésekkel akarja fejleszteni iparát, már régen túl van a fejlődésnek azon a kezdetleges fokán, mely mellett egy ország a jegykiadó bankot nélkülözheti. Nem is kell utalni rá, hogy nálunknál sokkal kevésbé fejlett kisebb államok is bírnak ezzel az intézménnyel.

Azzal az ellenvetéssel is találkozunk, hogy a világpiacon, mely már megszokta, hogy a közös bank útján bonyolítjuk le forgalmunkat, a kettéválasztás folytán bizalmatlansággal viseltetik majd irántunk, a mi hitelünket — legalább is átmenetileg — lerontja. Hogy bizalmatlanságról azon esetre, ha bankunk kötelezettségeinek meg fog felelni, csak nagyon rövid ideig lehet szó, azt már kimutattam.

Beszélnék azután az *átmenet nehézségeiről* s ezek közé sorozzák: a létesítés nehézségeit, tőkeszegénységünket, mérle-

günk passivitását s ennek folytán az aranymegőrzés állítólagos nehézségeit, a mely körülmény bankjegyeink diszagiójára vezet. Mint igen komoly nehézséget említik a kamatláb emelés szükségét s ezzel az általános kamat megdrágulását, az ebből folyó nagy károsodásokat. Ijesztgetik a tájékozatlanokat az értékpapír-visszavándorlással sőt még az ú. n. Benedikt-formulával is. Úgy hiszem, hogy ezen ellenvetésekkel szám-szerű, meg nem czáfolható számadatokra mutatva, kimerítően leszámoltam. Ismétlésekbe bocsátkoznom tehát mindenestre felesleges volna.

Leszámoltam a Kornfeld Zsigmond báró által kifejezésre juttatott azon ellenérvvel is, mely szerint a közös bank annyira kitünően szolgálja a magyar közgazdasági életet s annyira ténynyé vált bankintézményünkben a közjogi paritás is: hogy már ennek folytán sem indokolt az önálló bank felállítása.

Végre némelyek azzal is szoktak érvelni az önálló bank ellen, hogy annak felállítása most *nem időszerű*; sem a belsem a külpolitikai helyzet nem olyan rendes, csendes és nyugodt, hogy ily életbe vágó változtatást tenni épen most czélszerű volna. Nem kívánok vitát kezdeni a fölött, hogy a bank szervezésre a mai idő nem épen a legideálisabb. Tessék azonban az ellenzőknek figyelembe venni, hogy olyan kérdésben, minő a bankszabadság meghosszabítása, vagy az önálló bank felállításának ügye, melynek lejárata, változtatásának lehetősége mindenkor törvény által megállapított változatlan határidőhöz van kötve: a felállítás időpontját tetszés szerint megválasztani soha sem lesz lehetséges.

A lejárati időre pedig nálunk mindig támadhat akár egész természetszerűleg előállott, akár mesterségesen felidézett bel- vagy külpolitikai feszültség vagy zavar. Ez az ellenvetés tehát a dolog természeténél fogva komoly figyelembe vételre nem számíthat.

VIII. Az önálló bank mellett szóló érvek összegezése.

Mielőtt szerény munkámat befejezném, czélszerűnek vélem összegezeként összeállítani a pozitív főbb érveket, vagyis azokat, melyekkel az önálló bank fölállításának szükségét támogatni lehet. Ezek a következők.

1. *Önálló jegybank szükséges azért, mert minden közgazdasági és hitelélet önálló jegybank nélkül csonka, nélküle önálló és egészséges pénz- és hitelpolitika nem lehetséges.* Egyértelmű ez azzal: hogy az önálló bankot a magyar államiség kidomborítása is megköveteli. Szükségessé teszi tehát az önálló magyar nemzeti bankot az ország pénzrendszerének; pénz és hiteléletének betetőzése. Ma a magyar pénz- és hitelintézetek kiterjedt hálózata igen nagyra mondható forgalmával, igen nagy számú egymással versenyző pénz- és hitelintézetből áll s hiányzik ezen rendszerből az a versenyen kívül, jobban mondva versenyen felül álló intézmény, az a szerv, mely az egésznek összefoglalója, szabályozója, nemzeti és ethikai tekintetekben irányítója és vezetője legyen.

2. *Önálló jegybank állítását szükségessé teszik a mult szomorú tapasztalatai.* Láttuk, hogy a közös bank válságos időkben sohasem volt elég erős arra, hogy a bécsi kormány-nal szemben megőrizze függetlenségét, a mi mindannyiszor nagy gazdasági válságokra, az értékek káros ingadozásaira sőt a valuta elértéktelenedésére vezetett. Az önálló magyar bank a magyar törvényhozás és a magyar közvélemény támogatása mellett mindenkor képes lesz e tekintetben megővni függetlenségét.

3. *Szükségessé teszi az önálló jegybankot az a körülmény is, hogy a magyar kormánynak, kizárólag a közgazdaság érdekében a bank aranyvédelmi és kamatpolitikája tekintetében, közvetlen és idegen beavatkozások által nem csökkentett befolyása legyen a bank működésére.*

4. *Szükségessé teszi az önálló bankot fővárosunk emelésének nagy érdeke, hogy a jegybank útján mint az ország pénz- és hiteléletének központja léphessen be a világpiacba.*

5. *Kell az önálló bank azon rendkívül lényeges oknál fogva, hogy fokozatosan el lehessen metszeni az érdekszálak-*

nak azt a roppant sokaságát, melyek a magyar kereskedelmet, ipart, pénz- és üzletvilágot Ausztria gazdasági életéhez kötik s ennek gyarmatává teszik.

Kell az önálló bank azért is, mert nagy szerep vár reá:

6. az állampénztár kezelésében a leszámolási rendszerben;

7. a giroforgalomban.

8. Szükséges az önálló bank azért is, hogy az azzal járó igen jelentékeny üzleti előnyöket, annak nagy jövedelmezőségét ne idegenek, hanem magyar állampolgárok élvezék.

9. Nem nélkülözhető az önálló magyar jegybank azért sem, mert csak ezzel lesz eléggé biztosítva a magyar viszonyok sajátos természetének megfelelő működés lehetősége.

10. Kivánja az önálló magyar jegybankot egyes üzletágak jobb és erőteljesebb kifejlesztésének, az egészségesebb üzlet vitelnek érdeke is, mely meg fogja követelni, hogy a jelzálogüzlet mellözése mellett a leszámítolási üzletre essék a bank működésében a fő gond.

11. Szükségessé teszi az önálló jegybankot a mezőgazdasági liquidhittel jobb ellátása is. Ezt ma a lényegesen eltérő osztrák viszonyok úgyszólván lehetetlenné teszik. Az önálló magyar jegybank külön osztályban gyakorolhatja a féléves váltólejáraton alapuló mezőgazdasági hitelt.

12. Megköveteli az önálló jegybankot a hitelnyújtás nagyobb közvetlenségének biztosítása.

13. Megköveteli az önálló jegybank mielőbbi fölállítását végül azon körülmény, hogy a bankjegyforgalom fedezetét képező érczkincs ne legyen tovább az ország területén kívül idegen kézben, mert katasztrofális válságok esetén a mai közös bankból Magyarországnak a fedezet nélküli, értéktelen bankjegyeken kívül egyebe nem marad.

Szerény tanulmányomnak immár befejezéséhez jutottam. A ki azt szives figyelmére méltatta, úgy hiszem el fogja ismerni, hogy fejtegetéseimben mindenütt szorosán objektív maradtam, nem tévesztettem szem elől a gyakorlati szempontokat, és nem ültem föl magas bankteóriák paripájára, hogy nagyhangú érthetetlen tételékkal vegyem el olvasóimnak

tiszta látását, hanem közérthető módon tisztán gazdasági és pénzügyi alapon, meg nem czáfolható számadatok logikájával igyekeztem bebizonyítani: hogy Magyarországnak az önálló bank az előnyösebb. Ez a felfogásom természetesen ellentétben van a közös bank hívei közt föltalálható azon állásponttal, hogy a kérdésnek gazdasági alapon való tárgyalása — szerintök — elvitathatatlanul a közösség föntartására vezet, mert az önálló bank szükséges és előnyös voltát csak politikai alapon lehet ezen különös nemzet gazdasági iskola-fölfogása szerint vitatni; a politikai térre pedig átmenni — ugyan ezen fölfogás szerint — nagy hiba lenne, mert az önálló bankot, mint politikai vívmányt a gazdasági és pénzügyi téren igen drágán fizetné meg Magyarország, vagyis oly áron venné meg, mely nem lenne arányban ennek az intézménynek az értékével.

Ezen tömören összevont, az enyémmel ellentétes fölfogásban három alapvető tévedés foglaltatik.

Először is elvitathatatlan, hogy a bankügy politikai és gazdasági kérdés egyszerre és egyaránt. Az ország pénzrendszerével kapcsolatos vonatkozásai, az ország hitelrendszerébe, termelő munkásságába való beilleszkedése; az aranypolitikával, az értékföntartással kapcsolatos összes kérdések nem csupán gazdaságiak, de eminenter politikai természetűek is. A kérdésben a politikát a gazdasági résztől oly értelemben elválasztani, vagy egymással úgy szembe helyezni, hogy az egyiknek győzelmes előnyomulása szükségképen a másiknak háttérbe szorulására vezet: érthetetlen és elfogadhatatlan álláspont, melynek képtelenségét meggyőzőleg mutatja ki Csetényi József «A bankkérdés» czimen legújabbán kiadott igen becses tanulmányában, melyben a kérdést a magyar nemzeti érdekek alapján gazdaságfilozófiai magaslatra emelkedve tárgyalja s kimutatja, hogy a bankügy épúgy politikai, mint gazdasági kérdés, hogy «nem lehet igazi politikai siker, melynek gazdasági eredményei nem volnának s nem lehet gazdasági hódításokat tenni anélkül, hogy a politikai hatalmat meg ne növelnök» «hogy egy nemzet gazdasági boldogulásának, a politikai érvényesülés nélkülözhetetlen föltétele, valamint a politikának is a gazdasági erőforrásokból kell meríteni» és kimutatja azt is, miszerint «teljes képtelenség, hogy

egy nemzetnek politikai sikereit gazdasági kárral vagy épen tönkkel kellene megfizetnie, vagy hogy gazdasági boldogulását politikai érdekeinek hátraszorításával, jogairól való lemondással szerezhetné meg. A politikai siker ily természetű kérdésekben mindig gazdasági siker is». Szerinte «a bankközösség és önállóság között való különbség kvalitásbeli, melynek a nemzet összes anyagi és erkölcsi erőforrásaival kapcsolata van s a honnan azt önkényesen kiszakítani nem lehet és nem is szabad. Az önállóság maga bármilyen vonatkozásban, tehát a bankkérdésben is, minden közösséggel, minden alárendeltséggel szemben oly hatalmas erkölcsi erő, a gazdaságnak is olyan nélkülözhetetlen forrása, hogy mellőzésével az önálló gazdasági élet legfontosabb tényezőjét hagyjuk ki a számításból.»

Csetényinek föltétlenül igaza van. Igaza van abban, hogy a bankügy megoldása épúgy politikai, mint gazdasági kérdés s a kettőt egymástól elválasztani általában véve igen nagy nehézséggel jár, oly értelemben ketté választani pedig, hogy a kérdésnek kétféle természete mint két ellentétes elem, mint a tűz és víz, állíttassék egymással szembe, épen lehetetlen. És föltétlenül igaza van abban is, hogy az önálló banknál olyan gazdasági, hogy úgy mondjam gazdaság fiziológiai és erkölcsi tényezők is figyelembe jönnek, melyeket számokban kifejezni nem lehet, melyek pedig egy nemzet gazdasági életének a legfinomabb rugóit s leghatalmasabb mozgató erőit képezik.

A másik alapvető tévedés a fentebb vázolt közösségi fölfogásban az: mintha kétségtelenül bizonyos volna, hogy ha a bankügyben elválasztjuk a gazdasági elemeket a politikától, és a kérdést csupán és kizárólag «gazdasági és célszerűségi» alapon tárgyaljuk, akkor az összes érvek a közösség föntartása mellett szólnának s az önálló bankról, tisztán gazdasági alapon nem is lehetne okszerűen beszélni. Ennek az ellenkezőjét igazolni volt ezen tanulmányomnak célja és feladata.

Nem akarom állítani, hogy fejtegetéseimből teljesen kizárhattam a gazdaság politikai vonatkozásokat — hiszen ezek szorosán tárgyamhoz tartoztak — de ezektől eltekintve, tisztán gazdasági és pénzügyi alapokon és gazdasági okfej-

téssel mutattam ki: hogy a közös bank nem gondolhatja eléggé érdekeinket s hogy a nemzeti munka és termelés anyagi támogatása és szervezése s az egész közgazdasági élet egységessé és nemzetivé tétele kiáltólag követeli az önálló nemzeti bank föllállítását! Ha tehát mások azt mondják, hogy az önálló bank politikailag lehet jó, én kimutattam: hogy az önálló bank gazdaságilag jó és nélkülözhetetlen.

Ez mindenesetre megnyugtatóra szolgálhat azoknak, a kik nem ismerve a kérdés természetét és lényegét, netalán hajlandók voltak elhinni: hogy az politikai értelemben jó lesz, de gazdasági értelemben káros.

Tévedés a közösségi álláspontban végül az is, hogy az önálló bankra való átmenetel állítólagos rázkódtatásaival járó esetleges károsodásokat olyan magasra becsülik, hogy azok értékösszege túlhaladhatná az önálló bankintézménynek értékét. A ki ezen tanulmányomat figyelemmel átolvasta, ha eddigelé nem foglalkozott is a kérdéssel, tudni fogja, hogy azokat az átmeneti károsodásokat sem kétségbe vonhatlan bizonyossággal beigazolni, sem számszerűleg megállapítani nem sikerült eddig senkinek. Egy azonban bizonyos: az, hogy ezeknek az esetleges károsodásoknak legnagyobb része csak is azon föltevés mellett fog beállni, ha mesterségesen idéz- tetnek föl Ausztria részéről nehézségek, vagyis esetleges károsodások azon föltevés teljesüléséből eredhetnek, hogy ausztriai szomszédaink, ragaszkodva a nekik föltétlenül előnyös bankközösséghez, nem tisztelve jogainkat, pénzügyi háborút indítanak ellenünk, lenyomják értékeinket, elvonják fizető eszközeink egy részét, hamis hírszolgálatokkal rontják hitelünket a külföldön, s mindezzel megdrágítják nálunk a különben is drága pénzt. Az önálló banknak tehát csak akkor lehet nagy az ára, ha ez a föltevés nagy arányokban bizonyulna igaznak. De hogy ennek is meg vannak a maga határai, hogy egy ilyen pénzügyi harc csak rövid ideig tart- hat, holott az önálló bank áldásai, míg a magyar nemzet él, állandóak lesznek: az iránt a kifejtettek után senkinek sem lehet kétsége. Mert lássuk, milyen valóságos ellenérték áll, a csupán föltevések alapján elképzelt károsodásokkal szemben.

Az előadottakból minden nehézség nélkül meg lehet állapítani azt, milyen fontos szerepe van a jegybanknak egy

ország közgazdasági rendszerében. Ő reá esik a vezető szerep a közgazdasági munka irányításában, a termelés szervezésében. Az ő főadata az ércalapnak, s azzal együtt a pénz értékállandóságának a megvédése.

Ha a pénz könnyű beszerzése könnyelmű spekulatív szédelgéseket teremt, neki kell erős kézzel, a kamatláb emelésével ellensúlyozni az egészségtelen áramlatokat, megóvni a közgazdasági élet egyensúlyát és etikáját.

Ha pénzszüke van, ha üdvös alkotások, hasznos alapítások várják az olcsó tőkét: neki kell a közgazdaság segítségére menni, hogy olcsó hitellel termékenyítse meg a termelést, eszközöket adjon az alkotó munkának, s új forrásait nyissa meg a vállalkozásnak. Ha pénz és hitelválságok keletkeznek, ha a pénz- és hitelintézeteket ok nélkül ostromolja a bizalmatlanság: okosan, biztos kézzel neki kell sietni a pénzpiacz segítségére. A mely intézményre ilyen nagy föladatak megoldása vár, az nem lehet idegen kézben, s annak úgy kell összealkotva lennie, hogy egész összeállítása, szervezete, egész irányzata, minden törekvése, minden cselekedete a szó szoros értelmében *nemzeti* legyen. Csak naiv lélek várhatja ezt egy idegen kézben lévő, idegen befolyásoknak kitett közös intézménytől. «Az önálló bank lesz» — mondja igen szépen és teljes igazsággal Csetényi József — «a magyar gazdasági élet organizátora, ez lesz az a szerv, mely önálló, önmagában zárt körfolyamba, egy gazdasági érdekközösségbe foglalja a nemzet tagjait, intenzív belső gazdasági életet indít meg s ellenállásra is, a teljes fölszabadulásra is mindinkább képessé teszi a nemzetet. A nemzet az élethez való ragaszkodásában nem áll majd többé védtelenül és érzéketlenül; a nagy külső nyomásra nem kénytelen majd alkalmazkodással felelni és engedni s a fejlődés energiái nem örlődnek meg, hanem összegyülemlenek és hatalmas feszültséggel löknek félre mindent, a mi a nemzeti munka útjában áll.» Az igazságérzetnek mekkora hiánya kell ahhoz: hogy egy ilyen intézménynek az értékét az átmeneti néhány esztendőben, valószínűleg külső rosszakarat folytán mesterségesen, előálló esetleges károk mértékével mérjük! Az így föllállítható mérleg föltétlenül hamis. A nemzet nagy gazdasági intézményeinek mérlegére nézve nem lehet zsinórmértékül venni az át-

meneti időnek talán zökkenésekkel járó folyamát. Időt kell engedni az intézmény igazi mérlegének felállítására; időt és alkalmat kell neki adni: hogy megtegye korszakosan átalakító és szervező hatását a nemzet gazdasági életében a tőkére, a munkára, a nemzethez tartozó minden egyesre, mint a nemzeti termelő és alkotó munkásság alanyára, s az összesre, mint a nemzeti individuális termelés tényezőinek összetételére; vagyis a nemzeti erőknél összességére. Mert hiszen, mint kimutattam az önálló jegybank, helyes felfogás és értelmezés mellett a nemzet közgazdasági munkásságának, termelésének és alkotásának táplálója, szabályozója, vezetője és középpontja.

Az önálló bank a nemzet gazdasági organizmusában a szív, a melybe az egész szervezet idegszállai összefutnak s a melyből a tápláló idegszállak a termelés és alkotás összes rétegeibe elágaznak.

Az önálló bank lesz az az intézmény, mely meg fogja alapozni az egymásra következő nemzedékek boldogulását az új ezredévben. Kezdeté, első etapeja és kulcsa a nemzeti önállóságnak; ezért kell annak felállítására alapos tudással, meg nem ingatható akarattal s hitté erősödött meggyőződéssel törekednie az egész nemzetnek.

TARTALOM.

	Oldal
I. Történelmi előzmények	6
II. A kérdés közjogi állása	18
III. Az Osztrák-Magyar-Bank vagyoni állása és üzleti viszonyai. Üzleti politikája	29
IV. Az önálló magyar jegybank. Alapításának módjai és feltételei	49
V. Az államnak és népének feladata az értéktartásban	99
VI. Átmeneti feladatok. Kartellbankok	104
VII. Az önálló bank ellen irányuló ellenvetések összesítése	110
VIII. Az önálló bank mellett szóló érvek összegezése	113

copy 181

copy 115

copy

542

B

Jan

100 -

1971

Hlt. 207-03.03.
BCE Államigazgatási Kar Könyvtára

00045260

Helyen!

Arzed'is

Pelnsiggi jog

*By
Snallo' bank*

